

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КАЗІМІРОВ МИХАЙЛО АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 336.71

**ДИСЕРТАЦІЯ
МЕХАНІЗМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ**

Галузь знань 07 – Управління та адміністрування

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М. А. Казіміров

Науковий керівник: Береславська Олена Іванівна, доктор економічних наук,
професор

Ірпінь – 2026

АНОТАЦІЯ

*Казіміров М. А. Механізм попередження неплатоспроможності банків.
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Державний податковий університет, Ірпінь, 2026.

Дисертацію присвячено поглибленню теоретичних основ та розробленню практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму попередження неплатоспроможності банків в Україні. Необхідність такого дослідження зумовлена масштабними наслідками банківських криз – лише у 2014–2017 рр. з ринку виведено понад 90 банків (понад 50% банківської системи за кількістю установ), – а також недостатнім рівнем систематизації теоретичних положень та прикладного інструментарію попередження неплатоспроможності банків, що обмежує своєчасне виявлення кризових тенденцій і знижує результативність превентивного впливу як на рівні окремого банку, так і на рівні банківської системи загалом.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти України з питань регулювання банківської діяльності, банківського нагляду, раннього втручання та виведення неплатоспроможних банків з ринку, офіційні статистичні й аналітичні матеріали Національного банку України, зокрема наглядова статистика, банківська звітність і регулярні огляди банківського сектору. У роботі використано міжнародні стандарти та аналітичні підходи у сфері забезпечення фінансової стійкості банків, управління ризиками, капіталом і ліквідністю (Basel III, BRRD, PCA), наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також матеріали, що характеризують макрофінансові умови функціонування банківської системи.

У процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових та специфічних методів: логічного аналізу, синтезу, узагальнення та порівняння – при дослідженні економічного змісту механізму попередження неплатоспроможності банків; системно-структурного аналізу – при

дослідженні структури механізму; наукової абстракції, індукції, дедукції та порівняльного аналізу – при дослідженні методів визнання та підходів до управління неплатоспроможними банками; експертних оцінок та порівняння – при аналізі кейсів неплатоспроможних банків у національній та міжнародній практиках; економіко-математичних та регресійно-дисперсійних методів – при обґрунтуванні економетричної моделі оцінювання факторів неплатоспроможності; статистичних та графічних методів – для представлення результатів дослідження.

У роботі систематизовано наукові підходи до визначення платоспроможності та ліквідності банків, розкрито їхній взаємозв'язок і визначено теоретичну межу переходу кризи ліквідності у кризу платоспроможності: вона проходить у точці, де нестача поточної ліквідності вже не може бути компенсована без погіршення якості активів, виснаження капіталу або критичного подорожчання фондування. Окремо обґрунтовано роль поведінкового каналу – очікувань вкладників, кредиторів і контрагентів, – які здатні самостійно прискорювати кризові процеси незалежно від поточних балансових показників, що є особливо критичним в умовах воєнного стану та макрофінансової нестабільності.

Аналізовано тенденції ринку банківських послуг України та міжнародний досвід роботи з неплатоспроможними банками, зокрема інституційну архітектуру механізмів раннього втручання за директивою BRRD ЄС та режимом PCA США. Встановлено, що вітчизняна модель потребує посилення саме на етапі раннього втручання через відсутність формалізованої шкали тригерів та автоматизму реагування, що створює умови для регуляторної поблажливості. Досліджено інституціональну інфраструктуру механізму в Україні та визначено ключові напрями її вдосконалення, зокрема щодо підвищення узгодженості дій між Національним банком України та іншими суб'єктами забезпечення фінансової стабільності.

Удосконалено визначення поняття «механізм попередження неплатоспроможності банків» шляхом доповнення його ознаками

процесності, циклічності та інституційної обов'язковості реагування на ранні сигнали ризику, що дало змогу трактувати його не як сукупність ізольованих наглядових процедур і нормативів, а як інтегрований цикл «сигнал - статус (зона ризику) - управлінська реакція - контроль КРІ - ескалація/деескалація», спрямований на переривання причинно-наслідкового ланцюга зниження стійкості банку. Удосконалено науковий підхід до структуризації механізму попередження неплатоспроможності через виокремлення трьох взаємопов'язаних контурів – індикативно-діагностичного (система раннього попередження EWS), операційно-управлінського (пакет раннього реагування та активізація проблемного банку) та інституційно-наглядового (правила раннього втручання, відповідальність і координація), – що дозволило забезпечити логічну узгодженість теоретичних положень із практичними інструментами та підвищити керованість попереджувальних рішень. Удосконалено обґрунтування причинно-наслідкового переходу від фінансових дисбалансів до неплатоспроможності банку шляхом узгодження результатів теоретичного аналізу (ризик-апетит, фондова база, якість активів, капітал, довіра) з практичною логікою раннього реагування, що дало можливість представити неплатоспроможність як кінцеву стадію керованого процесу, де превентивний ефект досягається через своєчасне втручання у провідні канали ризику. Удосконалено підхід до визначення пріоритетного каналу ранньої вразливості банку шляхом обґрунтування управлінського статусу дисбалансу фондування як ключового короткострокового предиктора ризику через показник LDR та його формалізації як керованого КРІ у контурі попередження, що дозволило пов'язати виявлений ризик із конкретними діями стабілізації фондування і ліквідності.

Набуло подальшого розвитку прикладний інструментарій раннього попередження неплатоспроможності банку, що базується на розробленні економетричної моделі оцінювання ймовірності неплатоспроможності на основі лагових показників банківської звітності з урахуванням специфіки рідкісних подій та впровадженні підходу до оцінювання якості моделі,

орієнтованого на практичну корисність ранжування ризику (ROC-AUC, PR-AUC), що надасть можливість банкам та регулятору здійснити перехід до кількісної системи пріоритизації нагляду та внутрішньобанківського контролю. Набуло подальшого розвитку науково-методичний підхід до активізації проблемних банків на основі дворівневої архітектури реагування: «сигнальний» рівень встановлює об'єктивні тригери та автоматизує перехід у режим активізації, «аналітичний» рівень забезпечує адресність втручання через діагностику причин і підбір інструментів стабілізації, що дозволяє мінімізувати часові втрати між виявленням ризику та початком реалізації превентивних заходів. Набули подальшого розвитку практичні рекомендації щодо удосконалення механізму попередження неплатоспроможності в частині запровадження стандартизованих управлінських продуктів реагування – Плану стабілізації фондування з KPI та календарем контролю, NPL-контурі ранньої роботи з проблемними активами, інтеграції капітального планування з логікою зон ризику, – що підвищить відтворюваність і результативність превентивних рішень на рівні банку та нагляду. Набув подальшого розвитку методичний підхід до забезпечення керованості механізму через KPI-логіку, що передбачає системну оцінку не лише «стану» банку через показники, а й «якості реакції» через виконання KPI планів, часові рамки та умови ескалації/деескалації. Набули подальшого розвитку рекомендації щодо підвищення інституційної узгодженості запобігання неплатоспроможності шляхом формалізації інформаційного контуру та процедур координації між суб'єктами фінансової стабільності, що дозволить знизити ризики запізненого реагування та зменшити втрати у разі ескалації проблеми до кризового рівня.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що основні наукові положення доведено до рівня методичних і практичних рекомендацій, які можуть бути використані Національним банком України для удосконалення механізмів банківського нагляду та впровадження системи раннього виявлення ризиків неплатоспроможності, а також комерційними банками – для підвищення ефективності внутрішнього фінансового

моніторингу та системи управління ризиками. Запропоновані методичні підходи можуть бути інтегровані в чинну нормативно-правову базу та стати основою для розробки внутрішніх політик банків щодо запобігання банкрутству. Рекомендації щодо активізації роботи проблемних банків здатні стати основою для удосконалення державної політики у сфері фінансової стабільності. Результати дослідження пройшли практичну апробацію та впроваджені у відповідних установах, що підтверджується актами та довідками про впровадження.

Ключові слова: банківський сектор, банківська система, криза, капітал банку, неплатоспроможність, ліквідність, ризики, фінансова стабільність, кредити, кредитний портфель, банківське регулювання, НБУ, цифровізація, економетричне моделювання, антикризові заходи.

ABSTRACT

Kazimirov M. A. The mechanism for preventing bank insolvency. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, specialty 072 «Finance, Banking and Insurance». – State Tax University, Irpin, 2026.

The dissertation is devoted to deepening the theoretical foundations and developing practical recommendations for improving the mechanism for preventing bank insolvency in Ukraine. The necessity of this research is driven by the significant consequences of banking crises — in 2014–2017 alone, more than 90 banks (over 50% of the banking system by number of institutions) were withdrawn from the market — as well as the insufficient level of systematisation of theoretical provisions and applied tools for preventing bank insolvency, which limits the timely identification of crisis trends and reduces the effectiveness of preventive measures both at the level of individual banks and the banking system as a whole.

The information base of the research comprises legislative and regulatory acts of Ukraine on banking regulation, banking supervision, early intervention and withdrawal of insolvent banks from the market, official statistical and analytical

materials of the National Bank of Ukraine, including supervisory statistics, banking reports and regular reviews of the banking sector. The study draws on international standards and analytical approaches in the field of bank financial stability, risk, capital and liquidity management (Basel III, BRRD, PCA), scientific works of domestic and foreign scholars, as well as materials characterising the macrofinancial conditions of the banking system.

The research employs a set of general scientific and specific methods: logical analysis, synthesis, generalisation and comparison — in studying the economic content of the bank insolvency prevention mechanism; system-structural analysis — in studying the structure of the mechanism; scientific abstraction, induction, deduction and comparative analysis — in studying the methods of recognition and approaches to managing insolvent banks; expert assessments and comparison — in analysing cases of insolvent banks in national and international practice; economic-mathematical and regression-dispersion methods — in substantiating the econometric model for assessing insolvency factors; statistical and graphical methods — for presenting research results.

The study systematises scientific approaches to defining bank solvency and liquidity, reveals their interrelationship and identifies the theoretical threshold of transition from a liquidity crisis to a solvency crisis: it occurs at the point where the shortage of current liquidity can no longer be compensated without deterioration in asset quality, depletion of capital or critical increase in the cost of funding. The role of the behavioural channel — the expectations of depositors, creditors and counterparties — is substantiated separately, as these expectations are capable of independently accelerating crisis processes regardless of current balance sheet indicators, which is particularly critical under martial law and conditions of macrofinancial instability.

Trends in the Ukrainian banking services market and international experience in dealing with insolvent banks are analysed, in particular the institutional architecture of early intervention mechanisms under the EU BRRD directive and the US PCA regime. It is established that the domestic model requires strengthening

specifically at the early intervention stage due to the absence of a formalised trigger scale and automaticity of response, which creates conditions for regulatory forbearance. The institutional infrastructure of the mechanism in Ukraine is examined and key directions for its improvement are identified, in particular regarding the enhancement of coordination between the National Bank of Ukraine and other financial stability authorities.

The definition of the concept «bank insolvency prevention mechanism» has been improved by supplementing it with the features of processuality, cyclicity and institutional obligation to respond to early risk signals, making it possible to interpret it not as a set of isolated supervisory procedures and standards, but as an integrated cycle «signal — status (risk zone) — management response — KPI monitoring — escalation/de-escalation», aimed at interrupting the cause-and-effect chain of declining bank stability. The scientific approach to structuring the insolvency prevention mechanism has been improved through the identification of three interrelated contours — the indicative-diagnostic contour (early warning system, EWS), the operational-management contour (early response package and activation of the problem bank) and the institutional-supervisory contour (early intervention rules, responsibility and coordination) — which ensured logical consistency between theoretical provisions and practical tools and improved the manageability of preventive decisions. The substantiation of the cause-and-effect transition from financial imbalances to bank insolvency has been improved by reconciling the results of theoretical analysis (risk appetite, funding base, asset quality, capital, trust) with the practical logic of early response, making it possible to present insolvency as the final stage of a manageable process where the preventive effect is achieved through timely intervention in the leading risk channels. The approach to identifying the priority channel of early bank vulnerability has been improved by substantiating the managerial status of funding imbalance as the key short-term risk predictor through the LDR indicator and its formalisation as a managed KPI in the prevention contour, which linked the identified risk to specific funding and liquidity stabilisation actions.

The applied tools of early warning of bank insolvency have been further developed, based on the development of an econometric model for estimating the probability of insolvency using lagged banking reporting indicators, accounting for the specifics of rare events, and the introduction of a model quality assessment approach oriented towards the practical utility of risk ranking (ROC-AUC, PR-AUC), which will enable banks and the regulator to transition to a quantitative system of supervisory prioritisation and internal bank control. The scientific-methodological approach to activating problem banks has been further developed based on a two-tier response architecture: the «signal» tier establishes objective triggers and automates the transition into activation mode, while the «analytical» tier ensures targeted intervention through diagnosis of causes and selection of stabilisation instruments, minimising time losses between risk identification and the start of preventive measures. Practical recommendations for improving the insolvency prevention mechanism have been further developed in terms of introducing standardised management response products — the Funding Stabilisation Plan with KPIs and a control schedule, the NPL contour for early work with problem assets, and the integration of capital planning with risk zone logic — which will improve the reproducibility and effectiveness of preventive decisions at the bank and supervisory levels. The methodological approach to ensuring the manageability of the mechanism through KPI logic has been further developed, providing for a systematic assessment not only of the bank's «condition» through indicators, but also of the «quality of response» through the implementation of KPI plans, timeframes and escalation/de-escalation conditions. Recommendations for improving the institutional coherence of insolvency prevention have been further developed through the formalisation of the information contour and coordination procedures between financial stability authorities, which will reduce the risks of delayed response and minimise losses in the event of escalation to a crisis level.

The practical significance of the research results lies in the fact that the main scientific provisions have been brought to the level of methodological and practical recommendations that can be used by the National Bank of Ukraine to improve

banking supervision mechanisms and implement an early insolvency risk detection system, as well as by commercial banks to enhance the effectiveness of internal financial monitoring and risk management systems. The proposed methodological approaches can be integrated into the existing regulatory framework and serve as a basis for developing internal bank policies on insolvency prevention. The recommendations on activating problem banks can serve as a basis for improving state policy in the field of financial stability. The research results have undergone practical testing and have been implemented in the relevant institutions, as confirmed by implementation acts and references.

Keywords: banking sector, banking system, crisis, bank capital, insolvency, liquidity, risks, financial stability, loans, loan portfolio, banking regulation, NBU, digitalisation, econometric modelling, anti-crisis measures.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Казіміров, М. (2025). ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНДИКАТОРІВ ТА ПОРОГОВИХ ЗНАЧЕНЬ ДЛЯ РАННЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ 1. *Економіка та суспільство*, (82). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-107>
2. Казіміров, М. (2025). ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ І РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД1. *Економіка та суспільство*, (80). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-46>
3. Казіміров, М. (2024). ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИКИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ. *Економіка та суспільство*, (70). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-80>
4. Казіміров, М. (2024). АНАЛІЗ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ПІДХОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ. *Економічний простір*, (190), 410-415. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-72>
5. Казіміров, М. (2024). ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ З УРАХУВАННЯМ ІНТЕРЕСІВ РІЗНИХ ГРУП СТЕЙКХОЛДЕРІВ. *Економічний простір*, (189), 129-136. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-24>

Статті у зарубіжних наукових виданнях:

6. Kazimirov, M. (2025). WAYS TO IMPROVE THE MECHANISM FOR PREVENTING BANK INSOLVENCY: AN ECONOMIC MODEL FOR ASSESSING INSOLVENCY FACTORS. *Economics and Education*, 10(2), 31-36. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2025-2-5>

Наукові праці апробаційного характеру:

7. Казіміров М. А. Стратегії попередження неплатоспроможності банків в умовах глобалізації. XXI Всеукраїнська науково-практична онлайн-

конференція молодих учених та студентів : збірник наукових тез, м. Острог, 23 березня 2023 р. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 67–69.

8. Казіміров М. А. Неплатоспроможність банків – взаємозв’язок з інституційною теорією. X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» : збірник наукових тез, 24 листопада 2023 р. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 42–44.

9. Казіміров М. А. Теоретичні засади управління ризиками неплатоспроможності банків з урахуванням інтересів різних груп стейкхолдерів. Науково-практична конференція аспірантів та докторантів «Забезпечення резилієнтності економіки України в умовах військової агресії та повоєнного відновлення» : збірник наукових тез, 12 грудня 2023 р. Київ, 2023. С. 43–44.

10. Казіміров М. А. Аналіз науково-практичних підходів попередження неплатоспроможності банків. VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці» : збірник наукових тез, 16 квітня 2024 р. Київ, 2024. С. 57–60.

11. Казіміров М. А. Перспективи оптимізації роботи проблемних банків для фінансової стійкості. Всеукраїнська конференція для здобувачів вищої освіти «Розвиток фінансової системи України в умовах євроінтеграції» : збірник наукових тез, 25 квітня 2024 р. 2024.

12. Казіміров М. А. Фіскальні стимули та їх вплив на ліквідність банків у процесі євроінтеграції. XV Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції» : збірник наукових тез, м. Ірпінь, 22 листопада 2024 р. Ірпінь, 2024. С. 514–516.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ.....	23
1.1. Економічна сутність механізму попередження неплатоспроможності банків	23
1.2. Структура механізму попередження неплатоспроможності банків	43
1.3. Методи визнання та підходи до управління неплатоспроможними банками.....	63
Висновки до першого розділу.....	80
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ПІДХОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ.....	84
2.1. Оцінка тенденцій ринку банківських послуг України в контексті неплатоспроможних банків.....	84
2.2. Аналіз інструментальної архітектури попередження неплатоспроможних банків в Україні та в розрізі кращих світових практик.....	111
2.3. Специфіка інституціональної інфраструктури механізму попередження неплатоспроможності банків в Україні	122
Висновки до другого розділу	133
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ.....	137
3.1. Економетричне моделювання оцінки факторів, що впливають на неплатоспроможність банків.....	137
3.2. Активізація роботи проблемних банків в контексті фінансової стабільності	148
3.3. Удосконалення оперативно-аналітичного інструментарію у механізмі попередження неплатоспроможності банків.....	158
Висновки до третього розділу.....	170
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	177
ДОДАТКИ.....	195

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стабільність банківської системи є ключовою умовою сталого економічного розвитку країни. Неплатоспроможність банків здатна спровокувати фінансові кризи, втрату довіри вкладників, зниження інвестиційної активності та погіршення економічної безпеки держави. Україна, як країна з відкритою економікою, особливо чутлива до глобальних і внутрішніх фінансових шоків. Досвід попередніх років продемонстрував, що відсутність ефективних механізмів попередження неплатоспроможності призводить до значних збитків для економіки та суспільства. Тому дослідження сучасних підходів і розробка дієвих інструментів запобігання неплатоспроможності банків є надзвичайно актуальним завданням.

Стійкість банківської системи є фундаментальною умовою стабільного функціонування економіки та запорукою фінансової безпеки держави. Неплатоспроможність банківських установ не лише призводить до втрати довіри вкладників і інвесторів, а й створює системні ризики, здатні викликати макроекономічну дестабілізацію. В Україні, особливо після криз 2008–2009 рр., 2014–2015 рр. та наслідків пандемії COVID-19, питання підвищення ефективності механізмів попередження неплатоспроможності набуло особливої актуальності.

За даними Національного банку України (НБУ), лише у 2014–2017 рр. з ринку було виведено понад 90 банків (понад 50% банківської системи) у зв'язку з неплатоспроможністю, що підтверджує масштабність проблеми. Додатковими чинниками ризику виступають макроекономічна нестабільність, воєнний стан, девальвація національної валюти, погіршення якості кредитних портфелів та недостатня ефективність системи корпоративного управління.

В умовах інтеграції у світову фінансову систему, необхідність впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду (зокрема вимог Базельського комітету з банківського нагляду – Basel III) обумовлює

потребу у розробці сучасних, адаптованих до українських реалій механізмів запобігання неплатоспроможності.

Проблематика попередження неплатоспроможності банків, забезпечення їх фінансової стійкості та формування дієвих інструментів раннього реагування посідає важливе місце у працях зарубіжних і вітчизняних учених. Теоретичні засади банківської нестійкості, ролі ліквідності та довіри вкладників у виникненні кризових явищ розкрито у працях Д. В. Даймонда та Ф. Г. Дибвіга. Питання взаємозв'язку банківського капіталу, кризових шоків і регуляторних рішень досліджували В. В. Ачарія, І. Гуджрал, Н. Кулкарні, Х. С. Шин. Значний внесок у розвиток підходів до раннього виявлення кризових явищ у банківському секторі зробили Я. Ланг, Т. Пелтонен і П. Сарлін, які обґрунтували можливості застосування моделей раннього попередження для оцінки ризику проблемності банків.

Серед українських науковців вагомий внесок у дослідження проблем неплатоспроможності банків, їх врегулювання та забезпечення фінансової стійкості зробили І. В. Краснова, В. С. Степанець, О. І. Береславська, Н. В. Москаленко, Б. І. Костриця, О. Ключка, Н. С. Козій, Л. Й. Кручко, С. В. Онишко та інші.

Заслуговують уваги праці В. В. Федіни, Л. М. Богріновцевої, Т. І. Довгань, які зробили вагомий внесок у розвиток теоретичних засад оцінки фінансового стану банківських установ, а також значну увагу приділяли питанням неплатоспроможності банків як загрози фінансовій стійкості банківської системи.

Водночас, віддаючи належне науковим здобуткам учених у дослідженні процесів неплатоспроможності банків, питання механізму попередження неплатоспроможності банків залишаються недостатньо дослідженими і окремі аспекти досі залишаються відкритими. Зокрема, це стосується обґрунтування механізму попередження неплатоспроможності банків як цілісної системи, у межах якої поєднуються рання діагностика ризиків, внутрішньобанківські інструменти реагування, наглядові заходи, інституційна координація та

оперативно-аналітичний супровід управлінських рішень. Додаткового опрацювання потребують питання адаптації такого механізму до умов воєнного стану, макрофінансової нестабільності, євроінтеграційних змін і цифрової трансформації банківської діяльності.

Недостатній рівень систематизації теоретичних положень та прикладного інструментарію попередження неплатоспроможності банків у сучасних умовах обмежує можливості своєчасного виявлення кризових тенденцій і знижує результативність превентивного впливу як на рівні окремого банку, так і на рівні банківської системи загалом. Це зумовлює наукову та практичну значущість обраної теми дисертації, її актуальність і доцільність проведення подальших досліджень у визначеному напрямі.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних основ та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму попередження неплатоспроможності банків в Україні.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання:

- узагальнити та систематизувати наукові підходи до розуміння економічної сутності механізму попередження неплатоспроможності банків;
- обґрунтувати структуру та функціонування механізму попередження неплатоспроможності банків;
- дослідити методи визнання та підходи до управління неплатоспроможними банками;
- оцінити тенденції ринку фінансових послуг України та світу у контексті неплатоспроможних банків;
- проаналізувати науково-практичні підходи до роботи з неплатоспроможними банками в Україні та в розрізі кращих світових практик;
- розглянути процес інституціоналізації в контексті управління неплатоспроможними банками;
- удосконалити економетричну модель оцінки факторів, що впливають на неплатоспроможність банків;

- розробити пропозиції щодо шляхів удосконалення механізму попередження неплатоспроможності банків в Україні.

- обґрунтувати напрями підвищення інституційної узгодженості між суб'єктами фінансової стабільності у механізмі попередження неплатоспроможності банків

Об'єктом дослідження є механізм попередження неплатоспроможності банків.

Предметом дослідження є теоретико-методичні основи, економічні й інституціональні особливості попередження неплатоспроможності банків в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових та специфічних методів наукового пізнання, а саме: логічного аналізу, синтезу, узагальнення та порівняння – при дослідженні економічного змісту механізму попередження неплатоспроможності банків; системно-структурного аналізу – при дослідженні структури механізму попередження неплатоспроможності банків; наукової абстракції, індукції, дедукції, порівняльного та системного аналізу – при дослідженні методів визнання та підходів до управління неплатоспроможними банками; каналів впливу фінансової нестабільності на валютний ринок; експертних оцінок та порівняння – при аналізі кейсів неплатоспроможних банків в національних та міжнародних практиках; економіко-математичні та регресійно- дисперсійний аналіз – при обґрунтуванні економетричної моделі оцінки факторів, що впливають на неплатоспроможність банків; статистичний та графічний – для представлення результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти України з питань регулювання банківської діяльності, банківського нагляду, раннього втручання та виведення неплатоспроможних банків з ринку, офіційні статистичні й аналітичні матеріали Національного банку України, зокрема наглядова статистика, банківська звітність і регулярні огляди банківського сектору, а також матеріали, що характеризують

макрофінансові умови функціонування банківської системи. У роботі використано міжнародні стандарти та аналітичні підходи у сфері забезпечення фінансової стійкості банків, управління ризиками, капіталом і ліквідністю, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем попередження неплатоспроможності банків, банківського регулювання, раннього виявлення кризових явищ і вдосконалення механізмів забезпечення стабільності банківської системи. Така інформаційна база забезпечила можливість поєднати теоретичне обґрунтування механізму попередження неплатоспроможності банків із аналізом офіційних даних банківського сектору України та результатами економетричного моделювання.

Наукова новизна отриманих результатів. Основні результати дисертаційного дослідження, які містять елементи наукової новизни, полягають у наступному:

удосконалено:

- визначення поняття «механізм попередження неплатоспроможності банків» шляхом доповнення його ознаками *процесності, циклічності та інституційної обов'язковості реагування* на ранні сигнали ризику. Це дало змогу трактувати механізм попередження неплатоспроможності не просто як сукупність ізольованих наглядових процедур і нормативів, а як інтегрований цикл “сигнал → статус (зона ризику) → управлінська реакція → контроль КРІ → ескалація/деескалація”, спрямований на переривання причинно-наслідкового ланцюга зниження стійкості банку.

- науковий підхід до структуризації механізму попередження неплатоспроможності через виокремлення та обґрунтування трьох взаємопов'язаних контурів: індикативно-діагностичного (раннє виявлення ризику на основі системи показників та EWS); операційно-управлінського (пакет раннього реагування та активізація проблемного банку); інституційно-наглядного (правила раннього втручання, відповідальність, стандарти даних і координація). Це дозволило забезпечити логічну узгодженість теоретичних

положень із практичними інструментами, зменшити фрагментарність існуючих підходів і підвищити керованість попереджувальних рішень.

- обґрунтування причинно-наслідкового переходу від фінансових дисбалансів до неплатоспроможності банку шляхом узгодження результатів теоретичного аналізу (ризик-апетит, фондова база, якість активів, капітал, довіра) з практичною логікою раннього реагування. Це дало можливість представити неплатоспроможність як кінцеву стадію керованого процесу зниження стійкості, де превентивний ефект досягається через своєчасне втручання у провідні канали ризику (фондування/ліквідність, якість активів, капітал).

- підхід до визначення пріоритетного каналу ранньої вразливості банку шляхом обґрунтування управлінського статусу дисбалансу фондування як ключового короткострокового предиктора ризику (через показник LDR) та формалізації його як керованого KPI у контурі попередження неплатоспроможності. Це дозволило не лише виявляти ризик, а й пов'язати його з конкретними управлінськими діями стабілізації фондування і ліквідності, що мають вимірювані цілі та часові горизонти.

набуло подальшого розвитку:

- прикладний інструментарій раннього попередження неплатоспроможності банку, що базується на розробленні економетричної моделі оцінювання ймовірності, та врахуванні ключових факторів неплатоспроможності банку (на основі лагових показників банківської звітності) з урахуванням специфіки рідкісних подій та впровадженні підходу до оцінювання якості такої моделі, орієнтованого на практичну корисність ранжування ризику (ROC-AUC, PR-AUC). Це надасть можливість банкам та регулятору здійснити перехід до кількісної системи пріоритизації нагляду та внутрішньобанківського контролю.

- науково-методичний підхід до активізації проблемних банків, який базується на формуванні дворівневої архітектури реагування: (а) “сигнальний” рівень, що встановлює тригери (ризик-скоринг, погіршення LDR, прискорення

ризик) та автоматизує перехід у режим активізації; (б) “аналітичний” рівень, що забезпечує адресність втручання через діагностику причин та підбір інструментів стабілізації. Це дозволить мінімізувати часові втрати між виявленням ризику та початком реалізації превентивних заходів.

- практичні рекомендації стосовно удосконалення механізму попередження неплатоспроможності в частині запровадження стандартизованих управлінських “продуктів реагування” (зокрема, Плану стабілізації фондування з KPI та календарем контролю, NPL-контур ранньої роботи з проблемними активами, інтеграції капітального планування з логікою зон ризику) та формалізації політики порогів і зон раннього втручання, що дасть можливість підвищити відтворюваність і результативність превентивних рішень як на рівні банку, так і на рівні нагляду.

- методичний підхід до забезпечення керованості механізму попередження неплатоспроможності із засосуванням KPI-логіки в частині системної оцінки не тільки “стану” банку (через показники), а й “якості реакції” (через виконання KPI планів, часові рамки та умови ескалації/деескалації). Це дозволить зменшити формалізм, коли банк має плани без результату, та забезпечити вимірюваність ефекту ранніх інтервенцій.

- рекомендації щодо підвищення інституційної узгодженості запобігання неплатоспроможності шляхом формалізації інформаційного контуру та процедур координації між суб’єктами фінансової стабільності (насамперед НБУ та банками, а також – у межах компетенції – інституціями врегулювання), що дозволить знизити ризики запізненого реагування, підвищити прозорість рішень та зменшити втрати у випадку ескалації проблеми до кризового рівня.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертаційного дослідження пов’язана з науково-дослідною роботою кафедри фінансових ринків та технологій Державного податкового університету «Державні запозичення в системі публічних фінансів» (№

державної реєстрації 0121U109588). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні взаємозв'язку між платоспроможністю та ліквідністю банків, впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на стійкість фінансових установ, а також адаптація вітчизняних банків до основних Базельських принципів. Практичну цінність становлять пропозиції автора щодо удосконалення системи раннього попередження неплатоспроможності банків на основі статистичних моделей, що дозволяє підвищити точність прогнозування ризиків та мінімізувати системні загрози для банківського сектору (Акт від 04.11.2025 р.)

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що основні наукові положення дисертації доведено до рівня методичних і практичних рекомендацій, які можуть бути використані Національним банком України для удосконалення механізмів банківського нагляду, впровадження системи раннього виявлення ризиків неплатоспроможності, а також комерційними банками – для підвищення ефективності внутрішнього фінансового моніторингу та системи управління ризиками. Запропоновані методичні підходи можуть бути інтегровані в чинну нормативно-правову базу та стати основою для розробки внутрішніх політик банків щодо запобігання банкрутству. Рекомендації щодо активізації роботи проблемних банків здатні стати основою для удосконалення державної політики у сфері фінансової стабільності. Крім того, результати дослідження впроваджено у практичну діяльність АТ «АЛЬТБАНК» – модель оцінювання ймовірності неплатоспроможності впроваджено в роботу Центру з управління ризиками та використовується при підготовці щоквартальних аналітичних матеріалів для колективних органів управління Банку (довідка № 507/541 від 30.04.2026).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною завершеною науковою працею. Усі наукові положення, теоретичні узагальнення, методичні підходи, практичні рекомендації та пропозиції, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. Особистий внесок автора конкретизовано у опублікованих працях здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на 6 науково-практичних конференціях, зокрема: XXI Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції молодих учених та студентів «Стратегії попередження неплатоспроможності банків в умовах глобалізації» (м. Острог, 2023); X Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» (м. Острог, 2023); науково-практичній конференції аспірантів та докторантів «Забезпечення резилієнтності економіки України в умовах військової агресії та повоєнного відновлення» (м. Київ, 2023); VI Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці» (м. Київ, 2024); Всеукраїнській конференції для здобувачів вищої освіти «Розвиток фінансової системи України в умовах євроінтеграції» (2024); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції» (м. Ірпінь, 2024).

Наукові публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 6 наукових праць, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті в інших наукових виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок друкованого тексту. Основний зміст викладено на 163 сторінках тексту, який містить 21 таблицю, 22 рисунки. Робота має 8 додатків, розміщених на 13 сторінках. Список використаних джерел містить 195 найменувань і викладений на 18 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

1.1. Економічна сутність механізму попередження неплатоспроможності банків

У підходах до фінансової стабільності банків платоспроможність доцільно трактувати не лише як “здатність виконувати зобов’язання”, а як інтегральний результат взаємодії трьох контурів: (i) достатності та якості капіталу, (ii) ліквідності й структури фондування, (iii) ефективності управління ризиками та корпоративного контролю. Саме тому категорія “попередження неплатоспроможності банків” виходить за межі вузького фінансового аналізу і переходить у площину системної архітектури рішень – поєднання регуляторних вимог, інституційних процедур і внутрішньобанківських практик управління. [1] [2] [3].

У цьому дослідженні механізм попередження неплатоспроможності банків розглядається як цілісна система превентивного впливу, що забезпечує (1) ранню ідентифікацію накопичення ризиків, (2) кількісну оцінку масштабу потенційних втрат і “вікна часу” до втрати стійкості, (3) запуск інструментів реагування (внутрішніх і регуляторних) до моменту, коли ризик переходить у фазу юридично фіксованої неплатоспроможності. Така логіка відповідає міжнародній практиці, де акцент робиться на превенції та ранньому втручанні як способі мінімізувати системні ефекти та суспільні витрати банківських криз. [4] [5].

Принципова межа, яку важливо зафіксувати вже на рівні економічної сутності, проходить між двома режимами:

1. Превентивним режимом (нагляд, внутрішній risk-management, макропруденційні обмеження, стрес-тестування, планування капіталу/ліквідності), де метою є не допустити переходу банку в кризовий стан;

2. Режимом врегулювання/неплатоспроможності, де застосовуються спеціальні процедури та інструменти виведення з ринку або санації. [6] [7].

Саме перший режим і формує предмет механізму попередження неплатоспроможності. Другий режим важливий як “крайня лінія оборони” і буде системно розкритий у підрозділі, присвяченому методам визнання та підходам до управління неплатоспроможними банками (далі у структурі розділу 1).

Відтак у межах підрозділу 1.1 основний акцент робиться на уточненні понятійного апарату (платоспроможність, ліквідність, фінансова стійкість), ідентифікації ключових каналів формування неплатоспроможності як результату накопичення ризиків та постановці вимог до механізму попередження як системи, здатної працювати проактивно. [8] [9].

Розглядаючи поняття «платоспроможність» можна зазначити, що у самому спрощеному варіанті дане поняття можна трактувати як здатність суб'єкта господарювання погашати свої довгострокові борги, тобто це достатність мобілізованих ресурсів з різних джерел для повного покриття заборгованості. У випадку якщо суб'єкт господарювання має можливість повністю відповідати за своїми зобов'язаннями його можна вважати в стані фінансової безпеки, коли існує можливість максимально повно покрити всі ризики, які можуть виникнути в процесі здійснення фінансової діяльності. Аналізуючи поняття «платоспроможність банку» необхідно враховувати, що банки за своєю сутністю виступають фінансовими посередниками, метою яких є саме акумуляція – накопичення фінансових ресурсів. Саме наявність таких ресурсів дає можливість банківським установам виконувати свої основні функції з залучення коштів, їх розміщення та проведення розрахунків.

На сучасному етапі науковці висувують велику кількість альтернативних підходів до трактування поняття «платоспроможності банків», де основний аспект все ж приділяється здатності банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. Проте можна виділити окремі особливості дефініцій «здатність і спроможність», що використовуються для визначення

платоспроможності. Самі підходи до визначення та порівняння даних понять базуються на існуючих методах оцінки платоспроможності, як то достатність акціонерного капіталу та характеристика інструментів формування довгострокових зобов'язань. Наведена інформація на рис. 1.1 дає можливість прослідкувати трансформацію терміну «платоспроможність банку» за його основними складовими. Зокрема, можна побачити, що основною умовою платоспроможності банку є спроможність виконати вимоги чи то кредиторів чи то клієнтів, проте дана спроможність ґрунтується на наявності достатності власного капіталу та властивостях джерел його формування. Внаслідок цього утворюється здатність до виконання певних умови, яка визначається відповідно розрахункових показників фінансової стійкості.

Рис. 1.1. Трансформація терміну «платоспроможність банку» за його основними складовими

Джерело: складено автором за [10, 11]

Аналіз рис. 1.1 свідчить, що трансформація терміну «платоспроможність банку» відбувалася від вузького трактування як простої здатності виконувати платіжні зобов'язання до більш широкого розуміння, що охоплює якість капіталу, систему управління ризиками та характер джерел формування ресурсної бази. Ключовим спільним елементом усіх підходів, представлених на рисунку, є визнання власного капіталу банку як фундаментальної умови платоспроможності – саме його достатність і якість визначають, чи зможе банк

витримати несприятливі зміни у фінансовому середовищі. Водночас рисунок унаочнює еволюцію від статичного розуміння платоспроможності («відповідність зобов'язань і активів у певний момент») до динамічного – як здатності банку підтримувати фінансову стійкість у часі, генеруючи достатній дохід для покриття ризиків. Саме цей динамічний вимір є центральним для механізму попередження неплатоспроможності, оскільки він потребує системи показників, що відстежують не лише поточний стан, а й траєкторію зміни ключових параметрів. Фінансові показники, які використовуються для оцінки платоспроможності базуються на визначенні відношення загального боргу до загального капіталу, загального боргу до власного капіталу, довгострокових зобов'язань до власного капіталу і співвідношення короткострокової заборгованості до власного капіталу.

При цьому окрема увагу у визначенні платоспроможності банку приділяється показнику ризику. Тут необхідно зазначити що всі моделі формування власного капіталу тим чи іншим способом враховують показник ризику. Для банку актуальним є саме рівень ризику, якій він зможе витримати до втрати своєї платоспроможності.

І ось на цьому етапі на перший план виступає необхідність трактування платоспроможності банку як цілого комплексу організаційно-економічних заходів, пов'язаних з виявленням неплатоспроможності виконання обов'язкових платежів у певні терміни, а також формування передумов до зниження ризику неможливості виконання платежів з метою нормального функціонування банку.

На рис. 1.2 зображено взаємозалежність основних підходів та умов, що впливають на забезпечення платоспроможності банку.

Рис. 1.2. Взаємозалежність основних підходів та умов, що впливають на забезпечення платоспроможності банку

Джерело: створено на основі [12]

Рис. 1.2 наочно демонструє, що платоспроможність банку є результуючою взаємодії кількох незалежних, але взаємопов'язаних умов і підходів. По-перше, регуляторний підхід розглядає платоспроможність крізь призму виконання нормативних вимог НБУ – насамперед нормативів достатності капіталу та ліквідності. По-друге, балансовий підхід акцентує на структурній відповідності активів і пасивів за строками та обсягами. По-третє, управлінський підхід виходить із якості внутрішніх систем ризик-менеджменту та корпоративного контролю. Взаємозалежність цих підходів, відображена на рисунку, є принципово важливою для цього дослідження: жоден з них окремо не може гарантувати платоспроможності – лише їх системне поєднання формує достатні умови для фінансової стійкості банку.

Ця логіка безпосередньо визначає архітектуру механізму попередження неплатоспроможності, розробленого у підрозділі 1.2.

Проте в наукових підходах окремих авторів [12, 10, 13, 14] існує тісний взаємозв'язок між поняттям «платоспроможності» і «ліквідності», тобто здійснюється спроба їх ототожнення. Більшість науковців схиляється до думки про те, що саме показниками ліквідності можна оцінити платоспроможність, застосовуючи нормативи ліквідності, зовнішній аналіз ліквідності, аналіз статистики та динаміки ліквідності. Саме щодо поняття «ліквідність комерційного банку» існує декілька альтернативних підходів трактування [10, 13].

Одна група авторів [15, 16, 17] під ліквідністю банку розуміє здатність банку виконувати всі свої зобов'язання у визначений термін, а також вважає, що це стосується як повернення і виплати відсотків по вкладених депозитах та всіх інших зобов'язаннях банку, так і по операціям видачі кредитів. Інша група авторів [12, 10, 18, 11] пропонує більш повне визначення ліквідності – як здатності банку виконати свої зобов'язання перед клієнтами з урахуванням майбутнього вивільнення коштів, вкладених в активні операції, і можливих позик на грошовому ринку.

Також під ліквідністю розуміють спів залежність між сумами активів і пасивів з ідентичними термінами. Тобто ліквідність розглядається в контексті більш та менш ліквідних активи банку з позиції більш чи менш швидкого перетворення їх у грошові кошти.

Найбільш влучним визначенням поняття «ліквідність комерційного банку» вважається визначення Гудзенко Н. М., що розглядає «ліквідність як можливість банку вчасно й повно забезпечувати виконання своїх боргових та фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів за статтями активу та пасиву балансу з урахуванням відповідних строків» [10].

В окремих випадках поняття «ліквідність» все ж ототожнюють з поняттям «платоспроможність». Так Г. Панова визначає ліквідність як «здатність банку забезпечити своєчасне виконання в грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву» і тут же визначає платоспроможність як «здатність банку у відповідні терміни і в повній сумі відповідати за своїми зобов'язаннями» [12].

Український дослідник З. Щібіволок визначає ліквідність банку, як «мобільність його активів для забезпечення своєчасного виконання заздалегідь узятих зобов'язань і вимог» [15]. На думку С. Краснова банківською ліквідністю вважається «здатність банків своєчасно і безперервно здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями» [16]. Провідний економіст А. Граділь визначає, що «банк є ліквідним, якщо здатний забезпечити своєчасне і в повному обсязі виконання у грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву» [17].

Рис. 1.3 узагальнює ключові наукові підходи до визначення ліквідності банку і дозволяє виявити два домінуючих смислових вектори. Перший – операційний: ліквідність як здатність своєчасно виконувати платіжні зобов'язання (підходи Щібіволока, Краснова, Граділя). Другий – структурний: ліквідність як стан балансу, за якого строки та обсяги активів адекватні структурі пасивів (підхід Дзюблюка). Важливо, що обидва вектори є взаємодоповнюючими, а не конкуруючими: операційна ліквідність є проявом структурної, тоді як структурна ліквідність є необхідною, але не завжди достатньою умовою операційної. Саме ця двовимірність виправдовує висновок, що управління ліквідністю у механізмі попередження неплатоспроможності повинне охоплювати як поточний контроль платоспроможності, так і стратегічне управління структурою балансу.

Отже, ліквідність банку відноситься до швидкості та впевненості, з якою актив може бути конвертований назад у гроші (готівка, дохід), коли власник активу забажає, тобто ліквідність банку має бути достатньою для погашення

всіх незабезпечених боргових зобов'язань, які підлягають погашенню протягом відповідного строку.

Доцільним у даному дослідженні є необхідність розглянути науковий підхід щодо розмежування понять «ліквідність» і «платоспроможність», що запропоновано О. В. Дзюблюком, який розглядає ліквідність, як вузький термін, що пов'язаний із станом «банківського балансу, при якому структура його активів за сумами та строками розміщення є адекватною структурі пасивів за обсягами і термінами залучення і, відповідно, очікуваної потреби в коштах для погашення зобов'язань перед вкладниками і кредиторами» [18] [11].

Такий підхід до визначення ліквідності дозволяє йому розглядати ліквідність як статичний, фрагментарний показник, що характеризує можливість банку перетворювати різні активи в платоспроможні кошти з метою виконання зобов'язань за пасивами.

І.Івасів	• спроможність банку розраховуватись за своїми зобов'язаннями та одночасним розширенням кредитної діяльності
І. В. Лис	• якісна характеристик діяльності банку, що характеризує його надійність та здатність забезпечувати своєчасне виконання своїх зобов'язань
О. Лаврушин	• спроможність банку виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і перед кредиторами у визначені строки, виплачуючи по них грошові кошти
В. В. Крилова, Р. М. Набок	• спроможність банку відповідати за своїми зобов'язаннями в термін і без втрат, тобто відображає спроможність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань перед клієнтами банку
В. Міщенко	• легкість перетворення активів банку в грошові засоби»
Г. Панова	• здатність банку своєчасно виконувати вимоги за зобов'язаннями
О. І. Лаврушина	• здатність своєчасно без втрат виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами
Е. Рід	• достатність готівкових коштів та інших ліквідних активів для своєчасного погашення боргових і фінансових зобов'язань
Л. О. Примостка	• здатність швидко і в повному обсязі задовольняти невідкладні потреби у грошових коштах
Ю. Серпенінов	• якісна характеристика банку, а саме здатність погашати свої зобов'язання в строк

Рис. 1.3. Узагальнення підходів до поняття «ліквідність банку»

Джерело: сформовано автором на основі [10, 13]

Узагальнення наукових досліджень щодо теоретичних підходів до тлумачення поняття «ліквідність» дозволив дійти висновку, що за своєю сутністю ліквідність представляє собою здатність банку фінансувати зростання активів та виконувати очікувані та непередбачувані фінансові і

заставні зобов'язання за обґрунтованою ціною та без неприйнятних втрат, а ліквідні активи банку – це активи, які можна швидко перевести в готівку, аби досягти терміну погашення фінансові зобов'язання. Готівка, короткострокові цінні папери та резерви центрального банку – це інструменти високоліквідних активів, де готівка виступає найбільш привабливим важелем.

Банку необхідно мати у своєму розпорядженні достатньо ліквідних активів для покриття своїх короткострокових зобов'язань, а саме для зняття коштів вкладниками. Комерційний банк, який має більше інвестиції в оборотні активи, володіє більш високим рівнем ліквідності, але при цьому не втрачає ймовірності ризику ліквідності. Саме ризик ліквідності реалізується через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в момент їх погашення без негативного впливу на фінансовий стан банку.

Ефективне управління ризиком ліквідності дозволяє забезпечити спроможність банку виконувати свої зобов'язання в момент їх погашення та зменшує ймовірність розвитку несприятливої ситуації. Це набуває важливого значення з огляду на той факт, що криза ліквідності навіть в одній установі може мати системні наслідки.

Тут необхідно розуміти, що ліквідність формується поступово в ході банківської діяльності у відповідності до тенденцій обсягу активних та пасивних операцій. При цьому показники, що використовують для оцінювання рівня ліквідності банку будуть залежати від виду та умов банківських операцій, а також від особливостей ринку, де функціонує банк. Ліквідність прийнято визначати як головну умову платоспроможності, наявність якою є важливою та необхідною, а контроль за її дотриманням здійснюється як з боку самого банку так і відповідні зовнішні органи контролю за банківською системою.

Базуючись на аналізі існуючих теоретичних підходів можна визначити, що «ліквідність» в більшій мірі характеризує стан внутрішнього середовища банку, тоді як «платоспроможність» залежить від стану зовнішнього середовища банку та ступеню його впливу на діяльність банку.

Спільна ознака понять платоспроможності та ліквідності – це те, що вони визначають можливість банку виконувати його фінансові зобов’язання, а різниця між цими поняттями полягає в тому, що платоспроможність – це виконувати зобов’язання банку за рахунок його власного капіталу, а ліквідність – це цілковите виконання зобов’язань комерційного банку. Між даними поняттями існує певний зв’язок, представлений на рис. 1.4., котрий відображає чотири можливі стани банку за поєднанням показників ліквідності та платоспроможності. З позицій механізму попередження найбільш небезпечним є стан «ліквідний, але неплатоспроможний» (+/-): банк зовні функціонує нормально, залучаючи ресурси на ринку, проте капітальна база вже є недостатньою. Це підтверджує необхідність одночасного моніторингу обох вимірів, а не лише поточної ліквідності.

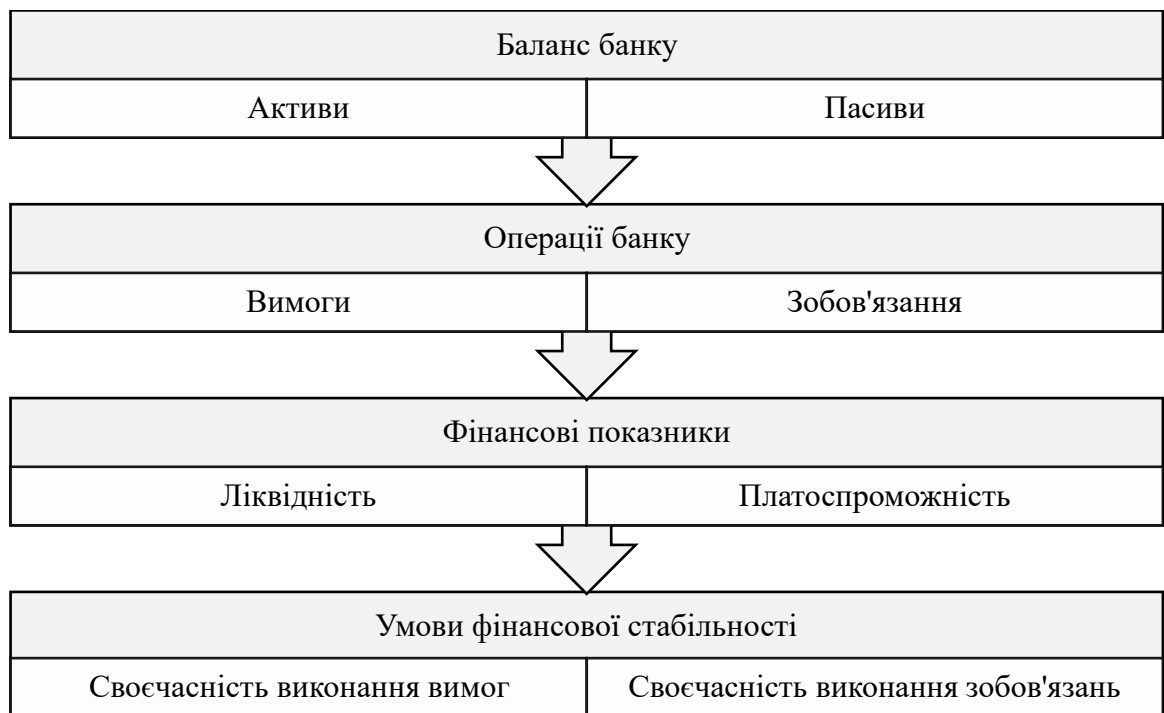

Рис. 1.4. Схема зв'язку ліквідності та платоспроможності

Джерело: сформовано на основі [14]

Отож, якщо банк маючи додатний показник суми власного капіталу не може виконувати свої готівкові зобов’язання, то він вважається неліквідним але платоспроможним. З даного твердження логічно можна зробити висновок,

що і платоспроможність і ліквідність банку між собою взаємопов'язані зважаючи на існування у банку його власного капіталу.

Водночас для цілей даного дослідження принципово важливо не лише формально розмежувати поняття «ліквідність» і «платоспроможність», а й визначити теоретичну межу їхнього переходу одне в одне у кризовій ситуації. У загальному вигляді криза ліквідності означає тимчасову нездатність банку своєчасно виконувати поточні зобов'язання через дефіцит високоліквідних ресурсів, тоді як криза платоспроможності відображає більш глибокий стан, за якого банк уже не має достатньої економічної бази для повного покриття своїх зобов'язань без руйнівних втрат для капіталу. Інакше кажучи, ліквідна проблема може бути подолана за рахунок перерозподілу ресурсів, ринкового фондування, використання буферів або підтримки з боку інституцій стабільності, тоді як проблема платоспроможності означає, що навіть за наявності часу банк втрачає здатність виконувати свої функції без суттєвого знецінення балансу.

Теоретична межа переходу кризи ліквідності у кризу платоспроможності проходить у точці, де нестача поточної ліквідності вже не може бути компенсована без погіршення якості активів, виснаження капіталу або критичного подорожчання фондування. Доки банк має змогу покривати відплив коштів за рахунок продажу активів без значного дисконту, використання ліквідного буфера, короткострокових міжбанківських залучень чи стабілізаційних інструментів, проблема залишається в межах ліквідного контуру. Однак якщо для виконання зобов'язань він змушений продавати активи за заниженою ціною, масово переоцінювати кредитний портфель, приймати надмірно дороге фондування або систематично зменшувати власний капітал, ліквідна проблема переходить у якісно інший стан – кризу платоспроможності.

Особливе значення в цьому переході має поведінковий канал, який у класичному фінансовому аналізі часто недооцінюється. Банківська система є чутливою не лише до «об'єктивних» фінансових показників, а й до очікувань

вкладників, кредиторів, контрагентів, рейтингових агентств та самого ринку. Якщо учасники ринку вважають, що банк є вразливим, їхня поведінка здатна прискорити реалізацію ризику навіть раніше, ніж це стане очевидним із формальної звітності. Відтік депозитів, скорочення міжбанківських лімітів, підвищення вимог до забезпечення, відмова контрагентів пролонговувати операції, поширення негативної інформації або чуток – усе це може трансформувати локальну проблему ліквідності у масштабний шок довіри.

Таким чином, довіра в банківській сфері виступає не лише похідною від фінансової стійкості, а й самостійним ресурсом її підтримання. Банк із формально прийнятним рівнем капіталу може швидко втратити стійкість у разі масованої зміни очікувань, тоді як банк із тимчасовими ліквідними труднощами здатний уникнути переходу до неплатоспроможності за наявності достатнього рівня ринкової та клієнтської довіри. Саме тому в межах механізму попередження неплатоспроможності доцільно розглядати не лише балансові та нормативні індикатори, а і показники стабільності фондування, концентрації пасивів, чутливості вкладників до інформаційних сигналів, а також комунікаційну спроможність банку і регулятора.

Для українських реалій цей аспект є особливо важливим. В умовах воєнного стану, високої макрофінансової невизначеності та підвищеної чутливості населення до інформаційних і безпекових ризиків саме поведінковий канал здатний істотно прискорювати погіршення фінансового стану банку. Якщо у стабільнішому середовищі часовий лаг між первинним сигналом і кризою може бути достатнім для внутрішнього коригування, то в умовах зовнішнього шоку цей лаг скорочується. Це означає, що механізм попередження неплатоспроможності повинен бути налаштований на виявлення не лише «фактичного погіршення», а й передкризових сигналів зміни довіри, поведінки вкладників і якості пасивної бази.

Отже, з урахуванням поведінкового каналу можна зробити висновок, що ліквідність є не просто технічною передумовою платоспроможності, а її динамічним захисним контуром. Поки цей контур утримується, банк зберігає

простір для стабілізації. Коли ж шок довіри руйнує здатність банку підтримувати ліквідність без надмірних втрат, кризовий процес переходить із короткострокового операційного виміру у стратегічний вимір втрати платоспроможності. Саме в цій точці механізм попередження має спрацювати не реактивно, а проактивно, тобто до моменту, коли фінансовий розрив уже стає незворотним.

Особливу роль у цьому переході відіграє поведінковий канал. У банківській сфері очікування вкладників, кредиторів і контрагентів здатні самі по собі прискорювати кризу: слабкий сигнал про проблеми, інформаційний витік, репутаційний шок або загальне зниження довіри можуть ініціювати відтік коштів навіть до того, як балансова слабкість стане очевидною. В умовах воєнної та макрофінансової нестабільності цей канал набуває додаткової ваги, оскільки довіра стає не лише наслідком стійкості банку, а й самостійним чинником її збереження або втрати. Тому механізм попередження неплатоспроможності повинен охоплювати не лише показники капіталу та ліквідності, а й індикатори поведінкової стабільності фондування.

Незважаючи на це, крім вищевказаних між даними поняттями існують деякі інші розбіжності, які обумовлені існуванням грошових коштів у двох формах – готівкових та безготівкових, беручи це до уваги можна припустити – ліквідність банку пов'язана з рухом готівки, яку банк повинен виплачувати своїм вкладникам та надавати своїм надійним позичальникам. В такому випадку банку для підтримки своєї ліквідності потрібна виключно готівка, а не кошти у грошовій формі.

Спираючись на вищезазначений аналіз можливо виділити основні ознаки та фактори впливу на платоспроможність банку, наведені на рис. 1.5.

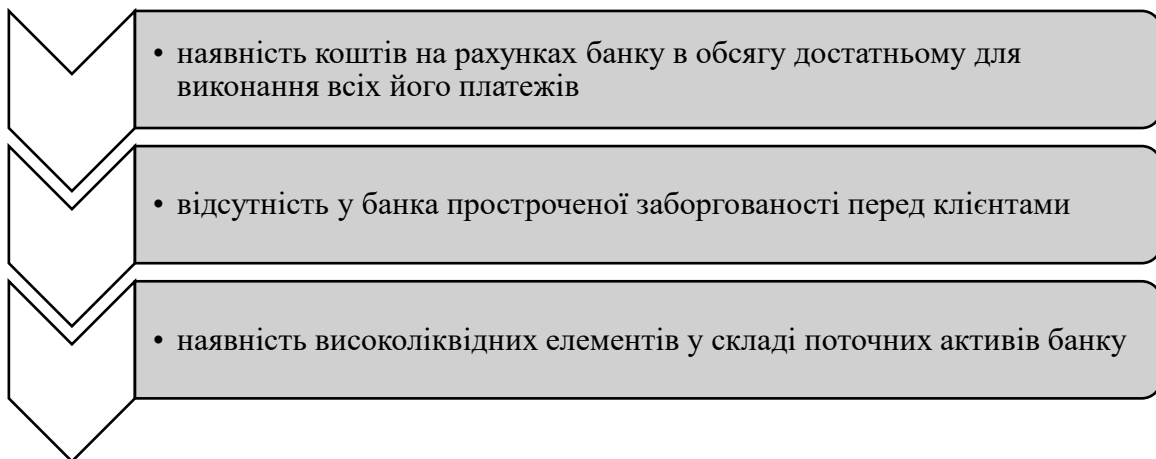

Рис. 1.5. Основні ознаки та фактори впливу на платоспроможність банку

Джерело: сформовано на основі [19]

У свою чергу, фактори впливу на платоспроможність банку доцільно класифікувати за певними ознаками, представленими на рис. 1.6.

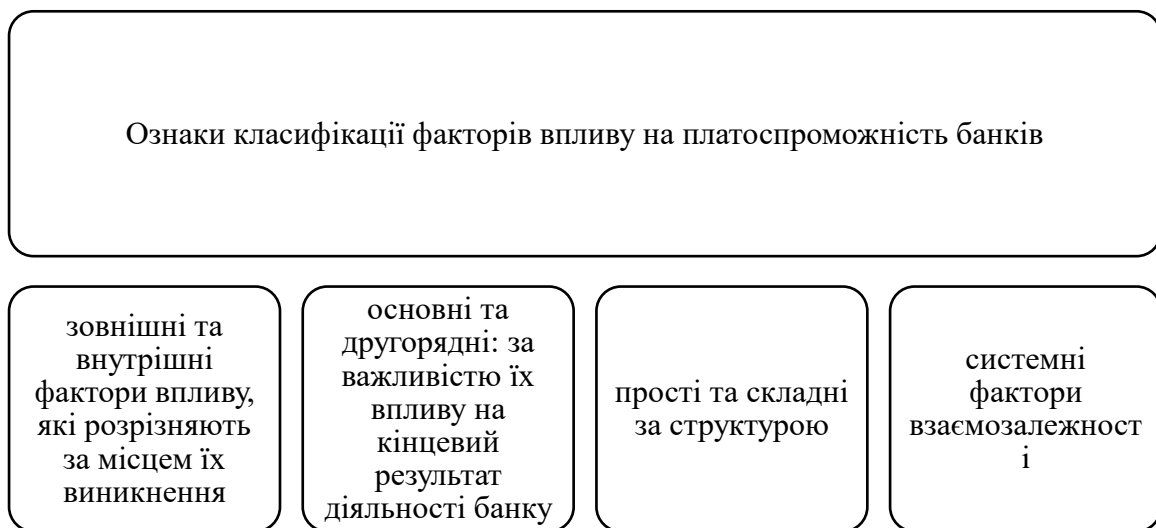

Рис. 1.6. Класифікація факторів впливу на платоспроможність банку

Джерело: сформовано на основі [19]

До факторів внутрішнього та зовнішнього впливу можна віднести такі складові як: недостатній розмір власного капіталу банку; наявність значної кількості високо ризикованих операцій; відсутність процесів легалізації доходів; переведення депозитів у іноземну валюту з подальшим їх виведенням з активів; некоректна фінансова звітність; загальні несприятливі економічні

умови для функціонування банківської системи; нестабільність самої банківської системи та втрата довіри вкладників.

Разом із тим для побудови сучасного механізму попередження неплатоспроможності поділу факторів лише на внутрішні та зовнішні вже недостатньо. Така класифікація є методично корисною на базовому рівні, однак вона не повною мірою враховує мережеву природу банківської системи, у межах якої ризики можуть передаватися від однієї установи до іншої не прямо через макроекономічний шок, а через канали системної взаємозалежності. З огляду на це доцільно виокремлювати третю групу чинників – системні фактори взаємозалежності (*interconnectedness*), які пов'язані з міжбанківськими зв'язками, спільною структурою фіндування, концентрацією кредиторів, кореляцією активів і синхронною реакцією учасників ринку.

Економічна природа таких факторів полягає в тому, що навіть відносно локальна проблема окремого банку за певних умов може стати тригером дестабілізації інших установ. Так, скорочення лімітів на міжбанківському ринку, проблеми великого гравця, негативна інформація про окремий сегмент активів або поведінкова паніка вкладників можуть створити ефект зараження, за якого слабкість одного банку починає сприйматися як сигнал для переоцінки ризику всієї групи банків. У цьому випадку причиною неплатоспроможності стає вже не тільки власна помилка конкретного банку, а й його включеність у систему взаємопов'язаних зобов'язань, очікувань та інформаційних сигналів.

Для механізму попередження це має принципове значення, оскільки системні фактори взаємозалежності вимагають інших інструментів реагування, ніж суто внутрішні управлінські рішення або загальні макроекономічні заходи. Якщо внутрішні фактори зазвичай пов'язані з якістю корпоративного управління, ризик-апетитом, структурою активів і пасивів, а зовнішні – з макроекономічною кон'юнктурою, інфляцією, обмінним курсом чи фазою ділового циклу, то *interconnectedness* потребує переважно

макропруденційної логіки: моніторингу концентрацій, аналізу каналів фінансового зараження, оцінки системної значущості установ, контролю великих експозицій, системних stress tests і координації інституцій стабільності.

З методичної точки зору включення цього кластера до загальної системи факторів дозволяє краще узгодити мікрорівневу і макрорівневу логіку дослідження. Банк може демонструвати прийнятні внутрішні показники, але водночас залишатися вразливим до системного шоку через залежність від короткого ринкового фондування, високу кореляцію активів із проблемним сегментом ринку або надмірну залежність від вузької групи кредиторів. Саме тому в межах механізму попередження неплатоспроможності доцільно не лише аналізувати «стан банку», а й оцінювати його місце у мережі фінансових зв'язків.

Отже, класифікація факторів впливу на платоспроможність банку повинна охоплювати три рівні: внутрішні фактори, зовнішні фактори та системні фактори взаємозалежності. Такий підхід дозволяє точніше ідентифікувати природу ризику, а також співвіднести кожен його кластер із відповідним набором інструментів попередження: внутрішньобанківськими, регуляторними або макропруденційними. У результаті механізм попередження неплатоспроможності набуває не лише більшої теоретичної повноти, а й вищої прикладної адекватності до сучасних умов функціонування банківської системи.

Факторами, що впливають на кінцевий результат діяльності банку можна вважати операції з заставним кредитним майном, що спричинило арешт не лише заставного майна, але й банківських активів. До цієї ж групи факторів можна віднести непрозорість структури власників банківської установи.

Для цілей побудови сучасного механізму попередження неплатоспроможності класичний поділ факторів лише на внутрішні та зовнішні доцільно доповнити окремою групою системних факторів взаємозалежності. Йдеться про такі канали, за яких проблеми одного банку

здатні трансливатися до інших установ через міжбанківський ринок, спільних кредиторів, однакові джерела фондування, кореляцію портфелів активів або синхронні поведінкові реакції вкладників та контрагентів. На відміну від загальних макроекономічних шоків, системна взаємозалежність має мережеву природу і тому вимагає окремої логіки ідентифікації та реагування.

Виділення цього кластера є методично важливим, оскільки він не зводиться ні до внутрішніх помилок окремого банку, ні до абстрактного зовнішнього середовища. У межах механізму попередження такі фактори повинні пов'язуватися насамперед із макропруденційними інструментами: моніторингом концентрацій і великих експозицій, аналізом міжбанківських зв'язків, стрес-тестуванням системних сценаріїв, оцінкою каналів фондування та виявленням проциклічних дисбалансів. Це дозволяє своєчасно фіксувати ризик зараження, коли індивідуально керована проблема окремої установи починає перетворюватися на системну загрозу.

Отже, в цілому, можна розглядати декілька станів банку банку, які поєднують в собі поняття ліквідності та платоспроможності, рис. 1.7.

Ліквідність	Платоспроможність	Висновок
+	+	Банк може повністю погасити свої фінансові зобов'язання і повністю задовольнити потреби своїх клієнтів готівкою
+	-	Банки можуть своєчасно погашати свої борги, в основному за рахунок ліквідності, придбаної на міжбанківському кредитному ринку
-	-	Неможливо підтримувати основний бізнес на тих же умовах, оскільки банк не може виконати свої зобов'язання
-	+	Банк не може погасити борг відразу після закінчення терміну його дії. Відстрочка платежів супроводжується штрафами, але в майбутньому банк може погасити заборгованість за рахунок очікуваного отримання грошових коштів від операційної діяльності

Рис. 1.7. Матриця станів банку за поєднанням показників ліквідності та платоспроможності

Джерело: сформовано на основі [12]

Аналіз проблематики неплатоспроможності банків показав, що часто чинниками неплатоспроможності все ж виступають внутрішні фактори, які в свою чергу, спровоковані загальними зовнішніми існуючими умовами в країні в цілому. Відповідно, розглядаючи Закон України «Про банки і банківську діяльність» НБУ визначає категорію банку згідно внутрішніх чинників як «проблемний банк» чи «неплатоспроможний банк».

Таким чином, згідно існуючого законодавства та представлених теоретичних аспектів визнання неплатоспроможності банків можна виділити декілька основних видів та причин ліквідації банків, а саме: добровільна з ініціативи акціонерів або засновників банку; примусова через систематичне порушення нормативно-правових вимог та банкрутство через нездатність задовільнити вимоги кредиторів.

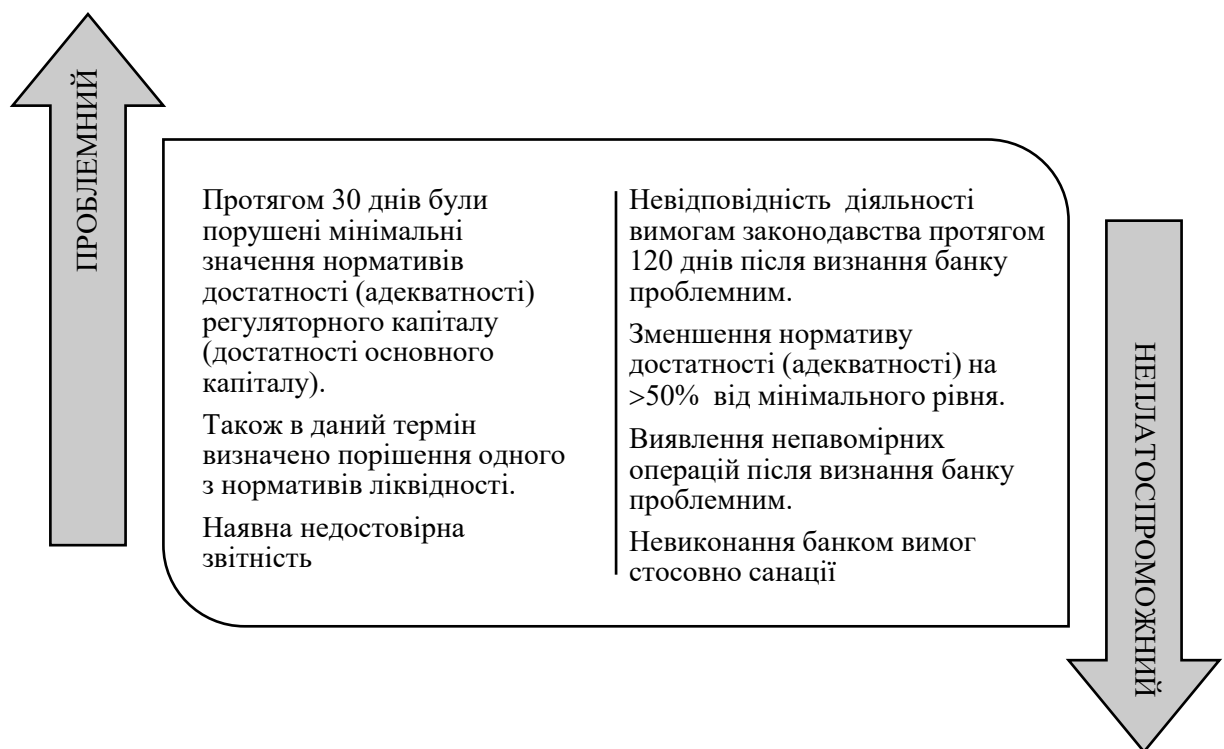

Рис. 1.8. Визначення категорії платоспроможності банку за ознаками внутрішніх чинників

Джерело: сформовано автором на основі [20, 21]

На рисунку 1.8 зображена процедурна логіка переходу банку між статусами – «проблемний» та «неплатоспроможний» – відповідно до критеріїв НБУ. Принципово важливим є регламентований часовий проміжок між цими

статусами (180 днів): він визначає «вікно можливостей» для реалізації коригувальних заходів і є центральним елементом механізму раннього втручання.

Врешті, узагальнення наукових підходів до платоспроможності (через достатність капіталу та здатність виконувати зобов'язання) та її співвідношення з ліквідністю, а також факторного підходу (внутрішні та зовнішні чинники впливу) свідчить, що попередження неплатоспроможності не може ґрунтуватися на ізольованому контролі одного показника (капіталу чи ліквідності), а потребує узгодженої роботи взаємопов'язаних елементів: регуляторного нагляду, системи раннього попередження, внутрішнього управління ризиками та інституційної інфраструктури підтримання стабільності. Відтак наступний підрозділ присвячено структурі та функціонуванню механізму попередження неплатоспроможності банків: буде сформовано його складові, принципи, етапи, інструменти та канали впливу, а також показано, як у межах єдиної функціональної логіки поєднуються превентивні дії банку і регулятора.

1.2. Структура механізму попередження неплатоспроможності банків

Перехід від уточнення економічної сутності механізму попередження неплатоспроможності до його структурно-функціонального моделювання є принципово важливим з двох причин. По-перше, банківська неплатоспроможність у сучасній теорії та практиці не розглядається як подія “одного моменту” – вона формується як результат накопичення ризиків, дисбалансів, управлінських помилок та зовнішніх шоків, що поступово знижують здатність банку виконувати зобов'язання та підтримувати довіру контрагентів. Такий підхід відображається як у фундаментальних концепціях банківської трансформації ліквідності й вразливості до “набігів” вкладників

[22] так і в емпіричній літературі про закономірності розвитку системних банківських криз і їхні макроекономічні передумови [23] [24] [25].

По-друге, саме поступовий характер деградації фінансової стійкості робить можливим – і водночас необхідним – превентивне управління: банківська система не може покладатися лише на “режим врегулювання” вже реалізованої неплатоспроможності. Сучасні міжнародні стандарти банківського нагляду прямо підкреслюють, що ефективна система має забезпечувати раннє виявлення ризиків, пропорційне втручання, безперервність контролю та належний рівень корпоративного управління і ризик-менеджменту як у банку, так і на рівні регуляторного середовища [26]

В європейській практиці це деталізовано через підхід SREP (Supervisory Review and Evaluation Process), який, по суті, є процедурним “каркасом” ризик-орієнтованого нагляду, що інтегрує аналіз бізнес-моделі, governance, ризиків до капіталу та ліквідності й формує набір наглядових заходів [27]

У межах даного дослідження механізм попередження неплатоспроможності банків розглядається як структурно-функціональна система – не як “перелік інструментів”, а як упорядкована архітектура, в якій:

- інформація (про ризики та фінансовий стан) перетворюється на аналітичну оцінку (сигнали, тригери, сценарії);
- аналітична оцінка перетворюється на управлінські рішення (внутрішньобанківські або регуляторні);
- рішення матеріалізуються в інструментах впливу (капітал/ліквідність/обмеження ризику/зміни governance/стабілізаційні заходи);
- запроваджені заходи перевіряються через зворотний зв’язок (оцінка ефекту і коригування політик/порогів).

Такий підхід є узгодженим із сучасним баченням банків як інститутів трансформації активів, ризиків і строків, де стабільність визначається не лише величиною капіталу чи ліквідності, а і якістю інформації, стимулів, корпоративного контролю та регуляторних рамок [28]

Метою цього підрозділу є формування цілісної структури механізму попередження неплатоспроможності банків, розкриття його складових, принципів, етапів та інструментарію. Окремий акцент зроблено на інтеграції: регуляторного контуру (пруденційні вимоги, наглядові процедури, раннє втручання), внутрішньобанківського контуру (risk appetite, ALM, governance, політики капіталу/ліквідності), інституційної інфраструктури стабільності (система гарантування, механізми санації/виведення з ринку як крайній рівень), а також інформаційно-аналітичного контуру (EWS, стрес-тести, індикатори фінансової стійкості). Підхід спирається як на міжнародні стандарти, так і на національну нормативну базу України в частині системи управління ризиками та пруденційних нормативів [29]

Механізм попередження неплатоспроможності банків у даній роботі доцільно визначати як комплекс взаємопов'язаних заходів, процедур та інструментів, спрямованих на мінімізацію ймовірності втрати банком здатності виконувати зобов'язання шляхом раннього виявлення ризиків, оцінки їх кумулятивного впливу та реалізації коригувальних рішень на рівні банку й регулятора. Особливість такого механізму полягає у тому, що він є процесом, а не одноразовою дією: механізм функціонує циклічно, забезпечуючи перехід від моніторингу до інструментального впливу та контролю результатів.

Це поняття відображає сучасне розуміння банківської стійкості як результату взаємодії кількох блоків:

- капіталу та здатності поглинати втрати,
- ліквідності та структури фондування,
- якості активів і кредитного ризику,
- прибутковості як джерела “самовідновлення”,

- якості governance і системи контролю [30]

З огляду на стадійність формування неплатоспроможності механізм доцільно розглядати як такий, що охоплює три базові етапи, кожен із яких має власні задачі та інструменти:

1. Профілактика (превенція) – формування запасу міцності, що зменшує ймовірність реалізації ризиків: адекватний капітал, достатня ліквідність, диверсифікація ризику, ефективне корпоративне управління. Цей блок безпосередньо пов'язаний з міжнародними стандартами капіталу та ліквідності (Basel III) і національними пруденційними нормативами [31] (у частині концепції буферів та якості капіталу) та з національними підходами до капіталу/ліквідності [32]

2. Раннє виявлення та нейтралізація ризиків – функціонування системи раннього попередження, аналітичних моделей і наглядового перегляду, що дозволяють фіксувати негативні тенденції до того, як вони переростуть у кризовий режим. Це включає індикаторні системи, оцінку бізнес-моделі, stress testing, а також процедури SREP/наглядові інтервенції [33]

3. Антикризове втручання (рання стабілізація) – застосування інструментів для збереження життєздатності банку та запобігання переходу в юридично фіксовану неплатоспроможність: обмеження ризикових операцій, зміни у фондуванні, докапіталізація, реструктуризація активів/пасивів, управлінські зміни, консолідаційні рішення. У міжнародній логіці фінансової стабільності цей рівень пов'язаний із принципами “раннього втручання” та підготовки до врегулювання, хоча самі режими врегулювання є наступним, “крайнім” контуром [34]

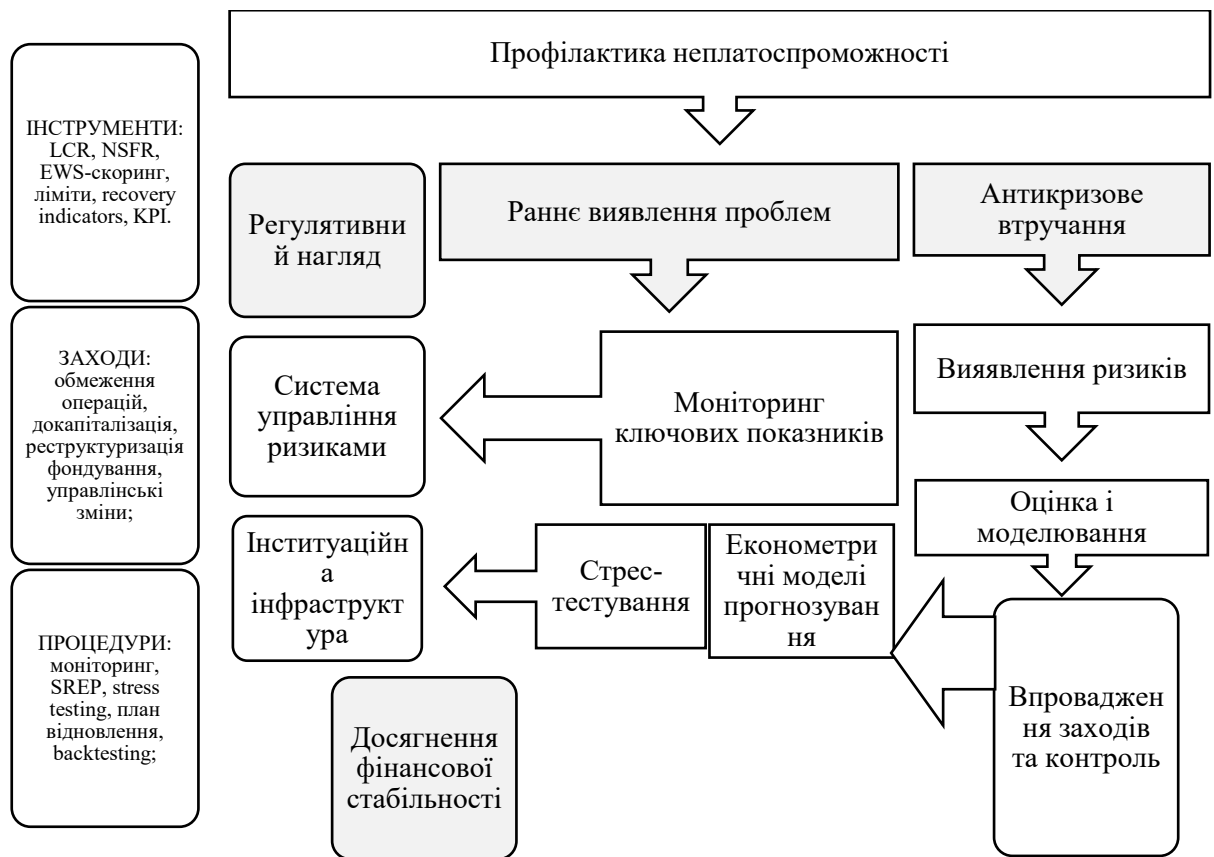

Рис. 1.9. Механізм попередження неплатоспроможності банків

Джерело: розроблено автором

На рисунку 1.9 представлена авторська концептуалізація механізму попередження неплатоспроможності банків у вигляді структурно-функціональної системи, в якій виділяються три взаємопов'язані контури: (1) індикативно-діагностичний – забезпечує безперервний збір даних і формування ранніх сигналів через систему показників та EWS; (2) операційно-управлінський – перетворює сигнали на конкретні управлінські рішення банку та регулятора; (3) інституційно-наглядовий – закріплює правила ескалації, стандарти звітності та порядок координації між суб'єктами фінансової стабільності. Принципово важливим є те, що на рис. 1.9 всі три контури представлені як замкнена циклічна система із зворотним зв'язком – це відрізняє запропоновану модель від існуючих підходів, де механізм описується як лінійна послідовність заходів. Стрілки між контурами символізують не лише інформаційні потоки, а й інституційну відповідальність: кожен сигнал має породжувати обов'язкову реакцію у

відповідному контурі, а результат реакції – повертатися у систему для перевірки ефективності.

Місце механізму у загальній системі фінансової стабільності полягає в тому, що він поєднує мікрорівневу логіку банку (risk appetite, управління активами/пасивами, бізнес-модель) з макро- та мікропруденційними рамками регулятора, зменшуючи ймовірність системної кризи та соціальних витрат. Саме у цьому сенсі механізм виступає “перекладачем” між стратегічною метою стабільності і прикладними управлінськими діями. Такий підхід підтримується сучасними працями, які показують, що банківські кризи є не лише наслідком макрошоків, а й результатом інституційної конструкції регулювання, стимулів і політичних компромісів у фінансовій системі [35]

Розглянемо суб’єктний склад механізму. Архітектура механізму попередження неплатоспроможності визначається, насамперед, тим, хто формує правила, хто реалізує управлінські рішення, і хто забезпечує інституційну підтримку стабільності. У межах системного підходу доцільно виокремити наступні групи суб’єктів.

1. Центральний банк або орган банківського нагляду.

Регулятор забезпечує пруденційні “мінімальні стандарти” стійкості та здійснює ризик-орієнтований нагляд, що включає моніторинг, інспекційні перевірки, наглядові оцінки, а також застосування коригувальних заходів у межах раннього втручання. Міжнародні стандарти визначають цей блок як ключовий елемент ефективної системи: регулятор має не лише встановлювати нормативи, а й забезпечувати адекватність governance банків та їхніх систем управління ризиками [36]

2. Комерційні банки.

Банк реалізує внутрішній контур механізму через корпоративне управління, систему управління ризиками, політики капіталу та ліквідності, а також через повсякденні рішення щодо ціноутворення ризику, структури балансу, концентрацій, лімітів, резервів та фондів джерел. У сучасній теорії банку наголошується, що внутрішня архітектура стимулів (у т.ч. агентські

конфлікти, короткостроковість мотивації, прагнення до прибутку за рахунок ризику) може суттєво підвищувати кризовість системи, якщо не врівноважується governance та регуляторними рамками [37]

3. Інституційна інфраструктура стабільності.

Для України цей елемент має особливу вагу, оскільки саме він забезпечує спроможність системи протистояти шокам довіри та організовано реагувати на кризові ситуації. До інфраструктури належать: система гарантування вкладів, механізми виведення банків з ринку (як крайня лінія), комунікаційні протоколи, а також процедури координації між суб'єктами фінансової системи. В національному правовому полі ключову роль у цьому відіграє Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [38]. У міжнародній практиці інституційна інфраструктура аналізується як умова мінімізації “зараження” та обмеження фіскальних витрат під час криз [39]

Об'єктами механізму є ключові параметри фінансової стійкості банку, які визначають його платоспроможність та здатність витримувати шоки. До них належать:

- капітал і його якість (здатність поглинати збитки та зберігати довіру);
- ліквідність і структура фінансування (потенціал виконання зобов'язань у короткому періоді та стабільність пасивів);
- якість активів (кредитний ризик, концентрації, проблемна заборгованість);
- прибутковість (як джерело внутрішньої капіталізації);
- чутливість до ринкових ризиків (процентного, валютного, ціноутворення);
- якість корпоративного управління та системи внутрішнього контролю.

Цей перелік корелює з підходом фінансових індикаторів стійкості, які застосовуються у міжнародній статистиці й макропруденційному моніторингу, зокрема у керівництві МВФ щодо FSIs [40]

Відмінність механізму попередження від “реактивного управління” полягає в тому, що він базується на інформаційній дисципліні: спочатку –

фіксація сигналів, потім – оцінка їхньої ваги, і лише тоді – запуск інструмента. У цьому сенсі механізм має три ключові інформаційні контури:

1. Внутрішній контур даних банку: управлінська звітність, ALM-звіти, risk reports, контроль лімітів, дані про потоки фондування, концентрації, структуру доходів/витрат.
2. Регуляторний контур: фінансова звітність, наглядові оцінки, результати інспекцій, наглядові вимоги, SREP-процес і наглядові стрес-тести.
3. Макро-ринковий контур: макроіндикатори, поведінка валютного ринку, ставки, системні ризики та шоки довіри.

Узгодження цих контурів дозволяє мінімізувати типову слабкість банківського нагляду: запізнілу реакцію на ризики, які вже “проявилися” у збитках. Розглядаючи механізм попередження неплатоспроможності як складову фінансової безпеки, Н. Москаленко слушно зауважує, що в сучасних умовах ключовими загрозами стають не лише традиційні фінансові дисбаланси, а й інформаційні ризики та загрози в кіберпросторі, які здатні миттєво дестабілізувати навіть фінансово стійку установу [41]. Саме тому сучасні стандарти підкреслюють значення ризик-орієнтованого підходу та якісного аналізу бізнес-моделі [33]

З урахуванням логіки теоретичного обґрунтування та системного підходу до дослідження фінансової стійкості банків, механізм попередження неплатоспроможності доцільно представити через чотири взаємопов’язані блоки:

1. Регуляторний нагляд;
2. Система раннього попередження (EWS);
3. Внутрішньобанківське управління ризиками;
4. Інституційна інфраструктура стабільності.

Їхню функціональну роль та типові інструменти представлено у вигляді таблиці 1.2.1

Таблиця 1.2.1

**Структурні елементи механізму попередження
неплатоспроможності банків**

Елемент	Функціональна роль	Типові інструменти
Регуляторний нагляд	встановлення мінімальних стандартів; контроль; раннє втручання	пруденційні нормативи; інспекції; SREP; наглядові приписи; макропруденційні заходи
Система раннього попередження (EWS)	фіксація ранніх сигналів і тригерів; аналітична інтерпретація	індикатори ризику; тригерні пороги; інтегральні індекси; stress testing
Управління ризиками	перетворення інформації на управлінські рішення; стримування надмірного ризик	risk appetite; ліміти; ALM; політика капіталу/ліквідності; внутрішній контроль
Інституційна інфраструктура	підтримка довіри; організованість дій; мінімізація системного ефекту	система гарантування; плани відновлення; стабілізаційні програми; координація

Джерело: сформовано автором на основі [26, 27, 29, 33, 38, 39]

У таблиці 1.2.1 показано, що кожний із чотирьох елементів механізму попередження неплатоспроможності виконує специфічну роль у ланцюгу «дані → сигнал → рішення → дія». Ефективність механізму визначається не потужністю окремих елементів, а узгодженістю їхньої взаємодії: відсутність чи слабкість будь-якого з них порушує цілісність ланцюга і знижує здатність системи реагувати своєчасно.

Механізм попередження неплатоспроможності повинен розглядатись як конструкція в якій розмежовуються процедури, заходи та інструменти. Процедури є визначальними для порядку дій і їх перехід від сигналу до вирішення, тобто моніторинг, наглядовий перегляд, стрес-тестування, планування відновлення, перевірка результату. Заходи відображають зміст управлінського або наглядового втручання (обмеження ризикових операцій, перегляд політики фондування, докапіталізація, зміна менеджменту, реструктуризація активів і пасивів). Інструменти, в свою чергу, є конкретним набором засобів, через які реалізуються реалізуються ці заходи ((нормативи ліквідності, EWS-скоринг, ліміти, KPI, сценарні тести, плани стабілізації). Таке розмежування підвищує прикладну визначеність механізму

та дозволяє уникнути змішування аналітичного, процедурного й операційного рівнів.

Окремим функціональним елементом механізму можна вважати і зворотній зв'язок між результатами реалізації заходів, внутрішнім контролем банку та наглядовою оцінкою. Його роль полягає в тому, щоб після кожного циклу реагування перевіряти, чи досягнуто цільового ефекту, зменшено ризик, чи потребують коригування тригери, пороги, набір КРІ та самі правила ескалації. Без такого елемента механізм залишається лінійним і не зовсім повним, в той час як у практиці фінансової стабільності він має функціонувати як замкнений адаптивний цикл.

В українському регуляторному полі важливою опорою для третього блоку є встановлене НБУ Положення про організацію системи управління ризиками, яке визначає вимоги до ролі органів управління, ідентифікації/оцінки ризиків та контролю [29]

Механізм попередження неплатоспроможності не є “технічною схемою”, яку можна застосувати однаково до всіх банків незалежно від бізнес-моделі та ризикового профілю. Навпаки, він має будуватися на принципах, що забезпечують його дієздатність і адаптивність. У сучасних стандартах банківського нагляду та в академічній літературі можна виокремити такі принципи як базові:

1. Превентивність – орієнтація на раннє втручання до матеріалізації проблеми у неплатоспроможність.
2. Системність – узгодженість інструментів і елементів механізму в єдиній логіці “дані → оцінка → рішення → інструмент → контроль ефекту”.
3. Ризик-орієнтованість – фокус на суттєвих ризиках і їхніх комбінаціях, а не на формальному виконанні процедур.
4. Пропорційність – відповідність масштабу наглядових дій та внутрішніх обмежень ризиковому профілю банку.
5. Безперервність моніторингу – механізм не є одноразовим “аудитом”, він працює як постійний цикл.

6. Прозорість та підзвітність – чіткий розподіл відповідальності (рада банку, менеджмент, risk-функція, регулятор).

7. Координація інституцій – узгодженість дій регулятора, банку, системи гарантування та інших елементів інфраструктури.

Ці принципи узгоджуються з вимогами до ефективного банківського нагляду та governance у міжнародних стандартах [36] та практичними рамками SREP [42].

Для забезпечення прикладності та методичної чіткості доцільно розгорнути етапність механізму не лише як “три великі фази”, а як циклічну послідовність управлінських дій, яка повторюється і уточнюється в часі. З огляду на це, можна представити циклічну схему основних етапів роботи механізму на рисунку 1.10.

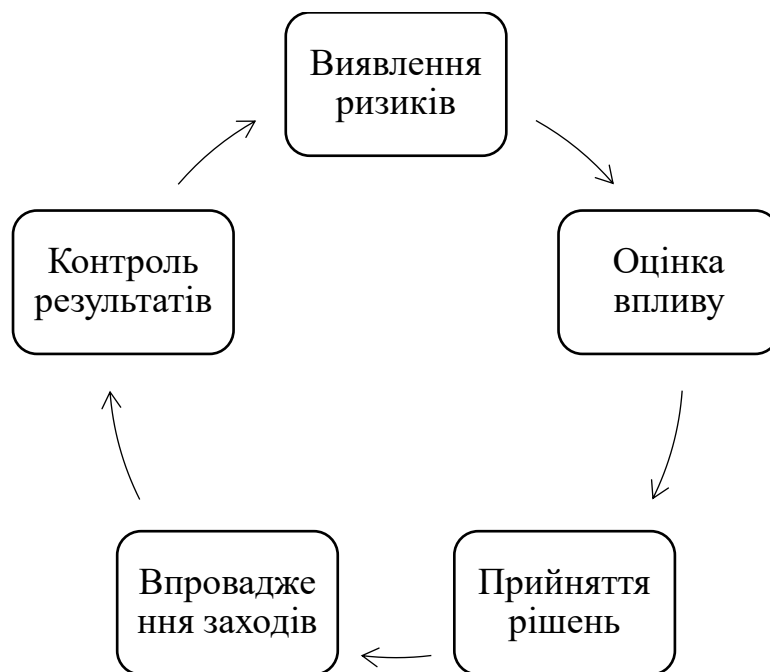

Рис. 1.10. Етапи функціонування механізму попередження неплатоспроможності банків

Джерело: розроблено автором на основі [23, 36, 42]

На рисунку 1.10 представлено циклічний характер функціонування механізму попередження неплатоспроможності, який має принципово важливу ознаку: система не може бути реалізована як одноразова процедура або набір статичних перевірок. На схемі зображено п'ять послідовних етапів, замкнених у цикл через механізм зворотного зв'язку. Такий підхід відображає

сучасне розуміння превентивного управління у банківській сфері: ефективність механізму визначається не наявністю формальних процедур, а якістю та швидкістю переходу між етапами. Зокрема, критичним є часовий лаг між Етапом 2 (виявлення сигналу) і Етапом 4 (реалізація заходів) – саме тут найчастіше виникає регуляторна поблажливість. З огляду на представлену схему, можна виділити такі етапи функціонування механізму:

Етап 1. Моніторинг і збір даних. На цьому етапі формується інформаційна база: фінансові показники, структура активів і пасивів, потоки ліквідності, виконання нормативів, якість портфелів, концентрації, показники рентабельності. Значення етапу полягає у тому, що якість механізму визначається не стільки складністю моделей, скільки регулярністю, повнотою та достовірністю даних.

Етап 2. Виявлення ранніх сигналів і тригерів (EWS). Система раннього попередження передбачає виділення індикаторів, які здатні сигналізувати про зростання ймовірності проблем ще до того, як вони проявляться у критичних збитках. У науковій літературі широко застосовуються логіт/пробіт моделі та індикаторні підходи, що емпірично показують: банківські кризи пов'язані з поєднанням слабкого макросередовища, високих ставок, погіршення якості активів і структурних дисбалансів [23]. Важливо, що EWS не є “пророцтвом”: її роль – забезпечити підстави для управлінських та наглядових дій, а не “гарантовано передбачити” кризу.

Етап 3. Аналітична оцінка стійкості та сценарні розрахунки. На цьому етапі індикатори перетворюються на оцінку ризику: аналізується бізнес-модель, структури балансу, стійкість до шоків, чутливість до відтоку фондуювання, потенціал поглинання втрат. Важливим методичним інструментом виступає стрес-тестування, оскільки воно дозволяє оцінити не лише “поточний” стан, а і можливий стан за несприятливих сценаріїв [42]

Етап 4. Прийняття превентивних рішень та реалізація інструментів впливу. Саме на цьому етапі механізм набуває практичного сенсу: якщо сигнал ідентифіковано, але не запущено дію – механізм є формальним. Інструменти

можуть бути внутрішніми (наприклад, зміна лімітів, корекція ALM, перегляд політики кредитування) або регуляторними (обмеження операцій, вимога плану відновлення, посилення капіталу). Важливо, що міжнародні стандарти підкреслюють роль ради банку у забезпеченні довгострокової життєздатності та контролі ризику, що особливо актуально для попередження накопичення “прихованих” ризиків [36]

Етап 5. Зворотний зв'язок і коригування системи. Після застосування інструментів має відбуватися перевірка ефекту: чи зупинено негативну тенденцію, чи стабілізовано ліквідність, чи покращено якість активів, чи знижено концентрації. Якщо ні – пороги тригерів і набір інструментів уточнюються. Саме цей етап перетворює механізм на “живу” систему, здатну навчатися й адаптуватися.

Цей етап може здатись дещо декларативним тому його доцільно формалізувати процедуру навчання механізму, яку представимо двома рівнями. Перший рівень – автоматизований внутрішньобанківський перегляд, який здійснюється на регулярній основі та включає бектестинг ранніх сигналів: зіставлення прогнозованих зон ризику з фактичними результатами, перевірку частоти хибних спрацювань і пропущених випадків, а також оцінку виконання встановлених KPI за планами стабілізації. Другий рівень – дискреційний наглядовий перегляд, у межах якого регулятор або орган внутрішнього контролю аналізує, чи залишаються чинні пороги, правила ескалації та набір інструментів адекватними зміненому ризиковому середовищу.

Сформований в такий спосіб підхід дозволяє поєднати алгоритмічну відтворюваність і професійне судження. Автоматизований компонент зменшує суб'єктивність і забезпечує регулярність перевірки, в той час як дискреційний компонент дає змогу враховувати структурні зміни, зміну бізнес-моделі банку, воєнні та макрофінансові шоки, які не завжди коректно відображаються в історичних рядах. У результаті коригування тригерів, сценаріїв і правил реагування відбувається не довільно, а в межах

нормалізованого циклу, де першим в черзі є перевірка, потім формується висновок, за яким слідує перегляд параметрів та повторний контроль.

Таким чином, механізм попередження неплатоспроможності є циклічним: моніторинг → сигнал → оцінка → рішення → інструмент → контроль ефекту. У практичному вимірі це означає, що дієвість механізму визначається узгодженістю елементів. Якщо відсутня EWS – зростає ймовірність запізненого реагування; якщо відсутня аналітична оцінка – виникає ризик або надмірного, або недостатнього втручання; якщо відсутній зворотний зв'язок – система деградує до формальності.

Методи та інструменти механізму: превентивний контур впливу.

Інструментарій механізму попередження неплатоспроможності доцільно розглядати як сукупність методів і інструментів, що забезпечують:

- обмеження надмірного ризику та підтримання запасу міцності;
- раннє реагування на негативні тенденції;
- стабілізацію банку до моменту переходу у кризовий режим.

У теоретичному контексті важливо підкреслити: банки є “крихкими” не випадково, а через фундаментальну природу їхньої функції – трансформацію ліквідності та строків. Саме ця функція робить банки суспільно корисними, але водночас створює вразливість до шоків довіри та відтоку фондування [22]. У зв'язку з цим інструменти превенції мають не лише “покрощувати показники”, а і формувати умови стійкості до поведінкових шоків.

1. Регуляторні інструменти превенції (мікро- та макропруденційний блок). Регуляторні інструменти забезпечують мінімально необхідні стандарти стійкості та знижують системний ризик через:

- вимоги до капіталу і його якості, включно з підходами до оцінки достатності капіталу 1 рівня/основного капіталу;
- нормативи ліквідності (LCR, NSFR), які створюють бар'єр проти короткострокових шоків ліквідності та стимулюють стабільне фондування;
- обмеження концентрацій та великих експозицій;

- наглядний перегляд (SREP) та наглядові стрес-тести;
- раннє втручання через приписи та обмеження операцій.

Для України важливими є як рамкові інструкції щодо пруденційних нормативів, так і конкретні зміни до них у часі. Зокрема, нормативи, пов'язані з достатністю капіталу 1 рівня, деталізуються у відповідних постановах НБУ [32]. Питання ліквідності та впровадження LCR/NSFR також відображені в нормативних оновленнях НБУ [42] та змінах до нормативно-правових актів [43].

Регуляторні інструменти важливі ще й тому, що вони зменшують стимули до надмірного ризику, який може бути підсилений очікуваннями “too big to fail” та моральним ризиком. У цьому контексті сучасна економічна література підкреслює роль політик капіталу, дивідендів та регуляторних обмежень як механізмів стримування ризикової поведінки [44]

2. Внутрішньобанківські інструменти превенції (ендогенний блок стійкості). Внутрішній контур механізму формується через практики управління ризиками. Його завдання – забезпечити, щоб банк самостійно (без зовнішнього примусу) підтримував прийнятний ризиковий профіль та міг адаптуватися до шоків. Ключові інструменти цього контуру:

- Risk appetite framework (RAF): формалізація допустимого ризику, узгодження ризику з капіталом і ліквідністю, система лімітів.
- Управління пасивами та активами (ALM) і управління ліквідністю: узгодження строків активів і пасивів, управління гепами, формування запасу ліквідних активів.
- Політика капіталу: внутрішня цільова капіталізація, дивідендна політика, плани докапіталізації.
- Кредитна політика та резервування: стандарти оцінки ризику, концентрації, політика роботи з NPL.
- Корпоративне управління та внутрішній контроль: роль ради банку, незалежність risk-функції, аудит, комплаєнс.

В українському регуляторному контексті цей блок підтримується нормативними вимогами щодо організації системи управління ризиками у банках та банківських групах [29], які, по суті, задають інституційні стандарти для внутрішньобанківського контуру механізму. Теоретично цей підхід узгоджується з сучасною мікроекономікою банкінгу, яка показує, що управління ризиком та моніторинг є центральними функціями банку як посередника [28].

3. Інформаційно-аналітичні методи (EWS, стрес-тести, індикатори фінансової стійкості). Окрему групу в інструментарії механізму становлять інформаційно-аналітичні методи. Вони виконують роль “нервової системи” механізму, без якої превентивний контур втрачає сенс.

Система раннього попередження (EWS). EWS передбачає набір індикаторів, порогів та правил їх інтерпретації. Її ефект полягає не у “передбаченні” кризи, а у мінімізації запізнення реагування. Емпіричні дослідження демонструють, що банківські кризи мають певні закономірності: низьке зростання, висока інфляція, високі реальні ставки, у поєднанні з банківськими дисбалансами, підвищують ризик системної кризи [23]. У контексті взаємозв’язку банківських і валютних криз важливим є висновок про “спіраль”: проблеми банків часто передують валютній кризі, а валютна криза поглиблює проблеми банків, що підсилює кумуляцію ризику [25]

Стрес-тестування та сценарний аналіз. Стрес-тестування дозволяє оцінити здатність банку поглинати збитки та підтримувати ліквідність за несприятливих сценаріїв. У наглядній практиці це інтегровано в SREP, а також у процедури оцінки ризиків до капіталу/ліквідності [42]

Індикатори фінансової стійкості (FSIs). Індикатори стійкості дозволяють стандартизовано вимірювати капіталізацію, якість активів, прибутковість і ліквідність та забезпечують міжбанківську/міжкраїнову порівнянність. Вони є ключовим інструментом макропруденційної оцінки [45]

Щоб уникнути «абстрактності» інструментарію, доцільно структурувати зв'язок між індикаторами, тригерами і превентивними рішеннями у формі узагальнювальної таблиці 1.2.2.

Таблиця 1.2.2

**Узгодження індикаторів, тригерів та превентивних дій у межах
механізму попередження неплатоспроможності банків**

Блок ризику	Типові індикатори	Приклад тригера	Превентивна реакція (банк / регулятор)
Капіталізація	капітал 1 рівня, достатність капіталу, динаміка резервів	стійке зниження запасу капіталу або погіршення структури капіталу	обмеження дивідендів; план докапіталізації; корекція ризик-апетиту; наглядові вимоги
Ліквідність	LCR/NSFR, гепи ліквідності, концентрація фондування	погіршення показників, відтік депозитів/фондових ресурсів	посилення HQLA; зміна структури фондування; обмеження довгих активів; наглядові обмеження
Якість активів	NPL, концентрації, кредитні ризики	різке погіршення портфеля або зростання концентрацій	посилення резервування; перегляд кредитної політики; реструктуризація; контроль концентрацій
Прибутковість	ROA/ROE, маржа, витрати/доходи	падіння прибутковості, висока волатильність доходів	оптимізація витрат; зміна бізнес-моделі; обмеження ризикових сегментів

Джерело: сформовано автором на основі [26, 29, 30, 33]

Наведені зв'язки мають бути адаптовані до бізнес-моделі банку, оскільки однаковий індикатор може мати різний зміст у різних моделях (наприклад, залежність від ринку капіталу vs депозитна модель).

Заходи раннього реагування та стабілізації: інструментальний блок активізації проблемних банків. Особливість механізму попередження неплатоспроможності полягає у тому, що він не обмежується “моніторингом” і “нормативами”. У певних ситуаціях банк може відповідати мінімальним нормативам, але вже перебувати у зоні підвищеного ризику через погіршення бізнес-моделі, падіння довіри або структурні дисбаланси. У таких умовах ключовим стає блок раннього реагування та стабілізації, що запроваджується до того, як банк перейде у формальний режим неплатоспроможності. З точки

зору теорії банківських криз, саме стадія “переходу від слабкості до кризи” є найбільш чутливою до рішень політики та управління. Емпіричні дані про системні кризи показують: вартість кризи визначається не лише фактом її настання, а й швидкістю та якістю стабілізаційних рішень і наявністю інституційної готовності [24]. Водночас політична економія регулювання демонструє, що конструкція банківської системи може або стимулювати, або стримувати кризовість через інституційні стимули [35]. Це важливо для інтерпретації стабілізаційних заходів: вони не можуть бути лише технічними – вони є інституційно обумовленими.

У межах даного підрозділу комплекс заходів активізації проблемних банків висвітлюється як каталог стабілізаційних інструментів механізму раннього реагування. Логіка тут наступна: якщо EWS/наглядові оцінки фіксують підвищення ризику, то механізм має забезпечити набір дій, які здатні відновити життєздатність банку без переходу до “крайнього” контурного рішення (виведення з ринку).

Для методичної чіткості та можливості подальшої операціоналізації доцільно подати ці заходи у табличній формі (табл. 1.2.3.) як інструментальний блок ранньої стабілізації.

Таблиця 1.2.3

**Заходи раннього реагування та стабілізації у межах механізму
попередження неплатоспроможності**

Група заходів	Зміст	Функціональна роль у механізмі
Консолідаційні рішення (M&A / інвестор)	злиття/приєднання; вхід стратегічного інвестора; продаж проблемного банку	відновлення капітальної/операційної спроможності; зниження “зомбі-банкінгу”; стабілізація довіри
Управлінські зміни	зміна менеджменту; посилення ради банку; аудит; посилення risk-функції	усунення агентських конфліктів; підвищення якості рішень; зниження операційних/репутаційних ризиків
Фінансова реструктуризація	реструктуризація зобов'язань; оптимізація активів; робота з NPL; зміна портфеля	зниження тиску на ліквідність; покращення якості активів; відновлення прибутковості

Продовження табл. 1.2.3

Група заходів	Зміст	Функціональна роль у механізмі
Капітальні заходи	докапіталізація; обмеження дивідендів; зміна структури капіталу	підвищення буферів; зростання здатності поглинати втрати; сигнал ринку про стабільність
Державне/інституційне втручання	спеціальні програми; тимчасова участь держави; підтримка інституцій	мінімізація системного ефекту; захист вкладників; стабілізація очікувань
Макроінструменти та підтримка	системні антикризові заходи; програми МФО; координаційні рішення	пом'якшення шоків зовнішнього середовища; підтримка системної ліквідності/довіри

Джерело: розроблено автором на основі [24, 35, 36, 38, 39]

Принципово важливо, що зазначені заходи в таблиці вище не повинні тлумачитися як “універсальний рецепт”. Їх застосування має підпорядковуватися принципам пропорційності та мінімізації морального ризику: надмірна підтримка слабких банків може стимулювати ризикову поведінку, тоді як запізніле втручання може збільшити системну вартість кризи. Саме тому в подальших розділах дисертації доцільним є інструментальне обґрунтування критеріїв вибору пакету стабілізаційних заходів.

Додатково варто зазначити: блок стабілізаційних заходів органічно пов’язаний із ширшою концепцією підготовки до врегулювання та мінімізації системного ефекту. Міжнародна практика формує “континуум” від превенції через раннє втручання до резолюції, де наявність планів відновлення та координації підвищує керованість ситуації [39]. Однак у межах розділу 1 важливо зберегти межу: ми описуємо стабілізаційний блок як частину попередження, а режими врегулювання – як наступний (процедурний) рівень, що буде повніше розглянутий у підрозділі 1.3.

Сформована структурно-функціональна модель механізму попередження неплатоспроможності дозволяє зробити кілька принципових висновків.

По-перше, механізм попередження неплатоспроможності є ефективним лише тоді, коли він функціонує як узгоджена система, а не як набір реакцій. Центральним елементом цієї системи виступає інформаційно-аналітичний контур, який забезпечує перехід від даних до рішення та формує підстави для пропорційного втручання. У цьому сенсі механізм є “організацією превенції”: без EWS і стрес-тестів превенція перетворюється на декларацію, без інструментів впливу – на формальність, без зворотного зв’язку – на інерційну бюрократію. Така логіка узгоджується з сучасними вимогами до ефективного нагляду і governance [36], а також із процедурним підходом SREP [42]

По-друге, у механізмі попередження критично важливо розмежувати превентивний контур і контур врегулювання. Превентивний контур працює до моменту, коли банк ще може бути стабілізований, а негативні тенденції – нейтралізовані через управлінські та регуляторні заходи. Контур врегулювання активується тоді, коли життєздатність банку не відновлюється, і система переходить до спеціальних режимів, спрямованих на захист вкладників, підтримання критичних функцій та мінімізацію системних втрат. Саме цей контур у міжнародних документах описується як резолюційний (resolution), і він має власні стандарти та інструменти [39]. Для України процедурно-інституційна складова цього контуру пов’язана із функціями Фонду гарантування вкладів щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку [38]

По-третє, інтеграція стабілізаційних заходів активізації проблемних банків у структуру механізму дозволяє розглядати їх не як “позасистемні рекомендації”, а як інструментальний блок раннього реагування. Водночас цей блок потребує подальшої операціоналізації у прикладній частині дисертації: визначення критеріїв вибору заходів, оцінки їхньої ефективності та узгодження з інституційними можливостями. У межах розділу 1 цей аспект лише окреслюється як логічний розвиток: механізм описано як система, а кількісне моделювання – як інструмент перевірки і точного налаштування системи. Отже, наступним кроком є розгляд методів визнання банків

неплатоспроможними та підходів до управління неплатоспроможними банками як специфічної частини інструментальної реалізації у кризовій фазі. У цьому контексті процедурні режими та пороги активації кризових процедур слід розглядати як “крайню лінію оборони” фінансової стабільності, а не як ядро механізму попередження.

У підрозділі сформовано цілісне бачення механізму попередження неплатоспроможності банків як структурно-функціональної системи, що інтегрує регуляторний нагляд, систему раннього попередження, внутрішньобанківське управління ризиками та інституційну інфраструктуру стабільності. Обґрунтовано визначення механізму та його етапність (превенція – раннє виявлення – рання стабілізація), розкрито архітектуру через суб’єктів, об’єкти та інформаційні контури, систематизовано інструменти превентивного впливу та показано їх функціональну узгодженість через зв’язку “індикатор – тригер – рішення”.

Інтеграція комплексу заходів активізації проблемних банків у логіку механізму дозволила представити стабілізаційні рішення як складову блоку раннього реагування, що спрямований на відновлення життєздатності банку до переходу у формальний режим неплатоспроможності. Сформовані положення створюють методичну основу для подальшого аналізу процедурних підходів управління неплатоспроможними банками (підрозділ 1.3) та для прикладної формалізації в наступних розділах.

1.3. Методи визнання та підходи до управління неплатоспроможними банками

Механізм попередження неплатоспроможності банків, розкритий у підрозділі 1.2, набуває прикладної дієвості лише за наявності чітко визначеної процедурно-інституційної рамки, яка регламентує момент і спосіб переходу від превентивного режиму (ранні сигнали, внутрішні коригування, наглядові впливи) до режиму раннього втручання та врегулювання. Для банківського

сектору це питання має принципове значення через властиву йому трансформацію строків і ліквідності (maturity and liquidity transformation), інформаційну асиметрію та залежність від довіри, що робить банки структурно вразливими до “самоздійснюваних” криз ліквідності й банківських панік [22], а також до ефектів фінансового зараження й міжбанківських зв’язків [46].

У науковій і практичній площині методи визнання проблемності/неплатоспроможності та підходи до управління банками у кризових режимах можна трактувати як сукупність:

- **критеріїв і тригерів** (порогів), що відображають погіршення ліквідності, капіталу, якості активів, ризик-профілю та/або управлінських практик;
- **процедур класифікації стану банку** (зміна наглядового статусу, строки, режим інформації);
- **інструментів впливу** (наглядові заходи раннього втручання, інструменти відновлення життєздатності та врегулювання);
- **інституційного розподілу ролей** між органом нагляду/регулятором, органом врегулювання/гарантування та іншими учасниками (включно зі стейкхолдерами).

Узгодженість цих елементів визначає, чи буде реакція системи ранньою і пропорційною, чи – запізнілою і витратною. Емпіричні дослідження банківських криз підтверджують, що запізніле визнання проблемності, “регуляторна поблажливість” (forbearance) і непрозора процедура переходу до врегулювання підвищують фіскальні витрати, поглиблюють кредитний спад та збільшують тривалість посткризової стагнації [24], [47]

Як згадано вище у механізмі раннього втручання існує явище регуляторної поблажливості (regulatory forbearance), тобто відтермінування жорсткіших дій попри наявність сигналів погіршення. Причини такого зволікання можуть бути різними: прагнення уникнути публічного сигналу паніки, політичний або репутаційний тиск, надія на самостійне

“самовідновлення” банку, неповнота інформації про реальний стан активів, а також небажання запускати дорогі та конфліктні процедури врегулювання. Проблема полягає в тому, що часовий вигравш у короткому періоді часто обертається значно більшими втратами у середньостроковому: якість активів погіршується далі, довіра вичерпується, а простір для життєздатної стабілізації звужується.

Звідси випливає принциповий висновок для механізму попередження неплатоспроможності: самих лише тригерів недостатньо, якщо вони не підкріплені процедурною дисципліною. Щоб знизити ризик regulatory forbearance, необхідні не тільки індикатори, а й стандартизовані строки реагування, вимога письмового мотивування рішень про незастосування заходів, чіткі правила ескалації та розмежування відповідальності між наглядом, менеджментом банку і органами врегулювання. Лише за такої умови раннє втручання перестає бути дискреційною можливістю і стає реально працюючим елементом механізму.

Інституційні режими врегулювання неплатоспроможності банків та порогові підстави запуску процедур. Неплатоспроможність банку має відмінну від загальної корпоративної неспроможності природу, оскільки банк виконує **критичні функції** для економіки: забезпечує платіжний контур, перерозподіл заощаджень у кредит, трансформацію строків і ризиків. Тому “звичайні” судові процедури корпоративного банкрутства, які можуть бути прийнятними для нефінансових компаній, у банківській сфері часто виявляються недостатніми через надмірну тривалість і ризик лавиноподібного відтоку коштів [48]. Саме тому міжнародна практика виробила концепцію **спеціального режиму врегулювання банків** (bank resolution), орієнтованого на: швидкість рішень; безперервність критичних функцій; мінімізацію системних ефектів; захист вкладників у межах гарантій; обмеження морального ризику [49], [50].

У порівняльному аспекті використовуються три моделі організації врегулювання: **судова, адміністративна та гібридна**. Судова модель посилює

процесуальні гарантії, однак може підвищувати ризик “паралічу рішень” у фазі швидкого погіршення ліквідності. Адміністративна модель забезпечує оперативність і дозволяє діяти за принципом “швидко локалізувати ризик”, але підвищує вимоги до підзвітності, прозорості критеріїв і стандартів документування. Гібридні підходи намагаються поєднати обидві переваги: адміністративне рішення у фазі гострої кризи та обмежений судовий контроль процедурних порушень без блокування врегулювання [49], [26].

В українській інституційній конструкції принципово важливим є розподіл ролей: Національний банк України реалізує нагляд і класифікацію стану банку, тоді як система гарантування вкладів забезпечує інструменти виведення банку з ринку та захист вкладників. Такий розподіл відповідає міжнародній логіці “нагляд – раннє втручання – врегулювання”, однак підвищує вимоги до процедурної узгодженості дій і “механіки переходу” між режимами [51], [20].

Центральним методичним питанням є визначення **порогів (thresholds)** запуску процедур. Доцільно виділити три базові порогові підстави, які різняться економічним змістом і наслідками управління:

1. **Поріг платіжної (ліквідної) неспроможності**, що відображає короткострокову нездатність банку виконувати зобов’язання через дефіцит ліквідних активів або втрату фондування. У банківській теорії ця ситуація може виникати навіть у життєздатного банку за наявності паніки або “координаційної невизначеності” вкладників [22]. Управлінська логіка тут – стабілізація ліквідності, відновлення довіри, корекція ALM та посилення ліквідного буфера [52].
2. **Поріг балансової неплатоспроможності**, що відображає структурну втрату капіталу: реалістична оцінка активів (з урахуванням резервів/втрат) не покриває зобов’язань. У такому стані банк часто переходить межу життєздатності, а заходи мають характер реорганізації, докапіталізації або врегулювання. Важливо, що балансова

неплатоспроможність часто є “пізнім” сигналом і фіксує проблему після реалізації істотних втрат [53], [54].

3. **Пруденційний (регулятивний) поріг раннього втручання**, що відображає порушення нормативів/критеріїв, які сигналізують про зростання ризику неплатоспроможності до того, як він стане незворотним. У міжнародній практиці це відповідає концепції “раннього втручання” та “prompt corrective action”, коли регуляторні заходи посилюються залежно від погіршення капіталу, ліквідності та ризик-профілю [26], [27].

В таблиці 1.3.1 представлено порогові підстави та домінуючі управлінські цілі у механізмі врегулювання.

З позиції попередження неплатоспроможності саме регулятивний поріг відіграє роль “перемикача” між превентивним режимом та офіційними заходами. При цьому, науково обґрунтованим є висновок, що надмірна орієнтація на балансову неплатоспроможність як підставу для втручання підвищує втрати, оскільки рішення приймаються тоді, коли капітал уже вичерпано, а відновлення життєздатності потребує непропорційно більших ресурсів або стає малоімовірним [55], [56].

Таблиця 1.3.1

**Порогові підстави та домінуючі управлінські цілі у механізмі
врегулювання**

Тип порогу	Економічний зміст	Домінуюча загроза	Пріоритет управління	Тип інструментів
Ліквідний	дефіцит ліквідних ресурсів за стресу фондування	паніка, відтік депозитів	стабілізація платежів і довіри	ALM/ліквідні буфери/операційні обмеження
Балансовий	вичерпання капіталу через втрати активів	втрата життєздатності	відновлення або врегулювання	докапіталізація/реорганізація/resolution
Регулятивний	порушення нормативів/критеріїв як ранній сигнал	накопичення ризику	раннє втручання	наглядові приписи/плани відновлення/обмеження ризиків

Джерело: сформовано автором на основі [26, 34, 55, 56]

Із наведеної інформації у таблиці 1.3.1 випливає принципова ієрархія порогів: ліквідний є найбільш раннім сигналом, регулятивний – методично найважливішим для превенції, балансовий – найбільш запізнлим. Орієнтація механізму переважно на регулятивний поріг дозволяє реагувати до повної матеріалізації збитків, тоді як фокус виключно на балансовому порозі неминуче призводить до вищих витрат врегулювання

Економічні методи ідентифікації ризику неплатоспроможності: ліквідність, капітал, якість активів і поведінкові канали. Економічна природа неплатоспроможності банку проявляється у взаємодії трьох базових блоків: **ліквідність, капітал, якість активів**. Водночас для банків важливим є четвертий компонент – **поведінковий канал довіри**, який може прискорювати кризу незалежно від “поточних” фінансових показників, перетворюючи очікування вкладників і контрагентів на ключовий фактор стійкості [22], [57].

По-перше, ліквідність визначає поточну платоспроможність, однак сама ліквідність є похідною від структури фондування, строковості активів і стійкості депозитної бази. Звідси випливає принциповий висновок: ліквідна напруга в банку має оцінюватися не лише через статичні показники, а й через **динаміку** (темپ відтоку коштів, концентрацію фондування, залежність від коротких джерел) та **сценарні стреси** [53], [30]. Саме тому міжнародні підходи до нагляду посилюють роль стрес-тестування ліквідності, планів фінансування в кризі та управління колатералом.

По-друге, капітал виступає буфером поглинання збитків і базовою умовою довгострокової життєздатності. Втрата капіталу найчастіше корелює з погіршенням якості активів: зростанням частки непрацюючих кредитів, концентраційними ризиками, “м’якими” стандартами кредитування, а також недооцінкою ризику у фазі економічного піднесення [53], [58], [59]. Це означає, що методи раннього визнання проблемності мають включати індикатори, чутливі до якості активів і здатності банку формувати адекватні резерви.

По-третє, якість активів є “ядром” проблеми балансової неплатоспроможності. Накопичення проблемних активів часто має латентний характер і проявляється із запізненням, коли кредитні ризики вже матеріалізовані. Емпіричні дослідження криз вказують на роль “запізнілого визнання втрат” і регуляторної поблажливості як чинників поглиблення криз [55], [47]. Звідси випливає потреба в поєднанні бухгалтерських і наглядових підходів до оцінки втрат та якості активів, а також у розвитку стандартів розкриття інформації.

По-четверте, поведінковий канал (довіра) є інструментально важливим: навіть за формального виконання частини нормативів банк може зіткнутися з ліквідною кризою через репутаційні шоки, новини, чутки або інформаційні витоки. Це узгоджується з теорією банківських панік та сучасними дослідженнями “run dynamics”, де інформаційна асиметрія й координаційна невизначеність здатні прискорювати відтік депозитів [22], [57]. Отже, методи визнання проблемності мають включати не лише фінансові метрики, а й індикатори поведінкової стабільності фондування та ринкової довіри (динаміка депозитів, ціна фондування, концентрація великих вкладників, стійкість міжбанківських лімітів).

У роботі економічна логіка зв'язку між балансом, капіталом і ризиком неплатоспроможності відображена у схемах (рис. 1.11–1.15), що моделюють: (i) трансформацію кредитного ризику у резерви/втрати; (ii) вплив втрат на капітал; (iii) взаємодію строковості активів і пасивів; (iv) механіку відтоку депозитів і дефіциту ліквідності.

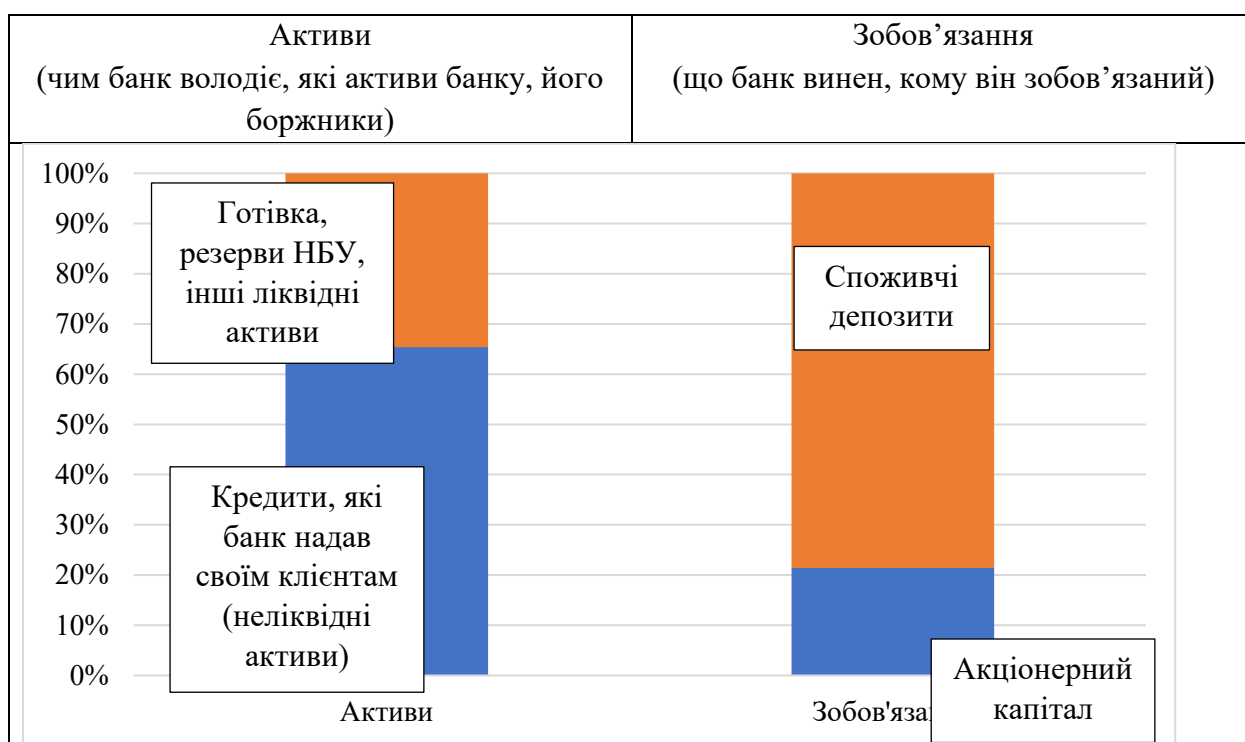

Рис. 1.11. Нормальний банківський баланс фінансово стабільної установи

Джерело: сформовано на основі [60]

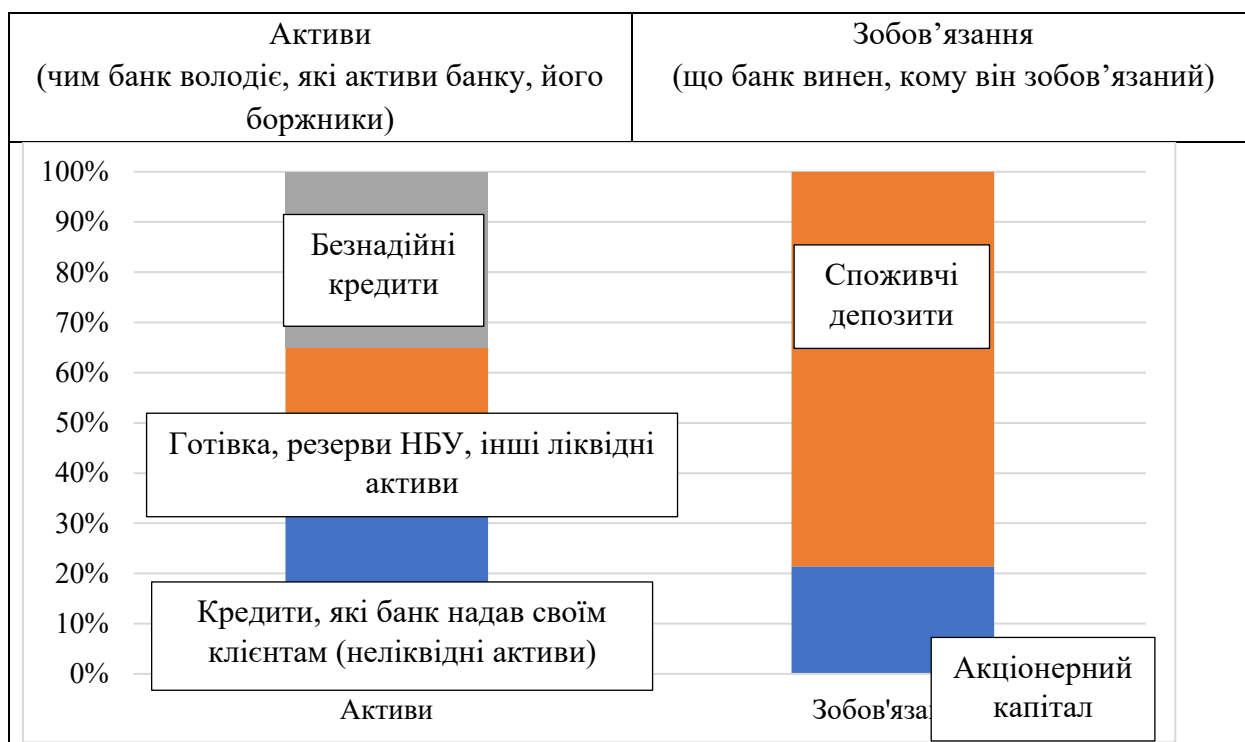

Рис. 1.12. Випадок невиклати кредитів

Джерело: сформовано на основі [60]

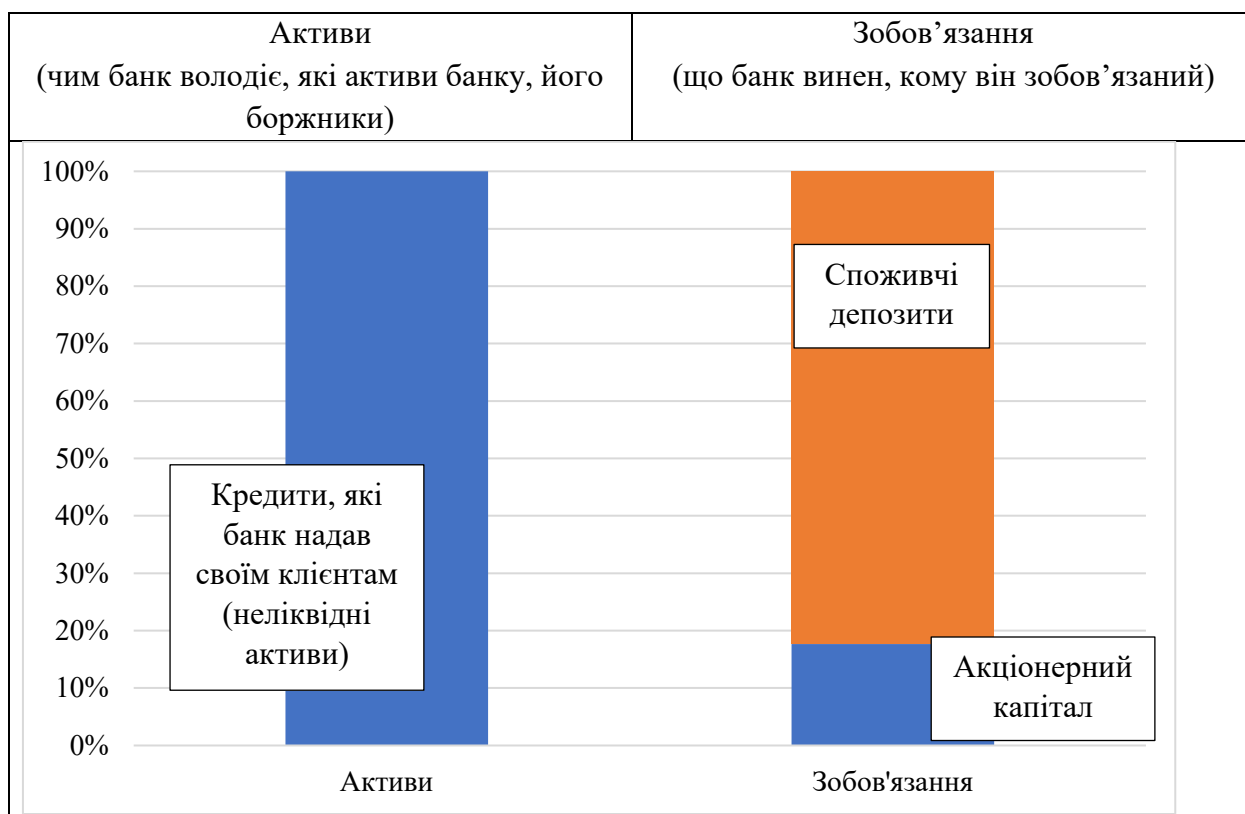

Рис. 1.13. Випадок неплатоспроможності банку

Джерело: сформовано на основі [60]

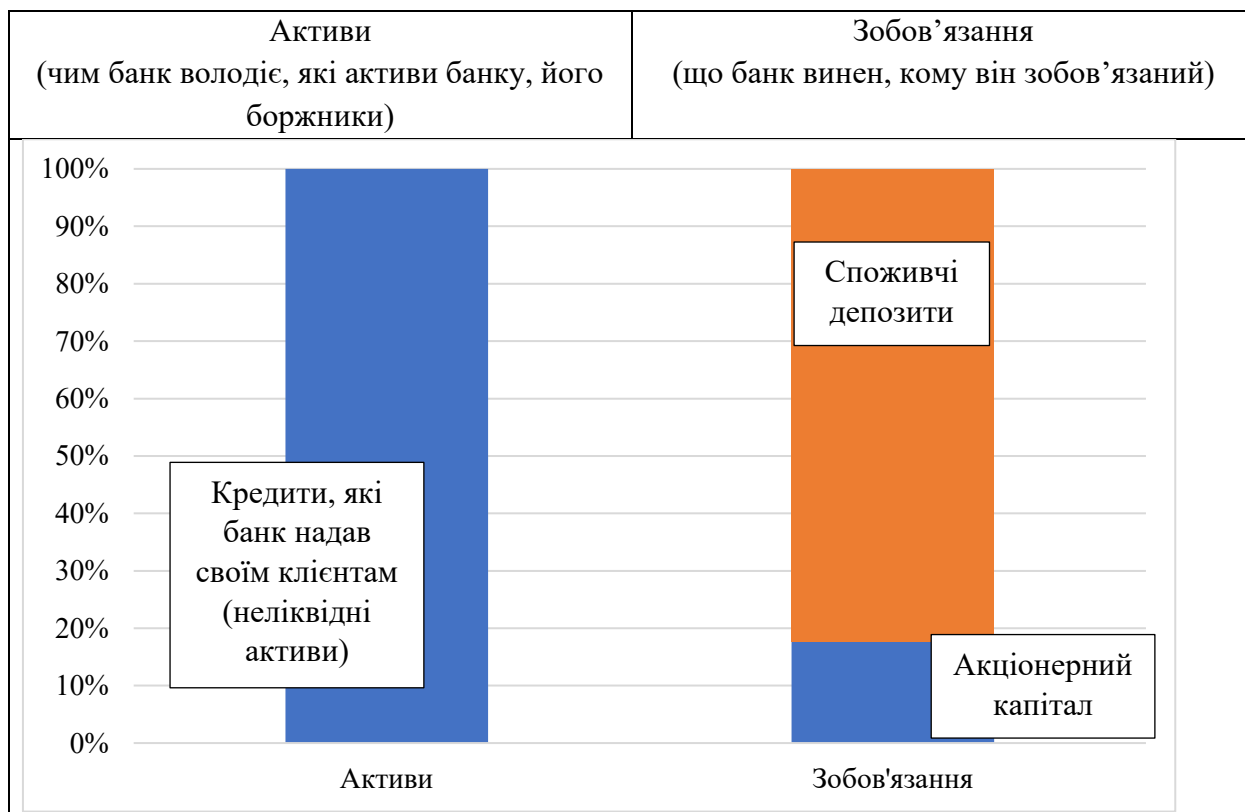

Рис. 1.14. Баланс банку у випадку відтоку грошових коштів

Джерело: сформовано на основі [60]

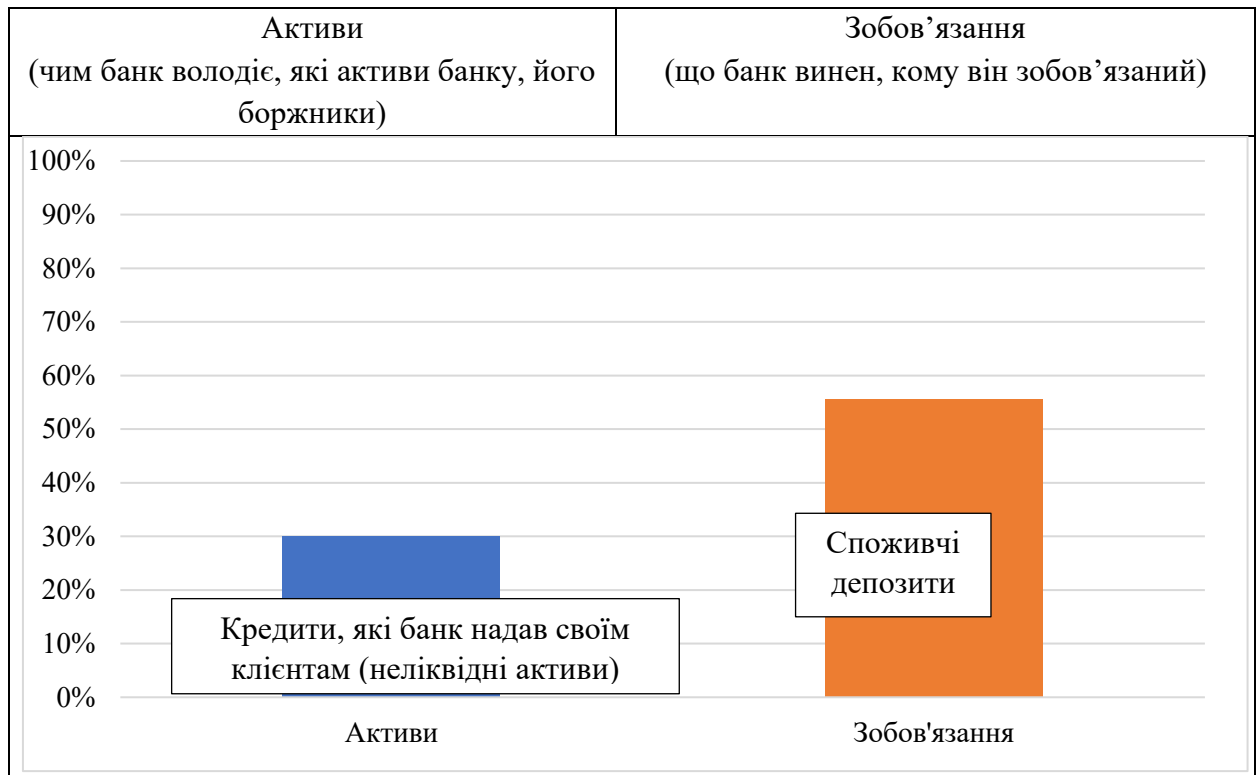

Рис. 1.15. Неплатоспроможність у випадку відтоку грошового потоку

Джерело: сформовано на основі [60]

Представлені схеми на рисунках 1.11–1.15 демонструють механіку трансформації фінансово стійкого банку у неплатоспроможний через послідовне накопичення дисбалансів. Рис. 1.11 відображає нормальний стан балансу: ліквідні активи та кредити формують достатню базу для покриття депозитів і зобов'язань, а акціонерний капітал виступає буфером безпеки. Рис. 1.12 ілюструє перший кризовий стан: значна частина кредитів стає безнадійною, але пасивна сторона балансу залишається незмінною – це означає, що капітал поглинає збитки, проте якщо обсяг безнадійних кредитів перевищує капітальну базу, банк вступає у стан балансової неплатоспроможності (рис. 1.13). Рис. 1.14 відображає окремий сценарій – ліквідний стрес: зниження частки ліквідних активів через відтік коштів вкладників не руйнує капітал одразу, але позбавляє банк здатності виконувати поточні зобов'язання. Якщо цей процес не зупиняється – виникає ситуація рис. 1.15, де банк є неплатоспроможним у ліквідному сенсі навіть за наявності

формально прийняттого рівня капіталу. Принципово важливим для механізму попередження є те, що переходи між рис. 1.11 і рис. 1.12–1.15 не є миттєвими: вони відбуваються через серію попередніх сигналів – зростання простроченої заборгованості, збільшення частки коштів до запитання, звуження ліквідного буфера. Саме ці сигнали і є об'єктом системи раннього попередження.

З позиції наукової аргументації ці матеріали формують підставу для висновку: визнання проблемності та неплатоспроможності має ґрунтуватися на індикаторах, що “випереджають” баланс, тобто фіксують траєкторію погіршення до моменту виснаження капіталу (табл. 1.3.2).

Таблиця 1.3.2

**Ключові економічні блоки ризику та індикаторні напрями
визнання проблемності**

Блок ризику	Зміст ризику	Напря́м індикаторів/оцінки	Управлінський сенс
Ліквідність	дефіцит ліквідних активів, відтік фондування	динаміка депозитів, концентрація фондування, LCR/NSFR, стрес-ліквідність	раннє втручання до “ліквідного розриву”
Капітал	буфер поглинання збитків	достатність/якість капіталу, темп зменшення, здатність генерувати прибуток	локалізація втрат і стримання ризик-апетиту
Якість активів	кредитні втрати, концентрації, NPL	резерви, частка проблемних активів, концентраційні ліміти	недопущення балансової неплатоспроможності
Довіра/поведінка	паніка, зупинка фондування	ціна/доступ до фондування, відтік великих вкладників, контрагентські ліміти	управління інформаційним режимом і стабілізація

Джерело: сформовано автором на основі [40, 55, 59]

Процедурна формалізація статусів: від «проблемний банк» до «неплатоспроможний банк» та інструменти раннього втручання. У наглядовій практиці проміжний режим «проблемного банку» виконує функцію організаційного інструменту раннього втручання: він дозволяє відокремити банки з ознаками підвищеного ризику та застосувати до них посилені наглядові заходи, обмеження ризикових операцій, вимоги щодо планів відновлення, додаткових резервів чи капітальних рішень. У цьому контексті варто погодитися з думкою І. В. Краснової та В. С. Степанець, які наголошують, що євроінтеграційні процеси вимагають від України не лише формальної імплементації директиви BRRD, а й зміни філософії нагляду в бік превенції кризових явищ [61]. Зокрема, дослідники підкреслюють важливість своєчасного застосування інструментів *early intervention* (раннього втручання) для мінімізації втрат держави та збереження довіри до банківської системи [62]. В українському правовому полі важливим параметром є строковість цього режиму: якщо причини проблемності не усунено, банк у визначений період переходить до наступного стану. Зокрема, відповідно до законодавчої логіки, якщо причина проблемності не усунена, застосовується перехід до наступного правового режиму протягом 180 днів з дати віднесення до категорії проблемних [51].

Процедурна сила статусу проблемності полягає в тому, що він формує правову підставу для втручання без негайного запуску найжорсткіших наслідків. Водночас цей режим потребує методичної чіткості в двох аспектах.

Перший аспект – зміст критеріїв проблемності. Частина критеріїв безпосередньо відображає капітальну ерозію (наприклад, істотне зниження капіталу за період), інші – мають характер сигналів ризику (порушення нормативів, управлінські недоліки, проблеми з ліквідністю чи концентраціями). Така композиція є логічною: раннє втручання має працювати на етапі, коли ще можливе відновлення життєздатності. Водночас вона висуває вимогу до прозорого розмежування: критерії проблемності є

тригерами втручання, а не юридичним еквівалентом неплатоспроможності [26].

Другий аспект – інформаційний режим рішення про проблемність. У банківській сфері інформація про наглядовий статус може впливати на поведінку вкладників та контрагентів, посилюючи відтік коштів. Тому обмеження розголошення здатне знижувати ризик паніки. Однак надмірна закритість підсилює інформаційну асиметрію, зменшує ринкову дисципліну та може ускладнювати взаємодію зі стейкхолдерами. У науковій площині це проявляється як компроміс між фінансовою стабільністю та прозорістю: оптимальною є модель керованої комунікації, де рішення мають достатню правову визначеність і не створюють умов для чуток та неконтрольованих витоків [22], [48], [26].

Перехід від проблемності до статусу неплатоспроможного банку ґрунтується на критеріях, що відображають фактичну нездатність банку виконувати зобов'язання та/або відсутність життєздатності, які систематизовані та представлені вигляді схеми, наведеної на рис. 1.16.

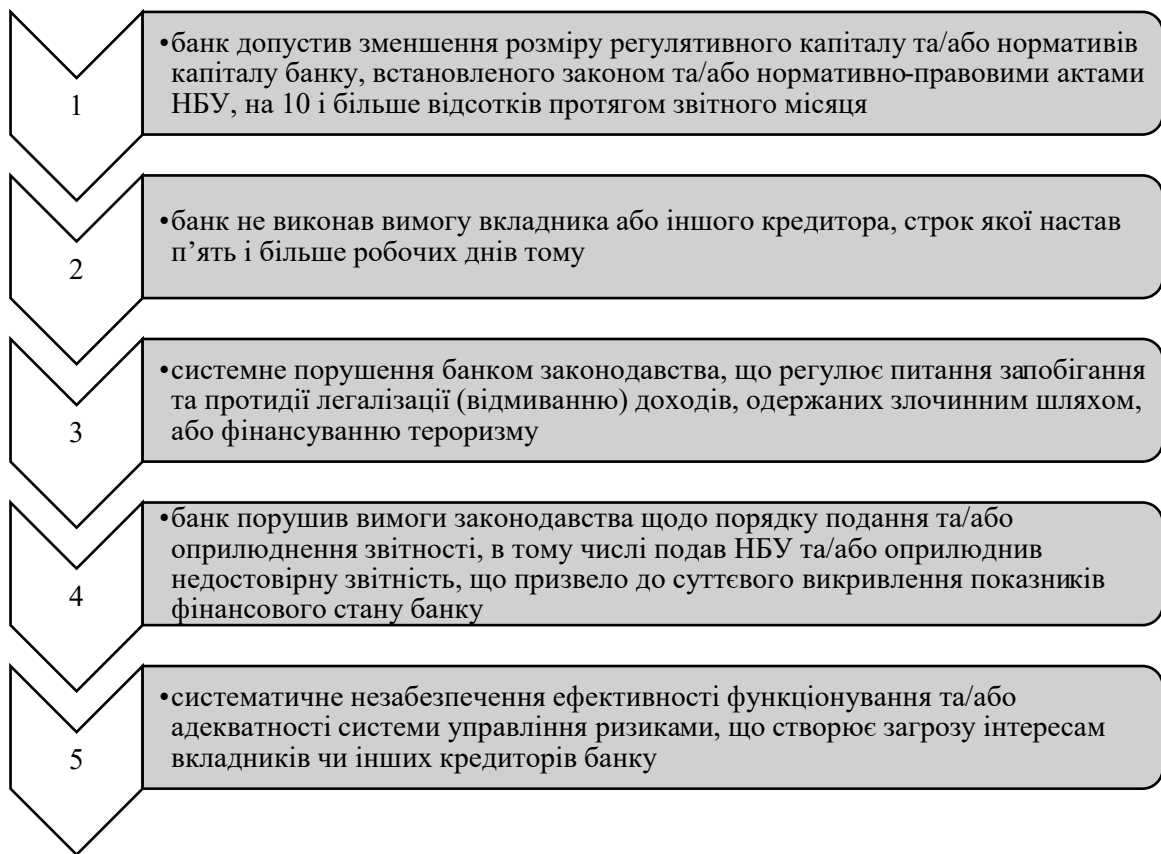

Рис. 1.16. Основні критерії віднесення банку до неплатоспроможного

Джерело: сформовано автором на основі [21]

Систематизація критеріїв визнання банку неплатоспроможним здійснювалася відповідно до чинного законодавства України та міжнародних підходів. На рисунку 1.6 виокремлюються дві групи критеріїв: кількісні (порушення нормативів капіталу та ліквідності, накопичення збитків понад визначений поріг) та якісні (неможливість своєчасно виконувати зобов'язання перед кредиторами та вкладниками, відсутність реалістичного плану відновлення). Важливою особливістю представленої схеми є поєднання «внутрішніх» сигналів (балансові показники банку) із «зовнішніми» проявами (реакція ринку та вкладників на погіршення стану установи). Це підтверджує тезу, розвинену у підрозділі 1.1: неплатоспроможність – це не лише технічне порушення нормативу, а результат взаємодії балансових дисбалансів та поведінкового каналу довіри. Тому механізм попередження має відстежувати обидві групи критеріїв, не обмежуючись формальними показниками звітності.

На цьому етапі методично критичною стає дискретність рішення: воно не лише фіксує стан, а й запускає інструменти, які змінюють режим управління, доступ до ресурсів, статус угод і очікування вкладників. Саме тому в міжнародних підходах наголошується на необхідності: (i) стандартизованого документування підстав; (ii) чітких строків процедур; (iii) мінімізації дискреції через кількісні критерії; (iv) інституційної спроможності забезпечити безперервність критичних функцій [49], [63].

З урахуванням описаної логіки доцільно узагальнити зв'язок «статус - тригер – інструмент» у вигляді матриці (табл 1.3.3).

Таблиця 1.3.3

**Матриця статусів банку, тригерів і наборів інструментів
реагування**

Режим/статус	Основні тригери	Переважаючий тип ризику	Набір інструментів (узагальнено)	Ціль
Звичайний режим	ранні сигнали, відхилення від внутрішніх лімітів	латентний	внутрішні корекції, планування капіталу/ліквідності, ризик-апетит	недопущення ескалації
Проблемний банк	критерії проблемності + строковість	змішаний (ліквідний/капітальний/управлінський)	посилений нагляд, обмеження операцій, вимоги до плану відновлення, капітальні дії	відновлення стійкості
Неплатоспроможний банк	критерії неплатоспроможності (рис. 1.16)	критичний	тимчасова адміністрація, врегулювання, захист вкладників, підтримка критичних функцій	локалізація системного ризику
Виведення з ринку/ліквідація	відсутність життєздатності	структурний	ліквідаційні процедури, задоволення вимог за черговістю	завершення діяльності з мінімізацією втрат

Джерело: складено автором на основі [49, 63]

Стейкхолдери в управлінні проблемністю та неплатоспроможністю: стимули, конфлікти інтересів і керованість процесу. Управління неплатоспроможністю банків не може бути зведене до суто фінансових або

правових критеріїв, оскільки рішення впливають на множинні групи інтересів і, своєю чергою, залежать від їхньої поведінки. Ідентифікація стейкхолдерів у даному підрозділі має інструментальну мету: пояснити, як процедури і статуси транслуються в поведінкові реакції, що або стабілізують банк, або прискорюють кризу.

Узагальнено стейкхолдерів доцільно розглядати через поділ на:

- внутрішніх: акціонери, менеджмент, персонал;
- зовнішніх: вкладники, кредитори, позичальники, контрагенти, регулятор/орган врегулювання, держава, суспільство.

Ключовим конфліктом є розбіжність між інтересом акціонерів (збереження вартості капіталу і контролю) та цілями фінансової стабільності й захисту вкладників. У кризовій фазі акціонери можуть бути зацікавлені у відтермінуванні визнання проблемності або у ризикових стратегіях “подвоєння ставки”, що підвищує моральний ризик. Саме тому міжнародні принципи врегулювання підкреслюють необхідність структур, які обмежують моральний ризик і забезпечують пріоритет захисту критичних функцій та вкладників у межах гарантій [49], [64], [58].

Вкладники та кредитори діють у режимі неповної інформації, що робить їх поведінку особливо чутливою до сигналів. Теорія банківських панік демонструє, що навіть слабкий сигнал може спричинити координаційний зсув у бік масового вилучення депозитів, якщо вкладники очікують, що так діятимуть інші [22]. У цьому контексті інформаційний режим щодо статусів “проблемний/неплатоспроможний” стає інструментом управління: недостатня прозорість підсилює чутки, а несвоєчасна або непідготовлена публічність може прискорити відтік коштів. Отже, керованість процесу передбачає баланс між правовою визначеністю рішень, процедурною дисципліною та контрольованою комунікацією [49], [57].

Важливим є також агентський аспект “менеджмент – регулятор”: у фазі проблемності зростає ймовірність інформаційного викривлення та затягування визнання втрат. Дослідження банківської поведінки вказують на

те, що слабе корпоративне управління, недоліки внутрішнього контролю та викривлені стимули менеджменту підвищують ризик пізнього реагування і накопичення проблемних активів [32], [65]. Тому наглядові інструменти раннього втручання мають включати не лише фінансові вимоги, а й оцінку якості governance, ризик-менеджменту та комплаєнсу.

Для визначення та систематизації ролей стейкхолдерів у різних режимах управління доцільно розглянути інформацію, наведену на узагальнювальній таблиці 1.3.4., з якої також можна побачити наявність системного протиріччя між приватними інтересами стейкхолдерів і цілями фінансової стабільності: акціонери та менеджмент банку схильні відтерміновувати визнання проблем, тоді як вкладники можуть прискорювати кризу масовим виведенням коштів. Інструменти стримування, наведені у четвертому стовпці, є практичною відповіддю на ці конфлікти і формують інституційну основу механізму попередження неплатоспроможності.

Таблиця 1.3.4

**Стейкхолдери, стимули та ризики поведінки у фазі
проблемності/неплатоспроможності**

Група	Домінуючий інтерес	Ризикова поведінка у кризі	Інструменти стримування/узгодження
Вкладники	безпека коштів, ліквідність	панічний відтік	гарантії, безперервність критичних функцій, комунікація
Кредитори/контрагенти	мінімізація втрат	скорочення лімітів, зупинка операцій	прозорі процедури, передбачуваність рішень, управління ліквідністю
Акціонери	збереження контролю і вартості	моральний ризик, затягування	вимоги до докапіталізації, обмеження виплат, санкції
Менеджмент	репутація, посади	приховування проблем, запізнілі дії	посилення governance, аудит, наглядові приписи, заміна менеджменту
Регулятор/орган врегулювання	стабільність системи	затягування або надмірна дискреція	чіткі критерії, строки, підзвітність, документування

Джерело: складено автором на основі [22, 49, 65]

У підсумку, стейкхолдерний вимір підсилює висновок: методи визнання і підходи до управління мають бути інституційно керованими та процедурно визначеними, інакше навіть коректні фінансові критерії можуть не забезпечити результату через поведінкові реакції та інформаційні ефекти.

Отже, в підрозділі обґрунтовано, що методи визнання проблемності та неплатоспроможності банків і підходи до управління ними формують «режим дій» у межах механізму попередження неплатоспроможності. Виділено три базові порогові підстави запуску процедур (ліквідний, балансовий, регулятивний поріг) та показано, що домінування регулятивного порогу є методично необхідним для своєчасного раннього втручання і мінімізації очікуваних втрат. Розкрито економічну основу ідентифікації ризику неплатоспроможності через взаємодію ліквідності, капіталу, якості активів та поведінкових каналів довіри, що підтверджується теорією банківських панік і емпіричними дослідженнями банківських криз.

Показано, що формалізація статусів «проблемний банк» і «неплатоспроможний банк» виконує функцію процедурного “перемикача” режимів, а її ефективність залежить від визначеності критеріїв, строковості, дисципліни документування та керованості інформаційного режиму. Стейкхолдерний аналіз дозволив встановити, що в умовах інформаційної асиметрії та конфліктів інтересів керованість процедур є не менш важливою, ніж фінансові показники, оскільки поведінкові реакції вкладників і контрагентів можуть прискорювати кризу. Сформовані положення створюють теоретико-методичну основу для подальшого переходу до емпіричного блоку дисертації та обґрунтування інструментарію оцінювання ризику неплатоспроможності у Розділі 3. [26], [49], [30]

Висновки до першого розділу

Проведене дослідження існуючих теоретичних положень та сучасних наукових підходів в царині дослідження проблематики неплатоспроможності

банків дозволяє сформулювати наступні висновки. У першому розділі сформовано теоретико-методичну основу дослідження, в межах якої попередження неплатоспроможності банків розглянуто не як сукупність розрізнених регуляторних заходів, а як цілісний механізм управління стійкістю, що працює у превентивному режимі та спирається на поєднання капітальних, ліквідних і якісних (управлінських) характеристик. Платоспроможність при цьому інтерпретується як інтегральний результат взаємодії ризик-профілю банку, стабільності фондування, адекватності капіталу та ефективності системи ризик-менеджменту й корпоративного контролю, що дозволяє коректно відмежувати попередження від процедур “постфактум” у разі вже реалізованої неплатоспроможності.

Розкрито зміст механізму попередження неплатоспроможності як структурно-функціональної системи, в якій ризикова інформація послідовно трансформується в: (1) аналітичні сигнали (індикатори, тригери, попереджувальні маркери), (2) управлінські рішення (внутрішні та наглядові), (3) інструментальний вплив (обмеження, вимоги, плани відновлення, коригуючі заходи), із подальшим зворотним зв’язком та корекцією параметрів управління. Такий підхід підкреслює, що результативність механізму визначається узгодженістю його контурів (інформаційно-аналітичного, регуляторного, внутрішньобанківського та інституційного) і безперервністю циклу «діагностика → реакція → контроль ефекту», а не лише наявністю нормативів або окремих процедур.

Окремо систематизовано методи і критерії ідентифікації проблемності/неплатоспроможності та підходи до управління банком у кризових режимах через логіку тригерів, порогів і статусів, а також через набір інструментів раннього втручання й врегулювання. Показано, що своєчасність визнання погіршення та «керованість» переходів між режимами мають критичне значення: запізнiла реакція, регуляторна поблажливiсть i слабка узгодженiсть iнституцiйних ролей пiдвищують iмовiрнiсть матерiалiзацiї неплатоспроможностi та потенцiйнi втрати для системи.

У підсумку перший розділ задає концептуальну рамку, в якій механізм попередження неплатоспроможності є інструментально описаною системою з чіткою функціональною логікою, а ключовим методичним наслідком виступає орієнтація на випереджальні індикатори та тригери (ліквідність/фондування, капітал, якість активів, прибутковість і управлінські параметри), що дозволяють запускати коригувальні дії до «юридичної точки» неплатоспроможності. Це забезпечує підґрунтя для подальшої прикладної деталізації та емпіричного тестування факторів ризику в наступних розділах.

Основні наукові положення, висновки і результати, які були отримані у данному розділі дослідження, були опубліковані у таких наукових працях автора:

1. Казіміров М. А. Теоретичні засади управління ризиками неплатоспроможності банків з урахуванням інтересів різних груп стейкхолдерів. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 129–136. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-24>
2. Казіміров М. А. Аналіз науково-практичних підходів попередження неплатоспроможності банків. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 410–415. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-72>
3. Казіміров М. А. Фінансова стабільність і реструктуризація проблемних банків: інституційний підхід. *Економіка та суспільство*. 2025. № 80. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-46>
4. Казіміров М. А. Неплатоспроможність банків – взаємозв'язок з інституційною теорією. X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку»: збірник наукових тез, 24 листопада 2023 р. Острог : Видавництво НУ «Острозька академія», 2023. С. 42–44.
5. Казіміров М. А. Теоретичні засади управління ризиками неплатоспроможності банків з урахуванням інтересів різних груп стейкхолдерів. Науково-практична конференція аспірантів та докторантів

«Забезпечення резилієнтності економіки України в умовах військової агресії та повоєнного відновлення» : збірник наукових тез, 12 грудня 2023 р. Київ, 2023. С. 43–44.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ПІДХОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

2.1. Оцінка тенденцій ринку банківських послуг України в контексті неплатоспроможних банків

У науковій та прикладній площині аналіз неплатоспроможності банків не може зводитися до фіксації факту банкрутства чи ліквідації як фінального результату. Натомість центральним стає виявлення процесу накопичення дисбалансів, що підвищують ймовірність переходу банку в стан проблемності та, в подальшому, в неплатоспроможність. Класичні дослідження щодо банківських «набігів» показали, що вразливість банківської моделі пояснюється специфікою трансформації строків та забезпеченням ліквідності, а тому неплатоспроможність часто має не лише балансову, але й ліквідну природу. При цьому «самоздійснювані» очікування можуть пришвидшувати кризу навіть за відсутності миттєвого погіршення якості активів, якщо довіра до здатності банку виконувати зобов'язання слабшає [66].

Додатково, у сучасних фінансових системах важливим є механізм «зараження» (contagion), коли проблеми окремих установ поширюються через міжбанківські зв'язки, спільні ринки фондування, однакові портфелі активів або кореляцію поведінкових реакцій вкладників/інвесторів. У таких умовах стабільність сектору залежить не лише від індивідуальної якості ризик-менеджменту, але й від системних факторів, серед яких роль відіграють циклічність кредиту та взаємодія ліквідності між регіонами/сегментами [67]. Відповідно, механізм попередження неплатоспроможності банків має бути двоконтурним: (а) мікропруденційний контур раннього виявлення проблем у балансі та бізнес-моделі банку; (б) макропруденційний контур виявлення системних дисбалансів та проциклічних уразливостей.

Для формалізації подальшого аналізу в межах підрозділу 2.1 доцільно ввести аналітичну рамку, представлену в таблиці 2.1.1. Це дозволяє, по-перше,

уникнути описовості і забезпечити причинно-наслідкову логіку; по-друге, сформулювати перелік змінних для економетричного моделювання оцінки факторів неплатоспроможності в розділі 3; по-третє, пов'язати емпіричні тренди з інструментами превентивного механізму попередження неплатоспроможності банків.

Таблиця 2.1.1

**Канали формування ризику неплатоспроможності та маркери
раннього попередження**

Канал ризику	Типові маркери/показники (приклади)	Як канал трансформується в неплатоспроможність	Які інструменти механізму “вмикаються”
Капітальний	достатність капіталу, leverage, якість капіталу	збитки/резерви зменшують капітал → порушення нормативів → обмеження діяльності/втрата довіри	план докапіталізації, обмеження дивідендів, корекція ризикових позицій
Ліквідний/фондування	структура зобов'язань, частка коротких депозитів, показники ліквідності (FSI/регуляторні), депозитний відтік	шок довіри/переоцінка ризику → відтік коштів → неспроможність виконувати платежі → вимушений розпродаж активів з дисконтом	план фінансування, доступ до рефінансування, обмеження зростання активів, stress funding
Якість активів (кредитний)	NPL, coverage ratio, концентрації, частка кредитів у активах	погіршення якості → зростання резервів → падіння прибутковості/капіталу → «балансова» неплатоспроможність	політики кредитного ризику, реструктуризація, робота з NPL, ліміти концентрацій
Дохідність/бізнес-модель	ROA/ROE, NIM, cost-to-income	слабка генерація прибутку → немає внутрішнього капіталу → накопичення вразливості	перегляд бізнес-моделі, скорочення витрат, зміна портфеля
Валютний/ринковий	FX-структура активів/пасивів, відкрита валютна позиція	девальваційний шок → переоцінка → збитки → тиск на капітал/ліквідність	ліміти FX, хеджування, стрес-тести

Продовження табл. 2.1.1

Канал ризику	Типові маркери/показники (приклади)	Як канал трансформується в неплатоспроможність	Які інструменти механізму “вмикаються”
Інституційний (нагляд/правозастосування)	швидкість втручання, предиктивність процедур, інфраструктура NPL/реструктуризації	затримки в ранньому втручанні → більші втрати → складніша резолюція → вищі системні витрати	раннє втручання, резолюційне планування, узгодження ролей інституцій

Джерело: розроблено автором на основі [40, 68]

Аналітична цінність наведеної рамки полягає в тому, що вона «прив’язує» секторні статистичні показники до механізму попередження неплатоспроможності: наприклад, зростання частки кредитів у структурі активів без адекватного контролю якості неминуче підвищує вагу кредитного каналу ризику; переважання депозитного фондування за відсутності глибоких ринків капіталу підсилює роль ліквідного каналу; слабкість інституційної інфраструктури реструктуризації подовжує фазу проблемності і створює умови для переходу у неплатоспроможність навіть за помірною первинного шоку. Власне, міжнародні бази даних щодо системних банківських криз демонструють, що кризові епізоди мають суттєві витрати і часто потребують значного державного втручання, що робить превентивну політику економічно доцільною [68].

Окремої уваги заслуговує інституційний вимір, оскільки навіть найкращі внутрішні системи ризик-менеджменту в банках не замінюють ефективної архітектури зовнішнього контролю та врегулювання. Прикладом є дискусія щодо дизайну інструментів, які одночасно підсилюють здатність банку поглинати втрати і створюють стимули діяти завчасно (contingent convertibles / CoCos), що вказує на важливість механізмів, які зменшують «зволікання з визнанням збитків» та пришвидшують відновлення капіталу [69]. Це важливо для логіки даного дослідження, адже механізм попередження неплатоспроможності має містити не лише «перелік інструментів», а й

правильно налаштовані стимули та тригери, які роблять застосування інструментів своєчасним. Далі представлена та описана вище рамка «канал – маркер – наслідок – реакція» буде застосована до аналізу українського банківського сектору на основі офіційної статистики та регулярних оглядів НБУ. Зокрема, для емпіричної частини доцільно опертися на дані наглядової статистики та «Banking Sector Review», що забезпечує і валідність джерел, і відтворюваність результатів [70], [71].

Емпіричний аналіз тенденцій банківського сектору України варто здійснювати не лише через фіксацію динаміки обсягів активів, кредитів та пасивів, а й через інтерпретацію цих змін у координатах каналів формування ризику неплатоспроможності (капітального, ліквідного/фондування, якості активів, прибутковості та інституційного). Саме така інтерпретація дозволяє перетворити статистичні ряди, а саме (рис. 2.1–2.4, табл. 2.1.2), представлені нижче, на доказову базу для подальшого обґрунтування інструментів попередження неплатоспроможності та їх налаштування.

Таблиця 2.1.2

**Динаміка основних показників банківського сектору України в
2017-2025 р.р. (млрд. грн.)**

Період	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Кількість діючих банків	82	77	75	73	71	67	63	61	60
Загальні балансові показники (млрд грн)									
Загальні активи	1840	1911	1982	2206	2358	2717	3311	3775	4182
у т.ч. в іноземній валюті	755	779	718	746	679	820	923	1 055	1091
Чисті активи	1 334	1 360	1 493	1 823	2 053	2 352	2 945	3 423	4001
у т.ч. в іноземній валюті	507	495	492	585	583	731	830	960	1017
Валові кредити суб'єктам господарювання	864	919	822	749	796	801	784	851	870
у т.ч. в іноземній валюті	423	460	381	332	292	281	268	284	315
Чисті кредити суб'єктам господарювання	451	472	415	432	540	529	511	589	774
Валові кредити МСП	443	445	432	451	468	455	483	509	нд
у т.ч. в іноземній валюті	184	180	159	162	127	100	114	111	нд
Чисті кредити МСП	335	339	205	232	263	246	268	306	нд
у т.ч. в іноземній валюті	110	102	89	101	87	70	80	77	нд

Продовження табл. 2.1.2

Період	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Чисті кредити МСБ, що не належать до груп	-	-	62	63	71	61	63	74	нд
у т. ч. в іноземній валюті	-	-	22	24	18	15	13	13	нд
Валові кредити фізичним особам	171	197	207	200	243	210	223	274	342
у т. ч. в іноземній валюті	68	61	38	31	21	13	12	11	10
Чисті кредити фізичним особам	92	114	143	149	200	134	160	222	297
Кошти суб'єктів господарювання	427	430	525	681	800	943	1 322	1 564	1808
у т. ч. в іноземній валюті	163	150	191	233	233	317	386	450	415
Кошти фізичних осіб	478	508	552	682	727	933	1 084	1 216	1407
у т. ч. в іноземній валюті	244	241	238	285	270	340	373	424	468
Зміна (р/р, %)									
Загальні активи	5.9%	3.8%	3.7%	11.3%	6.9%	15.2%	21.9%	14.0%	10.8%
Чисті активи	6.2%	1.9%	9.8%	22.1%	12.6%	14.5%	25.2%	16.2%	16.9%
Валові кредити суб'єктам господарювання	2.0%	6.3%	-	-8.8%	6.2%	0.7%	-2.2%	8.5%	2.2%
Валові кредити фізичним особам	8.5%	15.3%	5.0%	-3.5%	21.6%	-	6.0%	23.2%	24.8%
Кошти суб'єктів господарювання	3.4%	0.8%	22.1%	29.7%	17.4%	17.9%	40.2%	18.3%	15.6%
Кошти фізичних осіб	9.4%	6.3%	8.6%	23.5%	6.6%	28.4%	16.1%	12.2%	15.7%
Чисті активи	6.2%	1.9%	9.8%	22.1%	12.6%	14.5%	25.2%	16.2%	16.9%
Рівень проникнення (%)									
Валові кредити суб'єктам госп./ ВВП	29.0%	25.8%	20.7%	17.7%	14.6%	15.3%	12.0%	11.0%	9.8%
Чисті кредити суб'єктам госп./ ВВП	15.1%	13.3%	10.4%	10.2%	9.9%	10.1%	7.8%	7.6%	8,7%
Валові кредити фізичним особам/ ВВП	5.7%	5.5%	5.2%	4.7%	4.5%	4.0%	3.4%	3.6%	3.8%
Чисті кредити фізичним особам/ ВВП	3.1%	3.2%	3.6%	3.5%	3.7%	2.6%	2.4%	2.9%	3.3%
Кошти суб'єктів господарювання/ ВВП	14.3%	12.1%	13.2%	16.1%	14.7%	18.0%	20.2%	20.3%	15,8%
Кошти фізичних осіб/ ВВП	16.0%	14.3%	13.9%	16.2%	13.3%	17.8%	16.6%	15.8%	15.8%
Фінансові результати									
Чисті процентні доходи	53.0	73.0	78.9	84.8	117.6	151.7	201.4	243.3	271,9
Чисті комісійні доходи	27.5	37.8	44.0	46.5	58.0	50.2	50.0	56,9	63,4
Відрахування в резерви	49.2	23.8	10.7	31.0	3.4	121.2	17.8	9,6	4,9
Чистий прибуток/збиток	-26.5	22.3	58.4	39.7	77.4	21.9	82.8	90,9	126,5
Довідково:									
гривень/долар США (середнє за період)	26.60	27.20	25.85	26.96	27.29	32.34	36.57	40,15	42,2
гривень/долар США (на кінець періоду)	28.07	27.69	23.69	28.27	27.28	36.57	37.98	42,04	42,4
гривень/євро (середнє за період)	30.00	32.14	28.95	30.79	32.31	33.98	39.56	43,45	46,7
гривень/євро (на кінець періоду)	33.50	31.71	26.42	34.74	30.92	38.95	42.21	43.93	49.9

Джерело: сформовано автором на основі [71]

Варто наголосити, що український банківський сектор у період 2014–2025 рр. проходив послідовність структурних фаз, кожна з яких формувала специфічний профіль ризиків, зокрема:

I фаза - посткризове очищення та консолідація (орієнтовно 2014–2016);
 II фаза - стабілізація та відновлення фінансового посередництва (2017–2021);
 III фаза - адаптація до воєнного шоку та переорієнтація балансу (2022–2025).

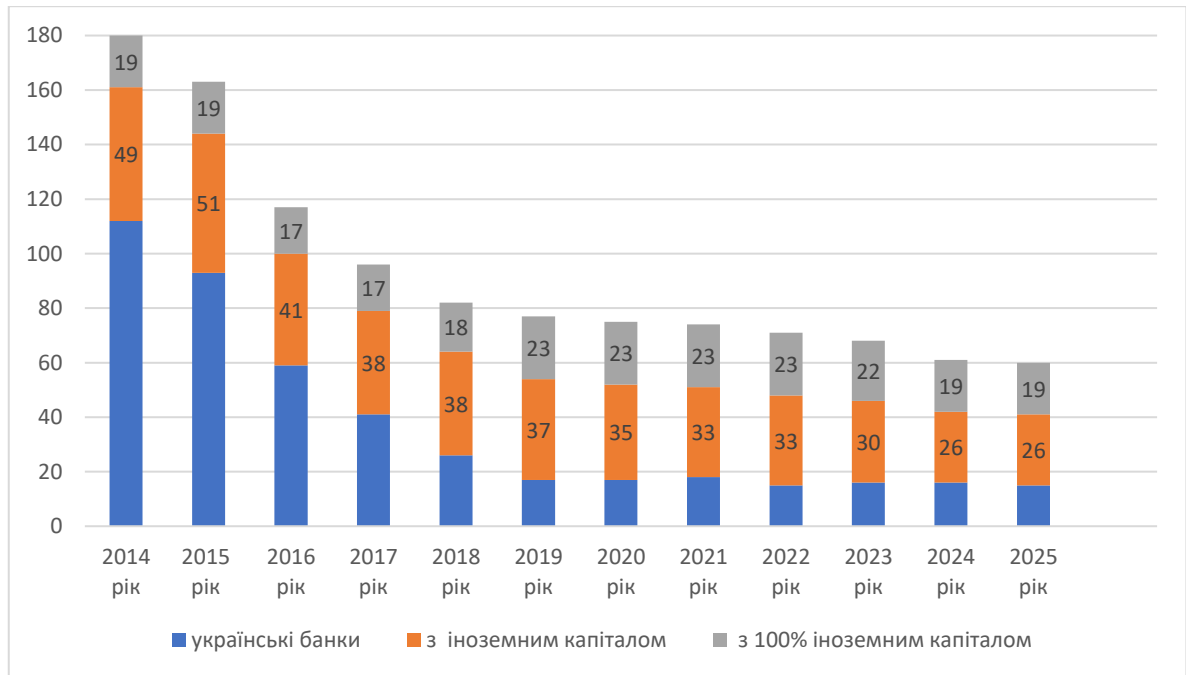

Рис. 2.1. Динаміка кількості діючих банків в Україні 2014-2025 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [71]

На рисунку 2.1 відображено процес банківської консолідації в Україні, що відбувався протягом усього аналізованого періоду. Найбільш стрімке скорочення кількості банків спостерігалось у 2014–2017 роках, що збігається з активною фазою «банківського очищення» – виведення установ з ознаками схемного бізнесу, фіктивної капіталізації та прихованих збитків. Після 2017 року темп скорочення сповільнився, проте не зупинився: у 2022–2025 роках відбулося подальше зменшення кількості банків на тлі воєнного шоку і регуляторної консолідації. З позицій механізму попередження неплатоспроможності динаміка, наведена на рис. 2.1 свідчить про дві тенденції, що мають різноспрямований вплив на системний ризик: зменшення кількості слабких установ підвищує середню якість сектору, тоді як зростаюча

концентрація активів серед меншої кількості банків підвищує «ціну помилки» у разі прорахунку механізму раннього реагування для великих установ.

Така фазова логіка узгоджується із загальною емпіричною закономірністю: банківські кризи не «виникають раптово», а формуються через накопичення дисбалансів у кредиті/фондуванні та їх матеріалізацію під впливом шоку, що широко підтверджується міжнародними дослідженнями фінансових циклів і ранніх попереджувальних індикаторів [72], [73], [74].

Динаміка кількості діючих банків (рис. 2.1) та показники табл. 2.1.2 демонструють чіткий тренд скорочення кількості установ у секторі. Наведені данні у табл. 2.1.2 показують, що кількість діючих банків зменшується з 82 у 2017 р. до 60 у 2025 р. Цей тренд має двоїсту інтерпретацію з позицій механізму попередження неплатоспроможності.

З одного боку, консолідація може відображати очищення ринку від слабких інституцій та підвищення стандартів регулювання, що потенційно зменшує частоту «раптових» банкрутств. З іншого боку, скорочення кількості банків майже завжди супроводжується концентрацією активів, що підвищує системну значущість окремих установ і формує новий канал уразливості: у разі проблем у великого банку вартість «помилки» механізму раннього реагування зростає багаторазово. У цьому сенсі консолідація висуває до механізму попередження неплатоспроможності додаткову вимогу: він має бути не лише «загальним», але й диференційованим за ризик-профілем і системною значущістю банку.

Порівняльно-міжнародна практика показує, що у фінансових системах із домінуванням банківського посередництва помилки раннього нагляду та пізнє втручання частіше призводять до масштабних системних наслідків, що підтверджується базами даних щодо системних банківських криз та їхніх фінансових витрат [68]. Звідси випливає практично важливий висновок для українського контексту: скорочення кількості банків саме по собі не є «зниженням ризику»; зниженням ризику воно стає лише за умови, що

механізм попередження неплатоспроможності здатний працювати точніше й швидше щодо системно значущих установ.

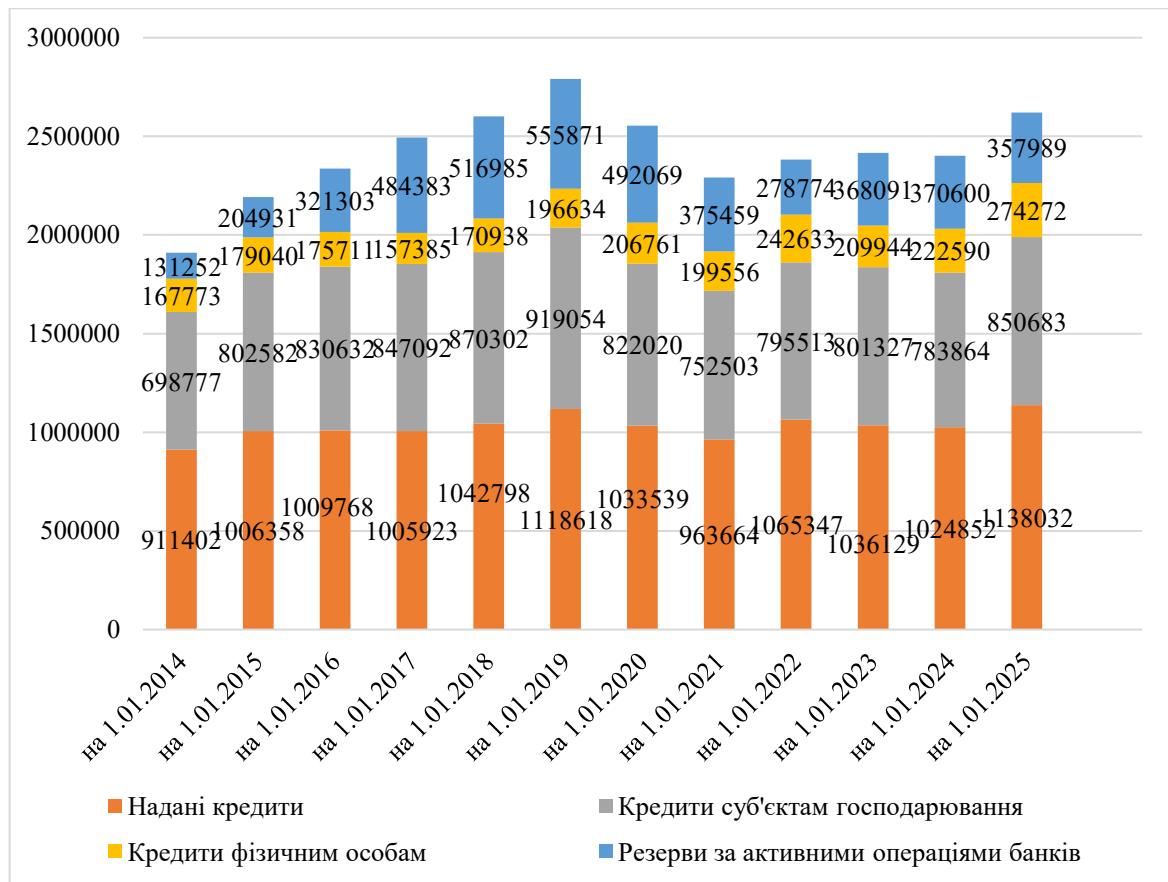

Рис. 2.2. Динаміка сумарних активів українських комерційних банків з 2014 по 2025 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [71, 72].

Наведена інформація на рис. 2.2 демонструє стійкий висхідний тренд загальних активів банківського сектору у 2014–2025 роках у гривневому вимірі. Зокрема, найбільш помітні стрибки відбулися у 2020 р. (+11,3% р/р) та у 2022–2025 рр., що відображено у табл. 2.1.2. Проте графічна динаміка рис. 2.2 потребує обережної інтерпретації: суттєва частина номінального зростання зумовлена девальвацією гривні та переоцінкою валютних компонентів балансу, а не реальним розширенням кредитного посередництва. Як видно з табл. 2.1.2, показники проникнення кредитування (кредити/ВВП) впродовж цього ж періоду мали протилежну динаміку – стійке зниження (лише в 2025

році показник почав коригуватись, хоча якщо провести умовну трендову лінію – тренд знижуючий). Це «від'єднання» номінального зростання активів від реального посередництва є принциповим для механізму попередження неплатоспроможності: зростаючий баланс у гривні не означає зростаючої стійкості, якщо активи переорієнтовуються у бік державних інструментів і ліквідних резервів за рахунок кредитування реального сектору. Інформація, представлена на рис. 2.2 і у табл. 2.1.2, відображує суттєве зростання загальних активів банківського сектору в номінальному вимірі, зокрема в 2022–2025 рр.

Як видно з даних табл. 2.1.2, загальні активи зростають із 1840 млрд грн у 2017 р. до 4182 млрд грн у 2025 р., а чисті активи – з 1334 млрд грн до 4001 млрд. грн за той самий період. Важливо, однак, інтерпретувати цей тренд не лише як «розширення сектору», а як результат поєднання щонайменше трьох ефектів:

- інфляційно-курсовий ефект: переоцінка валютних складових активів на тлі девальвації підвищує гривневий еквівалент балансу; у табл. 2.1.2 паралельно фіксуються зміни курсу грн/дол. і грн/євро.
- портфельна переорієнтація в умовах високої невизначеності: банки можуть зміщувати активи у бік більш ліквідних/менш ризикових інструментів (українська специфіка – значуща роль державних інструментів та операцій із центральним банком, що регулярно відображається в оглядах НБУ) [71].
- функціональний ефект «збереження довіри»: у періоди шоку збільшення балансу може відображати не стільки кредитну експансію, скільки перетік коштів у банки як у відносно надійну «інфраструктуру зберігання» (що проявляється у поведінці депозитів).

З позиції механізму попередження неплатоспроможності ключовим є те, що зростання активів не тотожне зростанню ризику, але змінює його структуру. Якщо активи зростають переважно за рахунок переоцінки або ліквідних інструментів, зменшується кредитний ризик, але зростає чутливість до ліквідного каналу (короткостроковість фондування, ризик відтоку) та

процентного/ринкового каналу (оцінка вартості інструментів при зміні ставок). Саме тому в аналізі активів критичною є прив'язка до структури кредитного портфеля і фондування.

Окремо підкреслимо: міжнародні дослідження демонструють, що для ризику кризи важливі не стільки «рівні» активів, скільки темпи та дисбаланси, зокрема кредит/ВВП та його відхилення від тренду [75]; [76]. Це важливо для подальшої оцінки факторів, що впливають на неплатоспроможність, так як потрібно враховувати не лише абсолютні обсяги, а й «відносні» метрики (penetration ratios), які частково вже містяться у табл. 2.1.2 (показники – кредити/ВВП, кошти/ВВП).

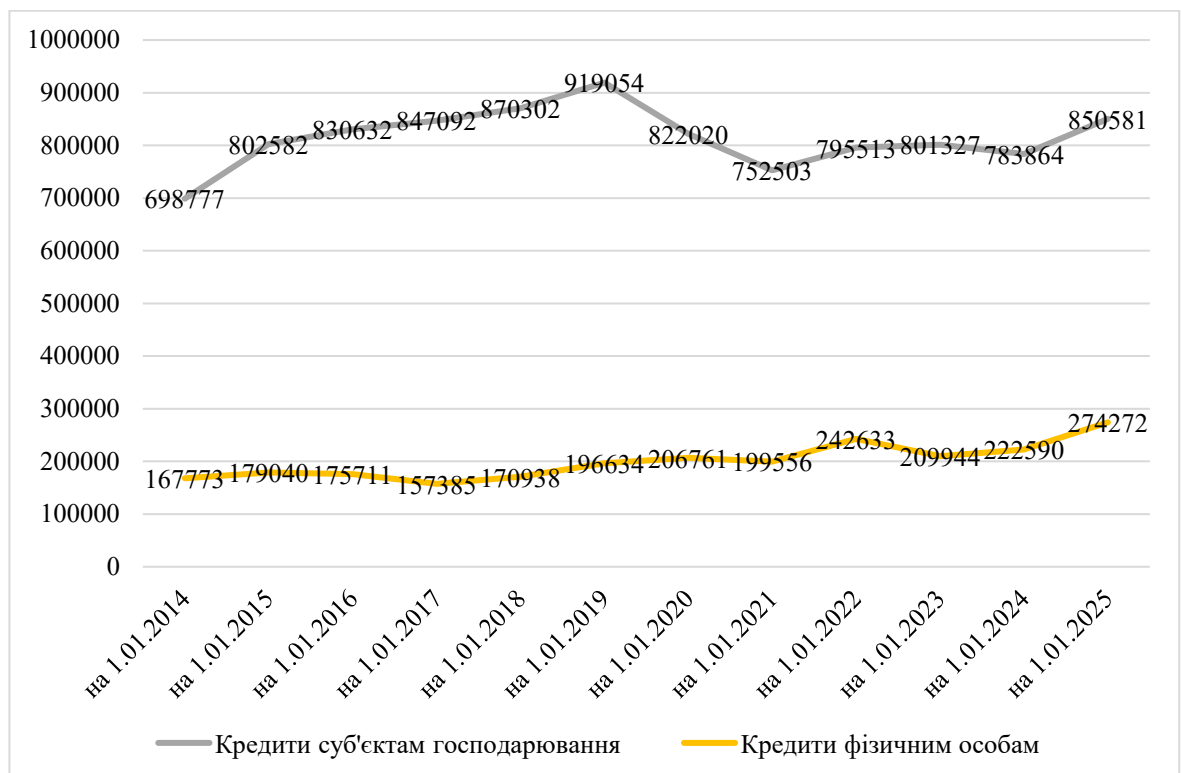

Рис. 2.3. Динаміка обсягів кредитування українськими банками за суб'єктами

Джерело: сформовано автором на основі [73, 74].

Представлена інформація на рис. 2.3 та у табл. 2.1.2 дають можливість уточнити ключову тезу: кредитування є центральною функцією банків і водночас основним джерелом ризику неплатоспроможності, оскільки

погіршення якості кредитного портфеля безпосередньо трансформується у потребу формування резервів, зниження прибутковості й “проїдання” капіталу. Також, як зазначає О. В. Ключка, активізація банківського кредитування в умовах воєнного стану є необхідною умовою підтримки стратегічних галузей економіки (енергетика, ВПК). Проте це створює нові виклики для ліквідності банків та вимагає адаптації механізмів ризик-менеджменту до роботи в умовах підвищеної невизначеності [77]. Варто акцентувати, що частка кредитів у структурі активів є високою. Це дозволяє зробити висновок, що не сама частка кредитів створює ризик, а поєднання (1) частки кредитів, (2) їхньої якості (NPL/покриття), (3) концентрації та валютної структури, (4) спроможності банку генерувати прибуток для абсорбції втрат.

За даними табл. 2.1.2 валові кредити суб’єктам господарювання в 2017–2024 рр. не демонструють однозначного тренду зростання: від 864 млрд. грн. у 2017 р. до 870 млрд. грн. у 2025 р., при цьому частка валютних кредитів у корпоративному сегменті зменшується у номіналі (від 423 до 315 млрд. грн.). Кредити фізичним особам зростають від 171 млрд. грн. у 2017 р. до 342 млрд. грн. у 2025 р., а валютна складова у роздрібному сегменті знижується суттєво (від 68 до 10 млрд. грн.). У контексті неплатоспроможності така структура змін має дві важливі інтерпретації.

По-перше, відносне «стиснення» корпоративного кредиту при зростанні активів і депозитів може означати переорієнтацію банків на більш консервативні активи у період невизначеності, що знижує кредитний ризик «на вході», але водночас послаблює функцію фінансового посередництва. Відповідно, для механізму попередження неплатоспроможності це створює дилему: зниження кредитного ризику не завжди означає зниження загального ризику, оскільки при меншій активності кредитування банки можуть бути більш залежні від доходів із державних інструментів/операцій, а отже – від процентного середовища і рішень економічної політики (ризик концентрації доходів).

По-друге, зростання роздрібного кредитування при зниженні валютної складової може розглядатися як позитивна структурна зміна, що зменшує FX-ризик, однак посилює вимогу до якості скорингу, управління ризиком домогосподарств та роботи з прострочкою. Після 2022 р. ризик неплатоспроможності позичальників у роздрібному сегменті набуває іншої природи (доходи/міграція/переміщення/руйнування активів), що робить критичними інструменти реструктуризації, резервування та «workout-процедур».

Особливо показовими є показники проникнення кредитування (кредити/ВВП), представлений у табл. 2.1.2: валові кредити корпоративному сектору/ВВП знижуються з 29,0% у 2017 р. до 8,8% у 2025 р., а чисті кредити корпоративному сектору/ВВП – з 15,1% до 8,7%. Така динаміка означає не стільки «покращення», скільки трансформацію фінансового посередництва: кредит як джерело фінансування економіки втрачає вагу, і у банківському балансі можуть домінувати інші активи. З позицій міжнародної літератури це важливий маркер: ризик банківської нестабільності часто пов'язаний із дисбалансами кредиту/ВВП, але низький рівень кредитування/ВВП сам по собі не гарантує стабільності, якщо є інші джерела вразливості (наприклад, концентрація, ліквідність, процентний ризик) [72], [74].

Отже, можна зробити висновок, що українська траєкторія 2017–2025 рр. демонструє «від'єднання» зростання балансу від зростання кредитного проникнення, що знижує класичний кредитний канал формування неплатоспроможності, але потенційно підсилює ризики іншої природи – насамперед ліквідний і процентний. Цей висновок має бути прямо пов'язаним з механізмом: перелік індикаторів раннього попередження має включати не тільки NPL/резерви, а й показники фондування та ризик концентрації активів/доходів.

Для забезпечення методологічної коректності набору індикаторів у подальшому аналізі доцільно орієнтуватися на підходи до фінансових індикаторів стійкості (FSIs), що відокремлюють ключові блоки: капітал, якість

активів, прибутковість, ліквідність і чутливість до ринкового ризику [78]. Паралельно слід врахувати українську практику розрахунку/публікації індикаторів стійкості НБУ та її методологічні примітки, що забезпечує узгодженість досліджуваних метрик із офіційним макропруденційним моніторингом [79].

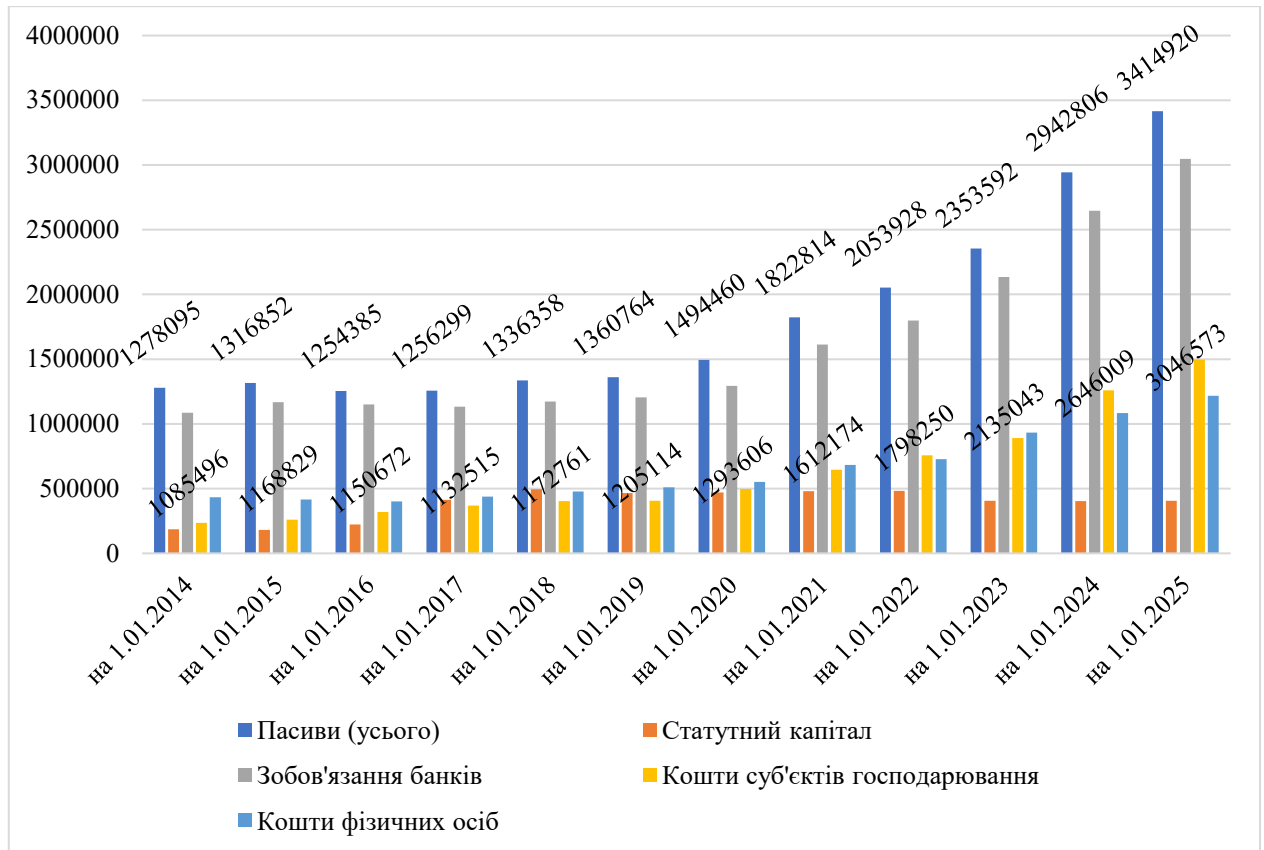

Рис. 2.4. Динаміка сумарних пасивів українських комерційних банків з 2014 по 2025 рр. (млн. грн.)

Джерело: сформовано автором на основі [73, 74].

Інформація, представлена на рис. 2.4 і у табл. 2.1.2, демонструє суттєве зростання коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб у банківській системі. За даними табл. 2.1.2 кошти суб'єктів господарювання зростають з 427 млрд грн у 2017 р. до 1808 млрд. грн. у 2025 р., кошти фізичних осіб – з 478 млрд грн до 1407 млрд. грн. Темпи приросту коштів корпоративного сектору у 2023 р. (40,2% р/р) і в III кв. 2025 р. (15,6% р/р) особливо виділяються.

У контексті неплатоспроможності це має принципове значення: банківська модель вразлива до набігів (runs) саме через трансформацію строків та залежність від довіри вкладників. Класична теоретична модель пояснює, що навіть при формальній платоспроможності банк може стати неплатоспроможним у ліквідному сенсі, якщо координація очікувань вкладників змінюється й запускає відтік [22]. Також варто відмітити, що додатковим фактором ризику є трансформація бізнес-моделей під впливом цифрової економіки та стрімкий розвиток необанкінгу. Як зазначають О. В. Ключка, Н. С. Козій та Л. Й. Кручко, цифрові банки акумулюють значні обсяги високоліквідних пасивів, поведінка яких суттєво відрізняється від традиційних депозитів, про що слід пам'ятати в контексті того що ризик ліквідності є суттєвим фактором неплатоспроможності [80]. Цифрова трансформація банківського сектору формує якісно нові виклики для механізму попередження неплатоспроможності, що виходять за межі традиційних CAMELS-індикаторів. По-перше, масова міграція клієнтів до мобільних та інтернет-банкінгу суттєво скорочує часові горизонти реалізації ризику ліквідності: якщо класичний «набіг на банк» розгортався упродовж кількох днів і вимагав фізичної присутності вкладника, то в умовах цифрових каналів відтік депозитів може відбутися протягом кількох годин — аналогічно до того, як це спостерігалось під час банкрутства Silicon Valley Bank у 2023 році, де соціальні мережі прискорили паніку вкладників до рекордних темпів. По-друге, стрімкий розвиток необанків і фінтех-платформ, як зазначають О. В. Ключка, Н. С. Козій та Л. Й. Кручко, формує конкурентний тиск на традиційні банки, змушуючи їх підвищувати ставки за депозитами та переорієнтовуватися на більш ризиковані активи задля збереження маржі [80, 194]. Водночас цифровізація відкриває і нові інструменти раннього попередження: застосування технологій supotech дозволяє регуляторам переходити від квартальної звітності до моніторингу в режимі реального часу, а алгоритми машинного навчання — виявляти нетипові патерни у транзакційних потоках задовго до того, як проблема відобразиться у

балансових показниках. Отже, цифровізація є чинником, що одночасно підвищує швидкість реалізації ризику неплатоспроможності і розширює можливості його діагностики, що має бути враховано при формуванні архітектури механізму попередження. Відповідно, зростання депозитної бази можна трактувати як показник довіри та стабілізуючий чинник, але одночасно – як потенційний «обсяг ризику» у випадку шоку довіри.

Додатковий аналітичний рівень окреслює показник «кошти/ВВП» у табл. 2.1.2: кошти суб'єктів господарювання/ВВП зростають з 14,3% у 2017 р. до 20,3% у 2025 р., тоді як кошти фізичних осіб/ВВП коливаються, але в 2025 р. становлять 15,8% (подібно до 2017 р.). Це означає, що відносна вага корпоративного фондування у фінансовій системі зростає, і механізм попередження неплатоспроможності має приділяти особливу увагу стабільності корпоративних коштів (їхній строковості, концентрації, чутливості до шоку).

У цьому контексті науково та практично важливим є наступний висновок: у 2017–2025 рр. ризик неплатоспроможності дедалі більше зсувається від «кредитного перегріву» до «фондувального профілю», оскільки кредитне проникнення падає, а депозитна база зростає. Цей зсув змінює оптимальну архітектуру раннього попередження: необхідні тригери мають включати не лише показники якості активів, а й показники «поведінкової ліквідності» (вразливість до відтоку), концентрації вкладників, та здатності банку швидко залучити ліквідність без руйнівного розпродажу активів.

Підтвердження важливості цієї логіки для України можна знайти у регулярних аналітичних публікаціях НБУ, де структура фондування, ліквідність та концентрації розглядаються як ключові елементи фінансової стійкості (особливо в умовах воєнного шоку та підвищеної невизначеності) [71].

Показники фінансових результатів, представлені у табл. 2.1.2 дозволяють сформувати більш глибоку інтерпретацію стійкості сектору: прибутковість у банківській системі виконує роль внутрішнього буфера, який

зменшує ймовірність неплатоспроможності, оскільки дозволяє абсорбувати збитки через поточний фінансовий результат, не «вдаряючи» одразу по капіталу. За даними табл. 2.1.2, чистий прибуток/збиток змінюється від -26,5 (2017) до 83 (2023) і 126,5 (2025), а відрахування в резерви мають різкий сплеск у 2022 р. (121,2) порівняно з 2021 р. (3,4).

З аналітичної точки зору це відображає типову кризову логіку: шок підвищує очікувані кредитні збитки та потребу резервування, що зменшує прибуток і може наближати банк до проблемності/неплатоспроможності, якщо капітальна база недостатня. Однак у 2023 р. високий показник прибутку може свідчити про здатність сектору відновлювати буфери (хоча джерела прибутковості потребують уточнення – процентні доходи, комісії, переоцінки тощо). Саме тому у механізмі попередження неплатоспроможності прибутковість не може розглядатися лише як «результат», вона є індикатором здатності сектору самостійно поглинати ризики.

Додатково, при аналізі прибутковості важливо враховувати міжнародний контекст: у кризових періодах державні рішення щодо ставок, податкових змін, або структурних заходів можуть суттєво впливати на фінансовий результат банків. Це означає, що в економетричній перевірці доцільно буде враховувати макро-змінні та шоківі даммі (воєнний період, зміни методологій, регуляторні новації), щоб відокремити “внутрішню” стійкість банків від зовнішніх факторів.

Валютний компонент є критично важливим для України, оскільки він одночасно впливає на номінальні обсяги активів/пасивів і на ризик неплатоспроможності через переоцінку та валютні дисбаланси. У табл. 2.1.2 чітко зафіксовано зміну курсу гривні до долара та євро (середні та на кінець періоду), що дозволяє зробити важливе методологічне уточнення: частина зростання активів і депозитів у гривневому вимірі є механічною переоцінкою валютних компонентів, а не реальним «нарощенням» фінансового посередництва.

У цій частині доцільно ввести авторський аналітичний принцип, який буде корисний і для розділу 3: під час оцінки ризиків неплатоспроможності необхідно розрізняти номінальні зміни (включно з переоцінкою) та реальні/структурні зміни (пов'язані з поведінкою вкладників, кредитною активністю та якістю активів). Практично це означає: частину змінних бажано використовувати у відносних формах або з урахуванням курсу/інфляції, а також тестувати робастність результатів моделі до виключення періодів різкої переоцінки.

Отже, узагальнимо ключові висновки викладеного вище у логіці механізму попередження неплатоспроможності:

1. Консолідація сектору (менше банків) змінює характер системного ризику: зростає значення системно важливих установ і ціна помилок раннього нагляду.
2. Зростання активів у 2022–2025 рр. слід трактувати обережно: вагомими є курсові/портфельні ефекти та переорієнтація активів, а не лише кредитна експансія.
3. Кредитний канал ризику у класичній формі (перегрів кредиту) послаблюється через падіння кредит/ВВП, однак ризики якості активів і відновлення кредитного посередництва залишаються критичними.
4. Фондування (депозити) зростає, і тим самим зростає важливість ліквідного каналу: стабільність депозитів є одночасно «якорем» і потенційним тригером стресу.
5. Резерви/прибутковість демонструють, що у 2022 р. шок відбився на формуванні буферів, а 2023–2025 рр. – на їх відновленні, що є ключовим для оцінки «самоамортизації» сектору.

У підсумку емпірична картина 2017–2025 рр. вказує на структурний зсув: від ризику кредитного перегріву – до ризику фондування, концентрацій та адаптації балансу. Саме цей зсув має бути відображений у параметрах механізму попередження неплатоспроможності: система раннього попередження повинна включати метрики ліквідності та фондування на рівні

не гіршому, ніж метрики якості кредитного портфеля, а інституційна архітектура повинна забезпечувати швидке раннє втручання у випадку втрати довіри.

З методологічної точки зору, сформована на цьому етапі емпірична база дозволяє перейти до порівняльного аналізу, де українські тенденції співвідносяться із глобальними закономірностями фінансових циклів та рівнем розвитку фінансової інфраструктури, зокрема у прив'язці до структурних умов функціонування фінансового ринку [81].

Логіка дослідження передбачає розглянути міжнародний контекст розвитку фінансових ринків і позиціонування України з точки зору наслідків для ризику неплатоспроможності банків.

Отримані в блоці вище результати емпіричної діагностики українського банківського сектору (динаміка активів/кредитів/депозитів, зсув ризиків у бік фондування та чутливості до шоків, структурні трансформації фінансового посередництва) потребують інтерпретації в ширшій рамці фінансової структури: якою мірою економіка спирається на банківське кредитування, а якою – на ринкове фінансування через капітальні ринки (акції, корпоративні облігації, інституційні інвестори, інфраструктуру торгів та розрахунків). Саме структура фінансової системи визначає, які саме канали найчастіше трансформуються у банківську нестабільність і які елементи механізму попередження неплатоспроможності мають бути домінантними.

Це особливо важливо для України, де історично фінансова система формувалася як переважно банкоцентрична, а сегменти ринкового фінансування залишалися малорозвиненими. У таких системах стійкість банків є не лише «секторним» питанням, а фактично ключовою умовою макрофінансової стабільності: у разі порушення банківської функції фінансування і платежів економіка має значно менше альтернативних каналів перерозподілу капіталу. Підтвердженням цього є крос-крайні дослідження, які показують, що різні фінансові структури мають різні профілі ризику і різну чутливість до дисбалансів кредиту/ліквідності [82].

Фінансова структура: банк-орієнтована vs ринково-орієнтована модель і «ціна» банківської нестабільності. У науковій літературі фінансову структуру часто описують як спектр між двома полюсами: bank-based (коли банки є домінуючим каналом мобілізації заощаджень, оцінки проєктів і моніторингу позичальників) та market-based (коли вагому роль відіграють ринки капіталу, інституційні інвестори, біржова інфраструктура, а корпоративне фінансування більш диверсифіковане). В емпіричному вимірі така класифікація базується на співвідношеннях індикаторів розвитку банківського сектору та фондового/боргового ринків [82]; [83].

В межах даної роботи важливо показати, як структура посилює або послаблює ризик неплатоспроможності банків:

- у банкоцентричних системах частіше матеріалізуються ризики, пов'язані з фондуванням, короткими строками депозитів і довірою (ліквідна складова неплатоспроможності), а також з концентраціями кредиту та повільним очищенням балансів;
- у більш ринково диверсифікованих системах частину функцій «довгого» фінансування і ризик-шерінгу виконують ринки, що потенційно зменшує перевантаження банківських балансів, але підвищує значення ринкової волатильності та «цінових» шоків.

Суттєве узагальнення для подальшої побудови механізму попередження неплатоспроможності полягає в тому, що структура фінансової системи визначає пріоритет інструментів: у банкоцентричній системі центральними стають ранній нагляд, управління ліквідністю, депозитні гарантії, механізми реструктуризації та робота з проблемними активами; у ринково диверсифікованій – додатково критичними є «провідники» ринкової дисципліни, прозорість і надійність інфраструктури торгів, клірингу та доступу для інвесторів. Емпіричні огляди зв'язку «фінанси–зростання» також підтверджують, що як банки, так і ринки можуть підтримувати розвиток економіки, але вирішальними є якість інститутів, правозастосування,

прозорість та здатність системи алокувати капітал без накопичення токсичних дисбалансів [84].

Наведені узагальнення дозволяють сформулювати практично важливий висновок: перш ніж визначати пріоритетний інструментарій механізму попередження неплатоспроможності для конкретної країни, необхідно з'ясувати, до якого типу фінансової системи вона належить і на якому рівні розвитку перебуває. Адже якщо Україна залишається банкоцентричною системою з відносно нерозвиненим ринковим сегментом, то саме інструменти банківського нагляду, управління ліквідністю та роботи з проблемними активами мають визначати ядро механізму, тоді як ринкова дисципліна відіграватиме лише допоміжну роль. Для відповіді на це питання та коректного позиціонування України в міжнародному контексті доцільно звернутися до комплексної порівняльної оцінки рівня фінансового розвитку.

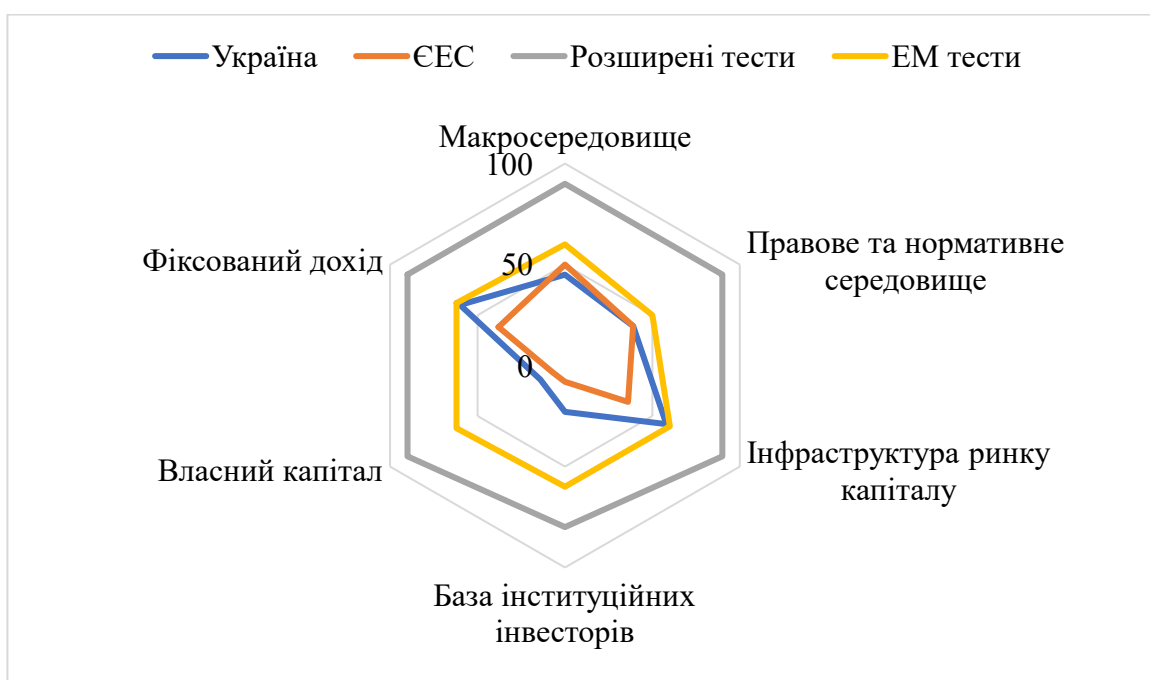

Рис. 2.6. Індекс розвитку фінансового ринку України (FMDI), 2021 рік

Джерело: сформовано автором на основі [85]

На рис. 2.6 представлена позиція України в міжнародному порівнянні за Індексом розвитку фінансових ринків ЄБРР (FMDI). З рисунка чітко видно, що значення FMDI для України суттєво нижче порівняно як із групою розвинених еталонних ринків, так і з еталонними ринками, що розвиваються. Особливо

помітним є відставання за складовими, що відображають глибину ринку – зокрема, розвиненість ринків корпоративних облігацій, акціонерного капіталу та похідних інструментів. Водночас за блоком «необхідних умов» (макросередовище, правова рамка) відставання менш виражене, що свідчить про наявність інституційного потенціалу для розвитку ринків. Для цілей дослідження ключовий висновок з інформації на рис. 2.6 полягає у такому: низький рівень FMDI означає, що банківська система несе непропорційно більше навантаження як інфраструктура фінансового посередництва – без ринкового «розвантаження» через інструменти капіталу та боргового ринку. Звідси випливає вимога до механізму попередження неплатоспроможності: він має бути суттєво потужнішим і формалізованішим, ніж в економіках з більш розвиненою ринковою альтернативою.

Згідно з методологією ЄБРР, FMDI агрегує десятки показників і побудований як комбінація двох приблизно рівновагомних блоків:

1. Необхідні умови для сталого розвитку ринків (макроумови, правові та регуляторні рамки, інфраструктура ринку, база інституційних інвесторів).
2. Показники «глибини» за класами активів (розвиток окремих сегментів: ринок акцій, корпоративних і державних облігацій, деривативів, тощо). Такий підхід прямо описано у профільному розділі Transition Report ЄБРР щодо індексу та в робочих матеріалах, присвячених фінансовому сектору України [86]; [85].

Це дає підстави для формулювання наступного висновку: низькі значення FMDI для України – це не просто «мала біржа», а структурна характеристика, яка сигналізує, що економіка має обмежені можливості перетворювати заощадження у довгостроковий капітал поза банківськими балансами. У таких умовах будь-яка деградація банківської стійкості (через NPL, фондові шоки, відтік депозитів, проблеми капіталу) транслюється у ширшу макроекономічну нестабільність сильніше, ніж у країнах з більш розвиненими ринками.

Паралельно, міжнародна логіка раннього попередження банківських криз наголошує: ключовим маркером є не «один показник», а поєднання фінансового циклу, кредитного проникнення, ліквідності й ринкових обмежень. Це узгоджується з тим, що FMDI одночасно фіксує і «умови», і «глибину сегментів», тим самим даючи підстави для більш комплексного підходу до попередження неплатоспроможності [87].

Україна в міжнародному порівнянні: де саме «вузькі місця» ринку капіталу і як вони переносять навантаження на банки.

Повертаючись до представленої інформації на рис. 2.6., її інтерпретацію доцільно здійснити через декомпозицію «вузьких місць» на рівні інфраструктури та інвесторської бази.

1. Фрагментованість інфраструктури та вторинної торгівлі. Для функціонування ринку цінних паперів вирішальне значення має не лише факт наявності біржі, а ліквідність вторинного ринку, надійний кліринг/розрахунки, централізований депозитарій, прозорість доступу і стандартизованість правил торгів. Саме ці компоненти визначають, чи можуть інституційні інвестори формувати портфелі, а емітенти – розміщувати інструменти за прийнятною ціною. Для України в міжнародних оглядах підкреслюється проблема «малих об'ємів» і обмеженої вторинної активності, що робить ринок малопривабливим для широкого кола інвесторів [85].

2. Переважання державного сегмента боргового ринку. У банкоцентричних системах державні боргові інструменти часто стають «якорем» ліквідності та інструментом управління ризиками, але водночас це створює ризик концентрації активів і доходів банків у прив'язці до державного боргу/ставок. Це не є «негативом» саме по собі, однак у механізмі попередження неплатоспроможності виникає потреба контролювати: процентний ризик, чутливість до переоцінки, взаємозв'язок з бюджетною динамікою та очікуваннями інвесторів. Для українського контексту ці аспекти регулярно підкреслюються в аналітичних звітах НБУ з фінансової стабільності [88].

3. Нерозвиненість інституційних інвесторів як джерела «довгих грошей». Навіть за наявності формальної інфраструктури ринки капіталу не стають глибокими без стійкої внутрішньої бази інституційних інвесторів (пенсійні фонди, страхові, фонди колективних інвестицій), які створюють попит на довгі активи. FMDI, власне, включає індикатори «умов» та «ринкової глибини» саме тому, що без інвесторської бази ринок залишається тонким [89].

4. Обмеження доступності та інвесторської «інклюзивності» ринку. Міжнародні постачальники індексів у своїй класифікації ринків оцінюють не лише «розмір», а й доступність (капітальні обмеження, репатріація, операційні бар'єри, прозорість). Для України в історичній ретроспективі фіксувалися епізоди пониження статусу ринку до «Standalone» з огляду на обмеження доступності [90]; [91].

В розрізі дослідження неплатоспроможності банків можна виділити узагальнення проведеного порівняння, адже слабкі ринки капіталу з обмеженою доступністю означають, що банківська система довше і жорсткіше несе тягар фінансування і не має «розвантаження» через ринкові канали.

Також, варто додати, що на рис. 2.6 Україна порівнюється з групами: розвинені еталонні ринки та еталонні ринки, що розвиваються. Сама постановка такого порівняння є принципово корисною: вона дозволяє побачити, що ключові відмінності – не в «наявності/відсутності» ринку, а в його здатності виконувати три функції:

1. Ціноутворення і ліквідність (щоб інструменти були «продавабельними» без руйнівних дисконтів);
2. Довгострокове фінансування (щоб бізнес мав альтернативу банківському кредиту);
3. Ризик-шерінг і диверсифікація (щоб шок у банках не був автоматично шоком для всієї економіки).

В крос-країнній перспективі (за даними Світового банку) банк-орієнтованість/ринкова орієнтованість системи може бути описана співвідношеннями розвитку банків до розвитку ринків (за розмірами й

активністю). [92]; [93]. Тобто міжнародне порівняння не повинно зводитись до тези “в Україні ринок слабкий”, а має завершуватись висновком: у слабкому ринку механізм попередження неплатоспроможності банків має бути сильнішим, швидшим і більш формалізованим, бо саме банки виконують критичні функції фінансової системи.

Наслідки для механізму попередження неплатоспроможності: авторська інтерпретація (як “ринковий дефіцит” посилює роль банків).

Нижче на рис. 2.7. подано узагальнення у прикладній логіці дослідження: як міжнародна позиція України за індексом розвитку фінансових ринків і за характеристиками доступності ринку транслюється у вимоги до механізму попередження неплатоспроможності. Також рис. 2.7. відображає трирівневу причинно-наслідкову логіку: слабкість ринків капіталу → концентрація фінансування у банках → підвищена системна «ціна» банківського шоку. Ця логіка безпосередньо визначає вимоги до механізму превенції в Україні: він має бути потужнішим за нормативний мінімум, із швидшими тригерами та надійною координацією між наглядом і врегулюванням.

Рис. 2.7. Взаємозв’язок індексу розвитку фінансових ринків і характеристик доступності ринку на вимоги до превенції

Джерело: розроблено автором

Ця схема фактично дозволяє показати те, що міжнародне порівняння дозволяє вивести гіпотези щодо того, які змінні є найбільш релевантними для оцінки ризику проблемності/неплатоспроможності в українських умовах.

Також на основі міжнародних підходів можна подати узагальнену таблицю 2.1.3. фінансової структури та пріоритетів механізму попередження неплатоспроможності.

Таблиця 2.1.3

Фінансова структура та пріоритети механізму попередження неплатоспроможності

Ознака фінансової системи	Банкоцентрична (типова для України)	Ринково диверсифікована	Наслідок механізму попередження неплатоспроможності для
Основний канал фінансування	Банківські кредити/депозити	Ринки акцій/облігацій + банки	В Україні критичні: ліквідність, фондування, якість активів
Роль інституційних інвесторів	Обмежена база	Потужна база	Потрібні інституційні “довгі гроші” як фактор зменшення навантаження на банки
Чутливість до відтоку довіри	Вища (депозитний канал)	Частково диверсифікована	Раннє втручання й індикатори відтоку/концентрацій – пріоритет
Інфраструктура вторинного ринку	Часто слабка/фрагментована	Глибока/ліквідна	Без інфраструктури банки частіше тримають ризик на балансі довше
Висновок	Ринок “не розвантажує” банки	Ринки частково розвантажують	Механізм превенції має бути більш формалізованим і проактивним

Джерело: авторське узагальнення на основі [92]; [89]; [84]

Отже, міжнародне позиціонування України за індексом розвитку фінансових ринків (рис. 2.6) демонструє, що слабкість ринкових сегментів і інфраструктурні обмеження означають підвищену системну роль банків. Це, у свою чергу, робить механізм попередження неплатоспроможності “системоутворюючим” елементом макрофінансової стабільності: його ефективність визначає не лише долю окремих установ, а й стійкість економіки до шоків.

У контексті аналізу тенденцій банківського сектору доцільно окремо врахувати ринкову дисципліну та стабільність фондування. Для механізму попередження неплатоспроможності це важливо, оскільки зміна поведінки вкладників, кредиторів і контрагентів часто з’являється раніше, ніж глибокі проблеми стають очевидними у фінансовій звітності. Саме тому оцінка

стійкості банку має спиратися не лише на баланс, а й на якість його взаємодії з ринком.

Ринкова дисципліна проявляється через декілька груп сигналів. Перша група пов'язана зі структурою фондування. Банк із високою залежністю від короткострокових коштів, вузького кола великих вкладників або нестабільних ринкових джерел є більш чутливим до зміни очікувань. Друга група охоплює цінові сигнали: зростання вартості залучення ресурсів, потребу в агресивнішій депозитній політиці, погіршення умов доступу до міжбанківського ринку, посилення вимог до забезпечення. Третя група пов'язана з поведінкою клієнтів: підвищеною мінливістю залишків, швидшим перетоком коштів, зростанням частки чутливих вкладників та вищою реакцією на інформаційні події.

Для України така логіка є особливо актуальною, оскільки в умовах воєнного стану рівень довіри до фінансових інститутів має підвищену мінливість. Банк може демонструвати задовільні формальні показники, однак уже перебувати у стані зростаючої залежності від поведінкового фактора. У такій ситуації стабільність фондування слід оцінювати ширше, ніж просто обсяг пасивів. Потрібно враховувати якість депозитної бази, концентрацію ресурсів, строкову структуру зобов'язань, а також чутливість клієнтів до інформаційного сигналу.

З аналітичної точки зору ринкова дисципліна виконує подвійну функцію. Вона може бути джерелом раннього попередження, коли зміна поведінки контрагентів сигналізує про погіршення сприйняття банку. Водночас вона здатна прискорювати кризовий процес, якщо недовіра переходить у масовий відтік коштів. Саме тому індикатори довіри та стабільності фондування доцільно включати до ширшої системи раннього попередження поряд із традиційними фінансовими показниками.

Такий підхід розширює зміст підрозділу 2.1 і підводить до прикладної частини дисертації. Результати кількісної моделі в третьому розділі, зокрема

роль каналу фондування, у такому разі отримують більш повне теоретичне й аналітичне підґрунтя.

У наступному підрозділі доцільно перейти від порівняння “Україна vs світ” до інструментального аналізу: які саме регуляторні/наглядові та ринкові інститути (депозитні гарантії, раннє втручання, інфраструктура реструктуризації, вимоги до ліквідності/капіталу, прозорість і управління NPL) забезпечують зниження ймовірності неплатоспроможності – і які з них є критично релевантними для України.

2.2. Аналіз інструментальної архітектури попередження неплатоспроможних банків в Україні та в розрізі кращих світових практик

Науково-практична цінність підрозділу 2.2 полягає в тому, щоб показати не лише факт існування різних режимів роботи з проблемними /неплатоспроможними банками, а інструментальну архітектуру цих режимів у прив’язці до фаз погіршення фінансового стану банку та цілей державної політики. У сучасній міжнародній доктрині та регуляторній практиці домінує підхід «життєвого циклу кризи банку»: профілактика (prevention) → раннє втручання (early intervention) → врегулювання/виведення з ринку (resolution). Його змістова перевага в тому, що для кожної фази можна сформулювати:

- вимірювані тригери;
- набір інструментів;
- розподіл відповідальності між стейкхолдерами;
- очікуваний канал впливу на ймовірність (або швидкість)

матеріалізації неплатоспроможності.

Як «парасолькова» рамка для належного врегулювання слабких/проблемних банків використовуються рекомендації Базельського комітету щодо ідентифікації та роботи зі слабкими банками [94], а для

архітектури врегулювання – міжнародні стандарти Фінансової ради з питань фінансової стабільності [95]. В частині системи гарантування вкладів та її взаємодії з врегулюванням – стандарт IADI/BCBS [96].

У цьому підрозділі кращі практики (ЄС/США та міжнародні стандарти) зіставляються з українською моделлю, де ключові ролі належать **НБУ** (нагляд, наглядові заходи, ранні втручання, визначення неплатоспроможності) та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (**ФГВФО**) (виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідація). Нормативну основу взаємодії НБУ–ФГВФО та процедури виведення з ринку визначає чинне законодавство України про банки та систему гарантування [97]; [98].

Профілактика: як «нормальний» нагляд та регулювання знижують ризик неплатоспроможності. У фазі профілактики мета регулятора полягає у зменшенні ймовірності накопичення критичних дисбалансів, які в майбутньому трансформуються у неплатоспроможність. У термінах теорії банківських криз це є роботою проти двох пов'язаних механізмів:

- балансова деградація (погіршення якості активів, падіння капіталу, зростання збитків),
- ліквідні шоки та панічні вилучення (самопідживлювані банківські «набіги» або раптове згорання фінансування). Класичне пояснення другого механізму ґрунтується на множинності рівноваг у моделі банківських «набігів», де втручання держави (зокрема через страхування депозитів або кредитора останньої інстанції) може усувати «погану» рівновагу [22]. Водночас емпіричні дослідження показують, що дизайн депозитного страхування може створювати і моральний ризик (зниження дисципліни ринку й стимул до ризиковішої поведінки банків), якщо інституційне середовище слабке [23]. Отже, профілактична фаза – це завжди компроміс між стабілізуючими ефектами гарантування та потребою в сильному нагляді й вимогах до ризик-менеджменту.

Кращі практики профілактики концентруються навколо таких блоків:

- пруденційні вимоги до капіталу та буферів (як запас міцності проти кредитних збитків);
- управління ліквідністю як ключовий «трансмісійний» канал кризи: міжнародні стандарти прямо закріплюють метрики короткострокової стійкості (LCR) та структурної стійкості фіндування (NSFR) [99]; [100], доповнені принципами управління ліквідним ризиком [101];
- системи раннього попередження (EWS) і SREP-логіка: регулярний огляд ризиків та якості управління (governance), який перетворює нагляд на безперервний процес, а не реакцію «постфактум». У європейській моделі послідовність такого підходу відображена в настановах/мануалах банківського нагляду ЄЦБ [102];
- планування відновлення (recovery planning) та індикатори відновлення: інструмент дисципліни для менеджменту, який робить «антикризову поведінку» процедурною. Європейська практика задає мінімальний набір індикаторів (капітал, ліквідність, прибутковість, якість активів, ринкові та макро-індикатори) [103].

У науковому плані важливо підкреслити, що профілактика працює не як «сума вимог», а як система взаємодоповнення: капітал без ліквідності не запобігає неплатоспроможності у фазі паніки; ліквідність без якості активів лише відтерміновує «розкриття» збитків; а обидва ці блоки без належного корпоративного управління можуть бути формально виконані, але фактично обхідні (через регуляторний арбітраж або інсайдерські практики). Саме тому сучасні підходи до слабких банків трактують проблему ширше за «недотримання нормативів» і включають якісні елементи менеджменту [104].

Фаза раннього втручання – це зона, де ризик уже матеріалізується у сигнали слабкості, але банк ще не перейшов у юридичний статус неплатоспроможного. Ключове завдання – не допустити ситуації, коли втручання стає можливим лише у «пізній точці», коли збитки вже не можуть бути поглинуті приватним капіталом без системних наслідків.

Практики раннього втручання у США історично сконцентровані навколо режиму **Prompt Corrective Action (PCA)**: структурований набір обов'язкових/дискреційних заходів залежно від капіталізації, який мінімізує «регуляторну поблажливість» і відтермінування проблем [105]; а також у формалізованих enforcement-інструментах нагляду (угоди, приписи, капітальні директиви тощо) [106]. Додатковий акцент США – на операційній практиці нагляду «за проблемними банками», де деталізуються процедури діагностики та корекції [107]. У європейській моделі раннє втручання вбудовано у рамку BRRD як частину «ланцюга» recovery → early intervention → resolution, що підвищує узгодженість дій між наглядом і органом врегулювання [108].

З позиції інструментарію до раннього втручання належать (у різних країнах – з різним юридичним оформленням):

- обмеження розподілу капіталу: дивіденди, бонуси, операції з пов'язаними особами;
- вимога планів капіталізації/реструктуризації з конкретними дедлайнами та контрольними точками;
- обмеження ризикових операцій, концентрацій, окремих бізнес-ліній;
- посилення вимог до ліквідності та фондування (наприклад, підвищені внутрішні ліміти, додаткові буфери);
- заміна менеджменту/наглядової ради як реакція на управлінську дисфункцію;
- підготовка до врегулювання (операційна підготовленість даних, інвентаризація активів, готовність до швидкої передачі портфелів).

Науково важливий момент: раннє втручання – це не тільки «суворість», а насамперед, своєчасність і передбачуваність. Пізнє втручання породжує ефект «накопичення прихованих збитків» і збільшує ймовірність переходу від відновлюваної слабкості до необоротної неплатоспроможності. Цей висновок узгоджується і з логікою емпіричних баз даних криз: у світових епізодах

банківських криз політичні та адміністративні затримки часто підвищували фінкальну вартість врегулювання та економічні втрати [109].

Якщо профілактика та раннє втручання не спрацювали, система переходить до фази врегулювання/виведення з ринку (resolution). У сучасних стандартах її ціль формулюється не як «ліквідувати банк», а як організовано вирішити неплатоспроможність, зберігаючи критичні функції та мінімізуючи системні ефекти. Саме так визначаються цілі в міжнародному стандарті FSB: забезпечити можливість упорядкованого врегулювання без системної дестабілізації та без покладання збитків на платників податків [95].

У практичному сенсі resolution – це набір правових та операційних інструментів, серед яких ключові:

1. Purchase & Assumption (P&A) – передача частини активів і зобов'язань «здоровому» банку/інвестору.
2. Bridge bank – тимчасовий банк-міст для забезпечення безперервності функцій.
3. Bail-in / внутрішня санація – списання або конвертація зобов'язань для відновлення капіталу.
4. Asset separation – виділення проблемних активів (поганого портфеля) в окрему структуру.
5. Liquidation with payout – ліквідація з виплатою гарантованих депозитів.

Американська система наочно демонструє операційну класику цих інструментів: FDIC прямо описує базові структури врегулювання як P&A, payout та bridge-інституції [FDIC, *Insured Depository Institution Resolutions Handbook*, 2025]. У Європі BRRD закріплює інструментарій bail-in, bridge institution, sale of business, asset separation та встановлює вимоги до планування відновлення/врегулювання [EU, *BRRD (Directive 2014/59/EU)*, 2014]; інституційно механізм підтриманий SRM-регламентом для єврозони [EU, *SRMR (Regulation 806/2014)*, 2014].

Аналізуючи ефективність виведення банків з ринку, В. С. Степанець та І. В. Краснова вказують на необхідність удосконалення процедур оцінки активів та пасивів неплатоспроможних банків. На їхню думку, існуючі підходи часто не враховують реальну ринкову вартість активів у кризових умовах, що знижує результативність процедур задоволення вимог кредиторів [110].

Важливо, що у глобальному вимірі P&A залишається одним із найбільш уживаних інструментів з огляду на швидкість і мінімізацію перерв у доступі вкладників до коштів, що докладно узагальнено IADI [111]. Паралельно після криз 2008–2009 та подій 2023 року посилюється фокус на резолюційній готовності та тестуванні планів врегулювання, що відображено у звітах FSB про уроки та кроки для підсилення рамки врегулювання [112].

Враховуючи вищезазначене доцільно сформулювати і узагальнити кращі практики управління банком у фазах погіршення фінансового стану. Нведена інформація у таблиці 2.2.1 демонструє, що перехід між фазами є не лише логічним, а й витратним: кожна наступна фаза вимагає жорсткіших інструментів і несе більші системні втрати. Це підтверджує принципову перевагу ранніх інтервенцій над реакцією у фазі врегулювання та є основою для порівняльного гар-аналізу українських практик.

Таблиця 2.2.1

**Кращі практики управління банком у фазах погіршення стану
(профілактика → раннє втручання → врегулювання)**

<i>Фаза</i>	<i>Тригери/Сигнали</i>	<i>Основні інструменти</i>	<i>Провідні стейкхолдери</i>	<i>Очікуваний результат для запобігання неплатоспроможності</i>
Профілактика	погіршення якості активів; зростання концентрацій; погіршення ліквідних метрик; слабке governance	капітальні та ліквідні стандарти (LCR/NSFR); принципи управління ліквідністю; SREP-оцінка; EWS; recovery-індикатори	наглядовий орган; менеджмент/рада банку; аудитори	зниження ймовірності накопичення дисбалансів; підвищення ранньої діагностики

Продовдження табл 2.2.1

Фаза	Тригери/Сигнали	Основні інструменти	Провідні стейкхолдери	Очікуваний результат для запобігання неплатоспроможності
Раннє втручання	недотримання/наближення до порогів; стійкі збитки; відтік фондування; зростання NPL; управлінські порушення	обмеження дивідендів/бонусів; капітальні плани; обмеження ризикових операцій; заміна менеджменту; підготовка до resolution; PCA-подібні режими	наглядовий орган; інколи Мінфін/уряд (за потреби координації)	перехоплення кризової траєкторії до юридичної неплатоспроможності
Врегулювання (resolution)	банк «failing or likely to fail»; відсутність приватного відновлення	P&A; bridge bank; bail-in; asset separation; liquidation+payout; least-cost/мінімізація втрат	орган врегулювання/ДГС; нагляд; суди; потенційні інвестори	мінімізація системних ефектів, збереження критичних функцій, захист вкладників без фіскального «рятування»

Джерело: сформовано автором на основі [104, 48, 113, 108, 114].

Логіка дослідження передбачає розглянути нормативно-інституційну рамку України та порівняти її з міжнародними підходами та практиками.

Українська модель поєднує дві «опори»: (1) нагляд та регуляторний вплив НБУ, (2) виведення неплатоспроможних банків з ринку ФГВФО. Принциповою особливістю є те, що виведення банків з ринку та ліквідація регулюються спеціальним законом про систему гарантування вкладів фізичних осіб, який визначає повноваження Фонду та процедури відшкодування [98]. Водночас загальні засади банківської діяльності та взаємодії з Фондом присутні у законі про банки та банківську діяльність (у т.ч. у частині режимів тимчасової адміністрації/ліквідації та специфічних процедур) [97].

У дослідницькій площині доцільно відзначити, що українська інституційна траєкторія регулювання після банківської кризи 2014–2016 років еволюціонувала в напрямі посилення пруденційних і наглядових практик (у т.ч. стабілізаційні оцінки, стрес-тестування, підвищення вимог до якості

активів), що описується у фахових наукових публікаціях про трансформацію регулювання [115]. Паралельно у аналітичних оглядах підкреслюється потреба зміщення акценту від «каральних» до коригувальних і ранніх заходів (як елемент модерного нагляду) [116]. Хоча ці матеріали не є нормативними актами, їхня цінність для даного дослідження полягає у фіксації проблематики «якості правозастосування» та практичних бар'єрів у впровадженні сучасної логіки *early intervention*.

Варто зазначити, що українська практика частково узгоджується з кращими міжнародними практиками, а саме через:

- наявність спеціального режиму виведення неплатоспроможних банків з ринку та механізмів відшкодування вкладникам. Це відповідає міжнародній логіці, за якою депозитне страхування є не лише «виплатною» системою, а частиною інфраструктури врегулювання банків [96];
- післякризове підсилення пруденційного каркасу та наглядових процедур, що підвищує спроможність регулятора виявляти проблеми до настання «юридичної точки» неплатоспроможності [115];
- накопичений практичний досвід ФГВФО у процедурах виведення банків з ринку (хоча якість і ефективність конкретних інструментів можуть бути предметом дискусії). У наукових роботах українських авторів фіксуються інституційні уроки та проблемні питання реалізації такого механізму на прикладах виведення окремих банків [117].

Розглянемо, що в українській практиці потребує підсилення саме в логіці *prevention → early intervention → resolution*.

1. «Розрив» між аналітикою ризиків та автоматизмом ранніх дій. Міжнародний досвід PCA та BRRD-логіки показує, що найбільший ефект дає не просто наявність повноважень, а структурована шкала тригерів і «майже автоматичні» дії на певних порогах – щоб зменшити суб'єктивність та затримки [118]; [108]. Для України дослідницьки важливим є питання: чи існує достатньо прозора та відтворювана логіка, яка пов'язує ранні індикатори з

конкретними заходами впливу (особливо для системно важливих банків), та як це впливає на ймовірність «запізнілого» втручання.

2. Обмежена «резольюційна готовність» (preparedness) як операційний вимір. Події 2023 року у світовому банкінгу актуалізували тезу, що навіть формально наявні інструменти можуть працювати слабо без попередньої підготовки даних, процедур продажу активів і комунікацій з ринком – саме тому FSB виділяє підсилення preparedness як пріоритет [112]. Для України це означає потребу «приземлити» механізм на практичні компоненти: готовність до R&A-угод, моделі «міст-банку», шаблони передачі портфелів, стандартизовані переліки критичних функцій банків тощо (на рівні методик/регламентів/даних).

У практичному вимірі дефіцит preparedness доцільно розуміти не як відсутність окремого правового інструменту, а як недостатню готовність до його швидкого застосування в реальній кризовій ситуації. Операційна готовність охоплює, зокрема, наявність стандартизованих пакетів даних для передачі активів і зобов'язань, шаблонів R&A-угод, попередньо визначених переліків критичних функцій банку, процедур швидкої оцінки портфелів, протоколів комунікації з вкладниками і ринком, а також технічної готовності до запуску тимчасових рішень на кшталт bridge-структур. Якщо такі компоненти не формалізовані завчасно, навіть наявний набір повноважень може виявитися повільним або фрагментарним у кризовий момент.

Окремим індикатором резольюційної готовності слід вважати проведення міжвідомчих симуляційних вправ (simulation exercises), у межах яких тестується не теоретична наявність повноважень, а фактична здатність регулятора, фонду гарантування, банку та інших учасників діяти синхронно за стресового сценарію. Саме такі вправи дозволяють виявити «вузькі місця» в даних, координації, комунікації та процедурних строках ще до настання реальної кризи. Тому оцінка preparedness має ґрунтуватися не лише на правовій рамці, а й на рівні відпрацьованості сценаріїв, взаємодії інституцій та готовності до швидкого виконання рішень.

3. Інфраструктура роботи з проблемними активами та посткризове «очищення». Проблемні активи і швидкість їхньої реалізації/реструктуризації впливають на кінцеву вартість врегулювання та повернення коштів кредиторам/Фонду. У міжнародних «практичних» підходах до resolution підкреслюється важливість інструментів оцінки вартості опцій врегулювання та технік роботи з портфелями [119]. Українська дискусія про ефективність виведення банків з ринку та реалізацію активів також відбита в прикладних роботах (на рівні аналізу процедур та кейсів) [117].

У підсумку заначеного вище, у таблиці 2.2.2 представлена порівняльна інформація щодо відповідності українських практик до еталонних світових. Також варто зазначити, що представлена матриця є науково-прикладним інструментом: вона дозволяє «перекласти» порівняння практик у логіку гіпотез і змінних для майбутнього економетричного блоку (розділ 3), зокрема через кодування якості раннього режиму втручання та ліквідних/капітальних характеристик банків.

Таблиця 2.2.2.

Відповідність інструментів України кращим практикам: матриця “є/частково/потребує підсилення” (gap-analysis)

Елемент механізму	Краща практика (еталон)	Україна: статус	Де закріплено (орієнтир)	Ризик прогалини для неплатоспроможності
Депозитне страхування як частина resolution	DGS інтегрована у врегулювання, мінімізація паніки, швидкі виплати	Присутнє	[Law “On the System of Guaranteeing Natural Person Deposits”]; [IADI Core Principles	зниження довіри/паніка при повільних виплатах або слабкій комунікації
Раннє втручання зі шкалою тригерів	PCA-логіка (США) / BRRD-ланцюг (ЄС)	Частково присутнє	[Law “On Banks and Banking”]; порівняльно: [Freixas, 2007]; [BRRD, 2014]	«запізніле» втручання → зростання втрат Фонду/кредиторів
Наявність повного набору resolution-інструментів	P&A, bridge bank, bail-in, asset separation	Потребує підсилення/розвитку (особливо в частині операційної готовності)	Порівняльно: [FDIC Resolutions Handbook, 2025]; [BRRD, 2014]; [FSB Key Attributes, 2024]	вища фіскальна/квазіфіскальна вартість, більші втрати активів через затримки

Продовження табл. 2.2.2.

Елемент механізму	Краща практика (еталон)	Україна: статус	Де закріплено (орієнтир)	Ризик прогалини для неплатоспроможності
Recovery-планування та індикатори	Мінімальні набори recovery-індикаторів, “traffic-light”	Потребує формалізації/поглиблення	[EBA Recovery plan indicators, 2015]	відсутність «внутрішнього автопілота» у банку, реакція лише після шоку
Управління ліквідністю за Basel III	LCR/NSFR + принципи управління	Присутнє, але потребує розвитку	[BCBS LCR, 2013]; [BCBS NSFR, 2014]	ліквідний шок як тригер “квантового” переходу до неплатоспроможності
Preparedness та тестування планів врегулювання	регулярні “dry-runs”, дані, комунікаційні протоколи	Потребує підсилення	[FSB Resolution Report, 2024]	хаотичність рішень у стресі, втрати часу й вартості

Джерело: складено автором

З даних таблиці 2.2.2 випливає, що найбільш критичними прогалинами є відсутність повноцінного набору resolution-інструментів (особливо в частині операційної готовності) та недостатня формалізація шкали тригерів раннього втручання. Саме ці прогалини формують пріоритетні напрями удосконалення механізму, що розглядаються у розділі 3.

Зіставлення міжнародних підходів та української моделі дозволяє сформулювати кілька робочих висновків, які мають бути «переведені» у перевірювані твердження або припущення в розділі 3.

1. Чим сильніше структурований режим раннього втручання (за наявності порогів та зрозумілих дій), тим нижча ймовірність переходу банку до юридичної неплатоспроможності за інших рівних умов. Це впливає з логіки PCA та практик problem-bank supervision [118]; [120].

2. Ліквідні шоки є «прискорювачем» неплатоспроможності, тому метрики LCR/NSFR та практики управління ліквідністю мають виступати ключовими пояснювальними змінними/контролями в подальшій економетричній моделі. Це узгоджується з Basel III-архітектурою ліквідності [121]; [122].

3. Дизайн гарантування вкладів одночасно стабілізує поведінку вкладників і створює моральний ризик, тому у моделюванні важливо відокремлювати «ефект довіри» від «ефекту стимулів» – особливо в середовищі, де інституційна якість нагляду є вирішальною [47] і концептуально [22].

4. Операційна резолюційна готовність (preparedness) знижує втрати та “хаотичність” у кризі, що має бути враховано при формуванні практичних рекомендацій у третьому розділі (зокрема в частині запропонованих шляхів активізації/удосконалення механізму) [112]; а також у прикладних інструментах оцінки та вибору опцій врегулювання [119].

Підсумовуючи дослідження зазначимо, що сучасна доктрина роботи з проблемними та неплатоспроможними банками є системою взаємопов’язаних рішень, у якій профілактика, раннє втручання та врегулювання формують єдиний механізм з узгодженими тригерами, інструментами та відповідальністю стейкхолдерів. Кращі світові практики (ЄС/США) і міжнародні стандарти (FSB, BCBS, IADI) вказують на критичну роль **своєчасності раннього втручання, ліквідних запобіжників та резолюційної готовності**, що повинні бути враховані при побудові економетричної моделі в розділі 3 і при формуванні практичних рекомендацій з удосконалення механізму попередження неплатоспроможності банків в Україні.

2.3. Специфіка інституціональної інфраструктури механізму попередження неплатоспроможності банків в Україні

Інституціональний вимір механізму попередження неплатоспроможності банків має принципове значення з огляду на те, що фінансова стійкість формується не лише сукупністю нормативів, процедур нагляду чи внутрішніх політик банків, а передусім – **якістю «правил гри»**,

їхньою стабільністю, передбачуваністю, забезпеченістю ресурсами та здатністю примусу до виконання. У термінах нової інституціональної економіки інституції є «людсько створеними обмеженнями, що структурують взаємодію» [123].

Вони знижують невизначеність та трансакційні витрати, формуючи набір стимулів і санкцій, а отже – безпосередньо впливають на поведінку економічних агентів, включно з банками, їхніми власниками, менеджментом, вкладниками та кредиторами.

У банківській сфері інституціоналізація механізму попередження неплатоспроможності означає, що:

- правила раннього реагування, відновлення та врегулювання є узгодженими;
- відповідальність і повноваження суб'єктів фінансової “сітки безпеки” є чітко розмежованими;
- існує інформаційна дисципліна (якість даних, їхня своєчасність, порівнюваність);
- рішення ухвалюються в межах заздалегідь визначених процедур, а не залежать від поточного стану чи обставин;
- державні інституції мають спроможність забезпечити виконання рішень (правозастосування, судова підтримка, реалізація інструментів резолюції).

Ці компоненти визначають не лише ймовірність переходу банку зі стану «проблемний» у стан «неплатоспроможний», а й масштаб втрат у разі реалізації ризику, що підтверджується емпіричними даними про значні фіскальні та макроекономічні витрати системних банківських криз [24].

Подальший аналіз ґрунтується на тезі: інституційна якість впливає на неплатоспроможність через канали стимулів, інформації, координації та примусу, а також через розвиток інфраструктури ринків (капіталу, проблемних активів, реструктуризації). У практичній площині це означає, що навіть добре сконструйовані регуляторні норми (капітал, ліквідність, ризик-менеджмент)

можуть бути недостатніми, якщо інституційні «вузькі місця» провокують затримки у нагляді, регуляторну поблажливість (forbearance), конфлікти мандатів або слабе правозастосування.

У межах цієї роботи інституціоналізацію механізму попередження неплатоспроможності банків пропонується визначати як процес формування та закріплення сукупності формальних правил, організаційних ролей і процедур взаємодії, які забезпечують:

- раннє виявлення погіршення фінансового стану банку на основі якісних даних;
- своєчасне коригуюче втручання (наглядові вимоги та обмеження, план відновлення, докапіталізація, реструктуризація);
- кероване врегулювання (резолуція/виведення з ринку) з мінімізацією системних наслідків і втрат для вкладників та платників податків, у т.ч. шляхом дотримання принципу справедливого розподілу збитків між власниками і кредиторами відповідно до сучасних міжнародних стандартів резолюції [48].

Важливо підкреслити, що інституціоналізація відрізняється від «наявності норм» як таких. Вона передбачає: сталість правил, узгодженість мандатів, операційну спроможність органів та передбачуваність результатів для учасників ринку. У термінах теорії трансакційних витрат, організаційні форми та правила ефективні тоді, коли вони мінімізують витрати координації, моніторингу й примусу [124].

Банківська система, у свою чергу, є середовищем підвищеної інформаційної асиметрії та ризиків моральної небезпеки, що робить якість інституційної складової критичною.

Канали впливу інституціоналізації на ризик неплатоспроможності доцільно систематизувати у вигляді причинно-наслідкового ланцюга, представленого на рисунку 2.3.1:

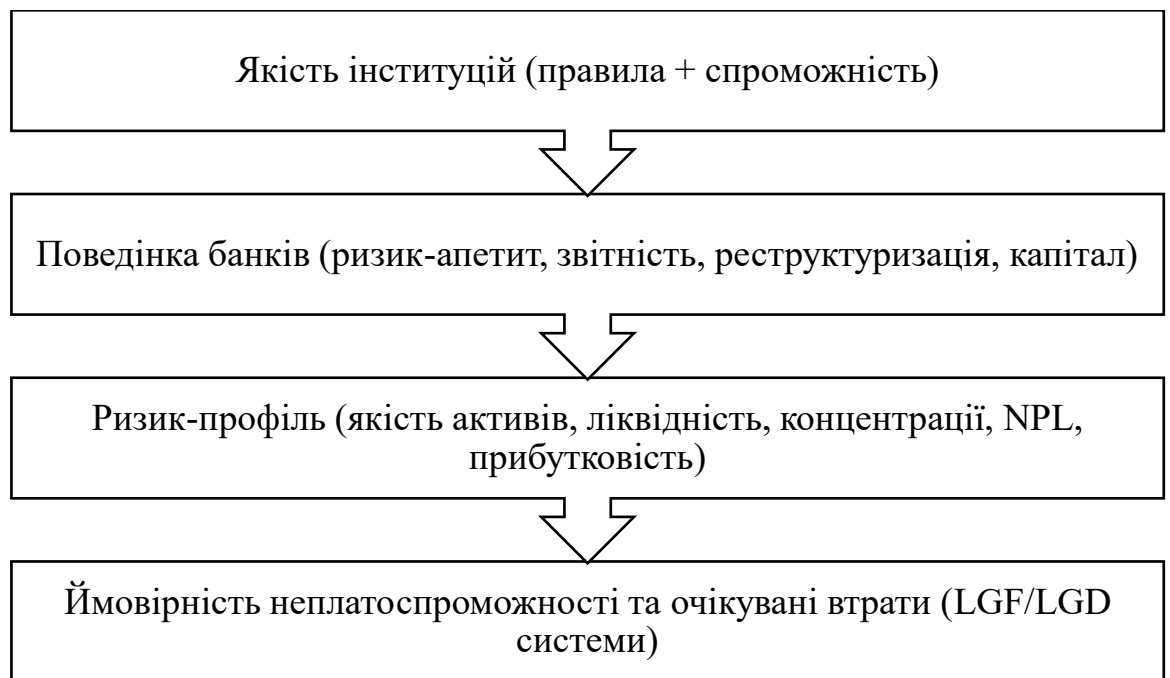

Рисунок 2.3.1. Інституції та неплатоспроможність: логіка трансмісії

Джерело: сформовано автором на основі [123, 124].

По-перше, правова визначеність і передбачуваність процедур знижує премію за ризик та дисциплінує учасників. Коли правила раннього втручання і резолюції зрозумілі, менеджмент банку має менше стимулів відкладати визнання збитків, а інвестори – більше мотивації своєчасно докапіталізувати установу.

По-друге, інформаційна дисципліна визначає якість наглядових рішень. У цьому аспекті центральним є питання повноти даних щодо концентрації кредитних ризиків та проблемної заборгованості. В Україні прикладом інституційного інструмента підвищення інформаційної дисципліни є Кредитний реєстр НБУ, який створено як елемент наглядової інфраструктури для ранньої ідентифікації концентрацій ризику [125].

По-третє, координація в межах фінансової «сітки безпеки» знижує втрати часу у кризових ситуаціях. Міжнародні стандарти депозитного страхування прямо підкреслюють значення кооперації та обміну інформацією між органами [96].

По-четверте, обмеження регуляторної поблажливості (forbearance) та формування стимулів до раннього реагування є суттєвим фактором

запобігання «затягуванню» проблем. Практика нагляду вказує, що поблажливість у класифікації проблемних експозицій або м'яке ставлення до реструктуризацій може приховувати реальний стан активів і збільшувати масштаб втрат у майбутньому [126].

По-п'яте, розвиненість інфраструктури реструктуризації та вторинних ринків проблемних активів зменшує тривалість фази проблемності й тим самим знижує ймовірність неплатоспроможності. Зокрема, оцінки міжнародних організацій фіксують, що домінування державних інституцій у сегментах продажу портфелів NPL та прогалини у регуляції сервісних/колекторських компаній можуть стримувати ефективність врегулювання NPL [127].

Отже, інституціоналізація механізму попередження неплатоспроможності – це не «теорія інституцій» у відриві від практики, а вимір, що визначає, чи стають наглядові та резолюційні інструменти реально дієвими. Саме тому цей підрозділ роботи має інтеграційну функцію: поєднати нормативно-організаційний каркас з практичними каналами впливу на фінансову стійкість банків.

Інституційна інфраструктура механізму попередження неплатоспроможності в Україні формується як сукупність органів і правил, що охоплюють: (1) пруденційний і макропруденційний нагляд; (2) систему гарантування вкладів; (3) режими раннього втручання та виведення банку з ринку; (4) правове середовище стягнення/банкрутства та інфраструктуру реструктуризації активів.

Базові ролі й мандати визначені ключовими актами законодавства. Закон України «Про банки і банківську діяльність» задає рамку регулювання банків, включно з питаннями реорганізації та ліквідації [128]. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначає повноваження ФГВФО щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку та їх ліквідації [98].

Додатково, процедурно-інструментальний контур наглядових реакцій деталізується у нормативних актах НБУ, зокрема в Положенні про застосування заходів впливу [129].

З позиції інституціональної логіки доцільно розглядати цю архітектуру через призму ризиків координації та затримок. Оскільки неплатоспроможність банку є подією, що розгортається у часі, навіть незначні затримки у: (а) визнанні збитків, (б) докапіталізації, (в) реструктуризації активів, (г) введенні тимчасових режимів – можуть різко збільшувати втрати. Емпірично це узгоджується з тим, що в багатьох країнах витрати криз зростають при відкладенні рішень і при слабкій інституційній спроможності до раннього втручання [109].

З метою емпіричного ілюстрування окреслених ризиків координації та затримок у рамках інституціональної архітектури банківського сектору України, доцільно проаналізувати ролі ключових суб'єктів та потенційні точки неузгодженості та затримок в механізмі запобігання неплатоспроможності, як це систематизовано в таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Інституційні суб'єкти та потенційні точки неузгодженості та затримок в механізмі попередження неплатоспроможності банків в Україні

Суб'єкт	Основний мандат у контексті неплатоспроможності	Критичні точки неузгодженості, що підвищують ризик/втрати
НБУ	Нагляд, вимоги до капіталу/ліквідності, раннє реагування, макропруденційна політика	Ризик неповноти даних; часовий лаг між виявленням проблем і дією; обмеження інструментів впливу; ризик forbearance
ФГВФО	Захист вкладників; виведення неплатоспроможних банків з ринку; ліквідація	Тривалість реалізації активів; низька ліквідність вторинних ринків; судові спори; обмеження інструментів продажу/реструктуризації
Судова система / правозастосування	Забезпечення виконання рішень, захист прав кредиторів/вкладників	Тривалість процедур; непередбачуваність результатів; високі витрати стягнення

Продовження табл. 2.3.1

Суб'єкт	Основний мандат у контексті неплатоспроможності	Критичні точки неузгодженості, що підвищують ризик/втрати
Ринки капіталу та NPL-інфраструктура	Канали докапіталізації та перерозподілу ризиків	Недостатня глибина ринків; слабкість інституцій реструктуризації; домінування “адміністративних” механізмів
Координаційні майданчики фінансової стабільності	Узгодження політики та обмін інформацією	Ризик дублювання мандатів; фрагментація відповідальності; нестача інтегрованих сценаріїв дій

Джерело: сформовано автором на основі [95, 96, 97, 98, 104, 127]

У реальній практиці ключовим питанням є поєднання макропруденційного та мікропруденційного контурів. НБУ у своїх стратегічних документах наголошує на використанні макропруденційних інструментів і адаптації політики до довготривалих шоків, зокрема пов'язаних з війною. Також НБУ систематично публікує огляди банківського сектору з оцінками якості активів, капіталу й ризиків [71].

З огляду на інституціональну логіку, ці публікації виконують не лише інформаційну функцію, але й функцію підзвітності та «якоріння очікувань» ринку: прозорість зменшує простір для приховування проблем та підсилює дисципліну.

Окремої уваги заслуговує інфраструктура даних. Наявність Кредитного реєстру НБУ дозволяє знижувати асиметрію інформації та виявляти концентрацію ризиків на рівні системи, що узгоджується з міжнародними підходами до раннього виявлення слабких банків.

У свою чергу, міжнародні наглядові стандарти підкреслюють необхідність систем раннього попередження та інструментів, які дозволяють не лише “діагностувати”, але й примусово коригувати поведінку слабких банків.

Разом з тим, інституціональна стійкість механізму попередження неплатоспроможності не може бути зведена до нагляду. У випадку, коли якість активів погіршується, критичною стає інфраструктура реструктуризації

проблемної заборгованості, доступність ринкових механізмів відчуження/продажу NPL та ефективність сервісингу. Оцінки Світового банку (World Bank) щодо України вказують на потребу вдосконалення рамки продажу портфелів та регулювання діяльності компаній зі стягнення/сервісингу, а також на важливу роль інституцій гарантування у цьому сегменті [127].

У цьому контексті інституціоналізацію доцільно розглядати як здатність системи скорочувати тривалість «проблемної фази». Чим довше банк перебуває у стані прихованих або напіввизнаних збитків, тим вищою є ймовірність неконтрольованого переходу до неплатоспроможності. Саме через це міжнародні практики дедалі більше спираються на формалізовані режими раннього втручання та тригери, зокрема на рівні ЄС [130].

Для України важливим інституційним чинником є також спроможність системи підтримувати стійкість у середовищі тривалих шоків. У дослідженнях щодо відновлення фінансового сектору України наголошується на значенні попередніх реформ та інституційної якості центрального банку для відносної стійкості сектору у 2022–2023 роках [85]. Це є важливим аргументом на користь того, що інституції мають кумулятивний ефект: інституційна спроможність, сформована «до кризи», підвищує здатність системи діяти «під час кризи».

У наукові працях українських авторів також підтверджується доцільність інституціонального підходу у банківській сфері. Зокрема, у роботах, присвячених інституціоналізації управління процесами у банківській системі та взаємодії регуляторів, наголошується, що сталі інституційні правила й координація органів регулювання формують основу керованості змін у секторі [131]. Додатково, дослідження щодо контролю діяльності ФГВФО підкреслює, що прозорість і підзвітність інституту гарантування прямо впливає на довіру вкладників та стабільність очікувань [132]. Також перспективним напрямом розвитку наглядових технологій (SupTech) в контексті інституціоналізації, на думку Н. В. Москаленко та Б. І. Костриці, є впровадження блокчейн-технологій. Використання розподілених реєстрів

здатне забезпечити прозорість транзакцій та неможливість фальсифікації звітності, що є критичним фундаментом для раннього виявлення ознак проблемності [133]. Крім того, як зазначають Н. Москаленко та К. Дідківська, посилення фінансового моніторингу дозволяє виявляти ризикові операції ще до того, як вони завдадуть суттєвої шкоди капіталу банку [134].

Отже, інституційна архітектура України містить ключові елементи механізму попередження неплатоспроможності, однак її ефективність визначається не лише формальними мандатами, а й «м'якими» параметрами: швидкістю обміну даними, якістю правозастосування, здатністю ринків поглинати проблемні активи та узгодженістю рішень між органами.

Порівняльний аналіз інституційних практик ЄС та США доцільний не як «опис законодавства», а як спосіб виділити еталонні інституційні принципи, що знижують ризик неплатоспроможності й мінімізують втрати у разі банкрутства. У Європейському Союзі після глобальної фінансової кризи було сформовано комплексну рамку відновлення та врегулювання банків. Директива 2014/59/ЄС (BRRD) визначає інструменти раннього втручання, підготовку планів відновлення/врегулювання, а також цілі резолюції – зокрема збереження критичних функцій і мінімізацію потреби у бюджетних «порятунках» [108]. Водночас Регламент (ЄС) №806/2014 (SRMR) створює єдиний механізм резолюції для банків Єврозони, посилюючи узгодженість процедур та інструментів [135].

Ключовий інституційний урок BRRD/SRMR полягає в тому, що резолюція ефективна лише тоді, коли вона підготовлена заздалегідь: через вимоги до планування, оцінку резолюційної спроможності та визначення інструментів, які можуть бути застосовані без тривалих судових процедур. Це узгоджується з глобальними стандартами FSB щодо наявності у органів резолюції достатніх повноважень і набору інструментів, щоб уникати системних збоїв та перекладання втрат на державу [95].

Водночас, інституційні практики ЄС висвітлюють і слабкі місця: наприклад, у групових структурах важливим є режим внутрішньогрупової

фінансової підтримки, питання узгодженості корпоративного та банкрутного права, а також принцип «жоден кредитор не має зазнати гіршого становища» (NCWO), який покликаний знизити юридичні ризики резолюції. Власне, складність узгодження корпоративного та банкрутного середовища з інструментами резолюції демонструє, що інституціоналізація – це насамперед про узгодженість правил у різних правових доменах, а не лише про наглядові нормативи [108].

Американська модель, представлена практиками FDIC, демонструє інший інституційний акцент – операційну швидкість і стандартизовані процедури врегулювання банків через purchase & assumption, виплати застрахованих депозитів, створення bridge bank тощо [136]. Практичний ефект цієї моделі полягає у мінімізації перерв у наданні банківських послуг і зменшенні «панічних» ефектів, що є критично важливим для запобігання заразності (contagion).

Для України порівняльний висновок полягає в тому, що адаптація найкращих практик не повинна зводитися до «копіювання норм», а має фокусуватися на інституційній спроможності, зокрема:

- раннє втручання з чіткими тригерами та практичними інструментами нагляду;
- узгодженість режимів нагляд → відновлення → резолюція (логіка «continuum of actions»);
- якість даних і можливість швидко реконструювати баланс/позиції ризику (роль кредитних реєстрів і статистичних стандартів);
- ефективні інструменти гарантування з високим рівнем координації з надглядом [96].
- розвинена NPL-інфраструктура як умова скорочення проблемної фази [127].

З огляду на це, інституціоналізацію в українських умовах доцільно розуміти як послідовне «прошивання» правил і спроможностей між ключовими блоками фінансової сітки безпеки, із паралельним розвитком

інфраструктури ринків та даних. Наукові напрацювання українських дослідників також підтримують цю логіку, акцентуючи роль інституційних засад у трансформації банківської системи та забезпеченні її стійкості [137].

Підсумовуючи наше дослідження зазначимо, що специфіка інституціоналізації механізму попередження неплатоспроможності банків проявляється у тому, наскільки: (а) правила раннього втручання є реальними, а не декларативними; (б) органи фінансової сітки безпеки здатні координуватися на основі спільних даних; (в) існують ефективні канали реструктуризації активів; (г) правозастосування забезпечує виконання рішень.

Для подальшого емпіричного аналізу (зокрема у межах моделювання факторів неплатоспроможності) доцільно сформулювати декілька робочих інституційних гіпотез.

Гіпотеза 1 (інформаційна дисципліна): підвищення якості та повноти наглядових даних (зокрема щодо концентрації ризиків і проблемної заборгованості) знижує ймовірність неплатоспроможності через раннє виявлення слабких банків і жорсткіше коригування ризик-поведінки.

Гіпотеза 2 (інституційні затримки та forbearance): зростання тривалості перебування банку у «проблемній фазі» (латентні збитки, затягнуті реструктуризації) підвищує ймовірність переходу до неплатоспроможності та масштаб втрат; інституційним маркером виступає частота/якість реструктуризацій, динаміка NPL та практика наглядових послаблень [126].

Гіпотеза 3 (інфраструктура NPL/реструктуризації): слабкість ринків проблемних активів та прогалини регуляції сервісінгу/колекторської діяльності збільшують «тривалість» проблемності банків, погіршуючи показники якості активів і наближаючи неплатоспроможність [127].

Гіпотеза 4 (узгодженість «нагляд → резолюція»): чим вищий рівень узгодженості режимів раннього втручання та врегулювання (наявність інструментів, планування, процедур), тим меншими є втрати у разі виходу банку з ринку; міжнародним еталоном виступають рамки BRRD/SRMR та практики FDIC [108]; [113]; [6].

Викладені гіпотези мають не лише теоретичне, але й прикладне значення: вони дозволяють «перекласти» інституційні характеристики на вимірювані змінні – індикатори якості активів, динаміку капіталу/ліквідності, частоту наглядних реакцій, проксі розвитку NPL-інфраструктури та інституційної координації. У сукупності це формує місток між концептуальною частиною роботи та подальшим аналізом факторів неплатоспроможності.

Висновки до другого розділу

У розділі 2 здійснено комплексне обґрунтування прикладних засад попередження неплатоспроможності банків через поєднання секторної діагностики, порівняльного аналізу практик роботи з проблемними/неплатоспроможними банками та інституційного тлумачення ефективності регуляторних рішень. Отримані результати дозволяють перейти від загальних уявлень про фінансову стійкість до конкретизованого розуміння того, **як саме формується ризик проблемності й неплатоспроможності**, які фактори прискорюють його матеріалізацію та які інструментальні й інституційні умови здатні цей ризик зменшувати.

Емпіричний аналіз стану й динаміки банківського сектору України засвідчує фазовість розвитку системи та зміну конфігурації домінуючих ризиків залежно від макрофінансових умов. У межах цієї логіки неплатоспроможність не розглядається як одноразова подія чи результат одного чинника; натомість вона формується як траєкторія накопичення дисбалансів у ключових каналах – **якості активів, капіталу, ліквідності/фондування, прибутковості та валютної чутливості**, які взаємно підсилюють один одного. На цій основі уточнено зміст показників секторної стійкості: їхня інтерпретація має базуватися не на механічному порівнянні рівнів, а на розумінні каналу ризику та фази, у якій перебуває система. Показано, що кредитний канал, з огляду на структуру активів банків,

залишається системоутворюючим джерелом накопичення проблемності; водночас саме ліквідність і структура фондування здатні перетворювати повільну деградацію якості активів на швидку кризу платоспроможності через ефект втрати довіри та відтоку ресурсів. Капітал у цьому контексті інтерпретується як реальний буфер поглинання втрат і «часовий запас» для коригувальних дій, а прибутковість – як індикатор життєздатності бізнес-моделі та внутрішній механізм самострахування через здатність генерувати капітал. Валютна структура балансу та валютні дисбаланси визначені як фактор підсилення шоків, що проявляється через погіршення платоспроможності позичальників, зміну вартості ресурсів і зростання ринкової невизначеності.

Порівняльний аналіз практик роботи з проблемними та неплатоспроможними банками дозволив узагальнити сучасну міжнародну логіку управління кризовими станами банків як безперервний контур **профілактики, раннього втручання та врегулювання**, у межах якого ефективність визначається не «кількістю норм», а швидкістю та передбачуваністю ескалації рішень. За результатами зіставлення встановлено, що профілактика діє не як набір розрізнених вимог, а як система взаємодоповнення: капітальні параметри без ліквідних запобіжників не захищають від криз довіри, ліквідність без якості активів здатна лише відтерміновувати прояв збитків, а формальне дотримання нормативів без належного корпоративного управління створює простір для накопичення прихованих ризиків. Визначено, що раннє втручання є критичною фазою, де вирішальними виступають своєчасність і передбачуваність реакцій регулятора та здатність банку реалізувати коригувальні заходи до юридичної точки неплатоспроможності.

Окремо акцентовано, що сучасне врегулювання розглядається як організоване вирішення неплатоспроможності із збереженням критичних функцій та мінімізацією системних ефектів. У національному контексті це відображається через розподіл ролей між НБУ як органом нагляду/ранніх

реакцій і ФГВФО як інституцією виведення банків з ринку та ліквідаційних процедур. Поряд із сильними сторонами національної моделі (наявність інституційного контуру захисту вкладників та процедур виведення з ринку) виокремлено ключові зони, де порівняльний аналіз виявляє найбільшу чутливість до втрат: керованість процесу раннього втручання (ризик запізнення рішень), рівень операційної готовності до врегулювання, а також інфраструктура роботи з проблемними активами та реструктуризаціями, від якої залежить тривалість «проблемної фази» і масштаби знецінення активів.

Інституційний блок розділу 2 дозволив обґрунтувати, що ефективність механізму попередження неплатоспроможності визначається не лише якістю нормативного дизайну, а й ступенем його інституціоналізації – стабільністю правил, чіткістю мандатів, здатністю до координації, якістю інформаційної дисципліни та правозастосування. Показано, що інституції виступають «множником ефективності» наглядових і резолюційних інструментів: за наявності інституційних вузьких місць навіть добре сформульовані регуляторні вимоги можуть давати обмежений результат через затримки, неповноту даних, фрагментацію відповідальності або тривалість процедур примусового виконання рішень. На цій основі зроблено висновок, що у практичному вимірі найбільший вплив на ризик неплатоспроможності та масштаб втрат мають: інформаційна спроможність системи раннього виявлення слабкості, координація суб'єктів фінансової «сітки безпеки», ефективність правозастосування, а також наявність ринкової та організаційної інфраструктури врегулювання проблемних активів.

Сукупність висновків розділу 2 дозволяє сформулювати структурований перелік факторів ризику неплатоспроможності, придатних до кількісної перевірки. До таких факторів належать показники капіталу (як буфера втрат), ліквідності та структури фондування (як каналу прискорення кризової траєкторії), якості активів (як ядра накопичення проблемності), прибутковості (як внутрішнього механізму капіталізації), валютної чутливості (як підсилювача шоків), макроумов (як зовнішнього середовища, що задає

фазовість ризиків), а також інституційні проксі, що відображають швидкість і результативність раннього реагування та можливості реструктуризації/врегулювання. Саме ця систематизація завершує аналітичний цикл розділу 2 і формує підстави для подальшого емпіричного аналізу факторів неплатоспроможності на рівні банків, з урахуванням того, що ризик є результатом взаємодії фінансових характеристик банку, макросередовища та інституційної спроможності механізму попередження.

Основні наукові положення, висновки і результати, які були отримані у данному розділі дослідження, були опубліковані у таких наукових працях автора:

1. Казіміров М. А. Порівняльний аналіз практики неплатоспроможності банків в світі та Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-80>

2. Казіміров М. А. Стратегії попередження неплатоспроможності банків в умовах глобалізації. XXI Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція молодих учених та студентів : збірник наукових тез, м. Острог, 23 березня 2023 р. Острог : Видавництво НУ «Острозька академія», 2023. С. 67–69.

3. Казіміров М. А. Фіскальні стимули та їх вплив на ліквідність банків у процесі євроінтеграції. XV Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції» : збірник наукових тез, м. Ірпінь, 22 листопада 2024 р. Ірпінь, 2024. С. 514–516.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

3.1. Економетричне моделювання оцінки факторів, що впливають на неплатоспроможність банків

Кількісне дослідження механізму попередження неплатоспроможності банків потребує інструменту, який дозволяє не лише описувати фінансові дисбаланси, а й оцінювати ризик переходу банку в стан неплатоспроможності на основі набору попереджувальних ознак. З огляду на це у підрозділі 3.1 розв’язується прикладна задача: побудувати й оцінити економетричну модель імовірності неплатоспроможності банку як функції його фінансових характеристик та зовнішніх шоків.

Залежна змінна визначається як бінарний індикатор події неплатоспроможності:

- $Y_{i,t} = 1$, якщо банк i у кварталі t **віднесено до категорії неплатоспроможних** рішенням регулятора (нормативне визначення та процедурна логіка віднесення банку до неплатоспроможних закріплені у законодавстві). [98].
- $Y_{i,t} = 0$, якщо у кварталі t банк функціонує та не має статусу неплатоспроможного.

Таке визначення узгоджується з інституційною логікою механізму попередження неплатоспроможності: модель «пояснює» **сам факт настання регуляторної події**, а не довільно обраний фінансовий стан. Це важливо, оскільки в межах наглядової практики саме рішення про неплатоспроможність є точкою переходу до спеціальних процедур виведення банку з ринку та/або подальшої резолюції.

Для побудови моделі використовується квартальна панель даних по українським банкам за 2014–2025 рр. Характеристики вибірки та демонстраційна частина даних наведено в Додатку А. Ключовою методичною

вимогою є побудова пояснювальних змінних у лаговій формі $X_{i,t-1}$. Це дозволяє інтерпретувати оцінені залежності як ранні сигнали, а не як постфактум-реакцію балансових показників на вже реалізовану кризу. У контексті систем раннього попередження (early warning systems, EWS) така постановка є типовою: ризик оцінюється на основі інформації, доступної «до події», а не після неї [138].

Оскільки залежна змінна є бінарною, природним класом моделей є моделі дискретного вибору (logit/probit). У роботі застосовано логістичну регресію (logit), яка задає імовірність події як нелінійну функцію індексу ризику:

$$\Pr(Y_{i,t} = 1 | X_{i,t-1}) = \frac{1}{1 + \exp(-(\beta_0 + \beta' X_{i,t-1}))}.$$

Вибір logit обґрунтовується трьома практично значущими аргументами.

По-перше, модель забезпечує пряму інтерпретацію коефіцієнтів через відношення шансів (odds ratio), що особливо цінно для прикладних висновків у механізмі попередження неплатоспроможності: можна кількісно пояснити, як зміна конкретного показника (наприклад, співвідношення кредитів до залучених коштів клієнтів) впливає на ризик події. [139].

По-друге, дані характеризуються **рідкісністю подій**: частка $Y = 1$ у панелі істотно менша за частку $Y = 0$. Для таких випадків логістичні моделі є стандартним інструментом, однак потребують коректного трактування якості (зокрема, акценту на PR-AUC і пороговій політиці сигналів), що відповідає підходам до аналізу «rare events». [140].

По-третє, logit добре сумісний із логікою наглядного скорингу та інтеграції в EWS: отримана оцінка $\hat{p}_{i,t}$ може бути використана як безперервний індикатор ризику, який далі перетворюється на «зони» реагування в межах механізму раннього попередження (з різними наборами регуляторних/управлінських дій).

Специфікація моделі включає лагові фінансові показники банку та зовнішні фактори. Всі банківські змінні використовуються у вигляді $t - 1$, що відображає саме попереджувальну (ex-ante) природу індикаторів.

В таблиці 3.1 представлено перелік незалежних змінних моделі.

Таблиця 3.1.1

Паспорт змінних моделі та очікуваний напрям впливу

Блок факторів	Змінна (позначення)	Конструкція	Очікуваний вплив на ризик неплатоспроможності
Розмір/стійкість	lag_log_assets	$\ln(\text{AssetsTotal})(t-1)$	“–”: більший розмір асоціюється з більшими буферами та спроможністю абсорбувати шоки
Капітал	lag_capital_ratio	$\text{CapitalTotal}/\text{AssetsTotal}(t-1)$	“–”: вищий капітал знижує ймовірність дефіциту платоспроможності
Прибутковість	lag_roa	$\text{ProfitAfterTax}/\text{AssetsTotal}(t-1)$	“–”: вища рентабельність підсилює внутрішню капіталізацію
Фондування/ліквідність	lag_ldr	$\text{LoansClients}/\text{LiabCust}(t-1)$	“+”: агресивне кредитування відносно клієнтського фондування підвищує ризик ліквідності/рефінансування
Ліквідні активи	lag_cash_ratio	$\text{AssetsCash}/\text{AssetsTotal}(t-1)$	“–” (очікувано): вищий запас ліквідності знижує ризик
Ризик активів/покриття	lag_prov_loans_ratio	провізії за кредитами / кредити (t-1)	“+” (індикатор проблемності портфеля)
Структура депозитів	lag_demand_share	частка коштів до запитання у зобов’язаннях	“+” (очікувано): вища частка до запитання – більша чутливість до відтоку
Макро-FX шок	dln_usd	$\Delta \ln(\text{USD/UAH})(t)$	“+”: валютний шок підсилює стрес балансу та якості активів

Продовження табл. 3.1.1

Блок факторів	Змінна (позначення)	Конструкція	Очікуваний вплив на ризик неплатоспроможності
Даммі структурного шоку воєнного вторгнення	war_dummy	1 у період війни, 0 інакше	“+”: зростання системного ризику

Джерело: розроблено автором

У наборі змінних є блоки, які прямо корелюють з концепцією ліквідності та стабільного фондування, що у міжнародній практиці закріплено, зокрема, стандартами LCR/NSFR у рамках Basel III. [52].

Окремого уточнення потребує інтерпретація змінної war_dummy. Її включення до моделі є методично виправданим як способу фіксації масштабного зовнішнього шоку, однак вплив війни на ризик неплатоспроможності не є однорідним у часі. Якщо на початковому етапі повномасштабного вторгнення переважали гострі шоки ліквідності, операційні розриви, логістичні обмеження та різке погіршення очікувань, то в подальшому вагомішими стали канали зміни бізнес-моделі банків, хронічного недоінвестування, погіршення якості позичальників та тривалого тиску на прибутковість. Тому оцінений коефіцієнт war_dummy пропонується трактувати як усереднений ефект складного багатозначного процесу і ні в якому разі як стабільну «однакову» дію війни в кожному кварталі.

З прикладної точки зору це означає, що даммі війни виконує функцію загального макрошокового контролю, але не замінює більш детального моделювання каналів, через які воєнний фактор транслюється у ризик неплатоспроможності. У подальших дослідженнях та практичних EWS-модулях цей ефект доцільно деталізувати через взаємодії з показниками доларизації, структури фондування, якості активів і чутливості окремих бізнес-моделей банків до затяжного стресу.

Формування вибірки, очищення та контроль якості даних. Вихідна панель сформована на основі квартальних спостережень у розрізі банків.

Детальний алгоритм формування панелі, лагів і правила очищення наведено в Додатку В. Кінцева вибірка моделі має такі характеристики:

- кількість банків у вибірці: 44;
- кількість квартальних спостережень у моделі (після побудови лагів і узгодження пропусків): 1393;
- кількість подій неплатоспроможності у вибірці: 24 (частка подій $\approx 1,7\%$).

Оскільки економетричні висновки є чутливими до якості панельних даних, здійснено комплекс процедур валідації та очищення, які відповідають логіці «дані $\rightarrow$ індикатори $\rightarrow$ оцінювання».

Узгодження масштабу активів у часовому розрізі.

У частини банків спостерігався структурний розрив у ряді активів на межі 2018Q1, який інтерпретується як ефект зміни одиниць виміру/масштабу звітності (типовим маркером є зсув порядку $\ln(1000)$). Для забезпечення порівнянності динаміки у часовому розрізі проведено коригування логарифму активів шляхом приведення пост-розривної частини до масштабу попередніх періодів для відповідних банків. Така процедура є формою технічної валідації й запобігає ситуації, коли «псевдозростання» активів через зміну масштабу помилково інтерпретується як економічний ефект.

Для ключових відносних показників застосовано обмеження до економічно змістовних інтервалів (наприклад, частки капіталу та ROA обмежуються діапазонами, що запобігає домінуванню одиничних аномалій у логіці максимізації правдоподібності; LDR – до інтервалу, де співвідношення не набуває екстремальних значень через технічні похибки в знаменнику). Мета – не «прикрасити» дані, а знизити вплив технічних викидів на оцінки й зробити результати більш відтворюваними на рівні інтерпретації.

У практичних банківських даних показники резервів/провізій можуть мати різні знакові конвенції залежно від форми звітності (наприклад, резерви як контрактиви відображаються зі знаком «мінус»). Оскільки для моделі важливий економічний зміст «ступеня покриття ризику», значення приведено

до інтерпретованої шкали (частка провізій у кредитах, не від’ємна та обмежена зверху).

Після настання події $Y = 1$ спостереження банку не використовуються як «нормальна траєкторія ризику», адже банк переходить у специфічний режим (тимчасова адміністрація/виведення з ринку), де баланс і показники можуть змінюватися за рахунок адміністративних і процедурних факторів, а не звичайної господарської логіки. Цей крок узгоджується із загальною методикою побудови моделей банкрутства/неплатоспроможності, де “післяподієві” періоди не повинні змішуватись із періодами ризику.

Результати оцінювання (табл. 3.1.2.) та економічна інтерпретація.

Оцінювання параметрі здійснено методом максимальної правдоподібності для logit-моделі. Для врахування внутрішньобанківської залежності спостережень у панелі стандартні похибки обчислено у кластер-робастній формі за банками з використанням статистичної надбудови “Solver” в середовищі програмного пакету Microsoft Excel. Дескриптивні характеристики змінних і кореляції наведено в Додатку Г.

Таблиця 3.1.2

**Результати оцінювання logit-моделі імовірності
неплатоспроможності (кластер-робастні SE за банками)**

Змінна	Коефіцієнт (β)	SE (cluster by bank)	Odds Ratio (e^{β})	p-value
const	-0.319952	1.857768	0.726184	0.863262
lag_log_assets	-0.296389	0.115025	0.743498	0.009974
lag_capital_ratio	-0.428621	0.565638	0.651407	0.448591
lag_roa	-0.495081	1.533406	0.609522	0.746799
lag_ldr	0.395216	0.120225	1.484705	0.001011
lag_cash_ratio	0.211849	1.078691	1.235961	0.844301
lag_prov_loans_ratio	0.547461	0.632314	1.728858	0.386596
lag_demand_share	-0.261896	1.245613	0.769591	0.833469
dln_usd	-0.546872	1.640251	0.578757	0.738827
war_dummy	0.658577	0.617847	1.932042	0.286458

Джерело: розраховано автором

Емпіричні результати виділяють два статистично стійкі канали ризику.

По-перше, розмір банку (lag_log_assets) має від'ємний та статистично значущий зв'язок із ризиком неплатоспроможності. Коефіцієнт $-0,296$, та odds ratio $0,743$ означають, що збільшення масштабу (в логарифмі активів) знижує шанси на настання неплатоспроможності. У прикладній інтерпретації: подвоєння активів (зміна $\ln(\text{Assets})$ на $\ln(2)$) відповідає зміні шансів приблизно до $e^{-0,296 \cdot \ln(2)} = 0,81$, тобто зменшенню шансів події приблизно на 19% за інших рівних умов. Такий результат узгоджується з емпіричною логікою досліджень, де більші банки мають більше можливостей диверсифікації, доступу до фондування та внутрішніх буферів стійкості (зауважимо, що в окремих юрисдикціях діє також механізм «too-big-to-fail», який опосередковано знижує частоту формального банкрутства великих установ) [141].

По-друге, коефіцієнт при lag_ldr є додатним та статистично значущим. Значення $\beta = 0,395$ та odds ratio $1,485$ свідчать: збільшення LDR підвищує шанси неплатоспроможності, тобто реалізується канал фондування/ліквідності, в якому агресивне кредитне розширення, не підкріплене відповідною стабільною ресурсною базою, робить банк більш вразливим до відтоку коштів і стресу на ринку фондування. Для прикладної оцінки масштабу ефекту: збільшення LDR на $0,10$ (тобто на 10 в.п., якщо показник виражено в частках) змінює odds приблизно у $e^{0,395 \cdot 0,1} = 1,04$. Тобто підвищує шанси події на близько 4%. У кризові періоди цей канал може посилюватися через одночасний тиск на ліквідність і на якість активів.

Водночас інші змінні (капітал, ROA, cash ratio, prov_loans_ratio, demand_share, dln_usd , war_dummy) в межах цієї вибірки не демонструють статистичної значущості на традиційних рівнях. Це не означає, що відповідні фактори «не важливі» економічно; радше це означає, що за умов рідкісних подій, структурних зламів і неоднорідності банків окремі ефекти можуть проявлятися нестабільно, перекриватися кореляціями або вимагати іншої проксі-структури (наприклад, капітал і прибутковість можуть бути частково відображені через масштаб/модель фондування; FX-шок – через більш

складний канал валютної позиції/доларизації, який у зведених показниках може бути «приглушеним»). Для інтерпретації в дисертації важливо підкреслити: емпірично найбільш інформативним каналом раннього попередження виявився саме канал фондування (LDR) у поєднанні з фактором масштабу. Також важливо зазначити, що в межах дисертації доцільно розрізняти статистичну значущість у конкретній специфікації та управлінську значущість у практиці раннього попередження. Модель 3.1 виконує функцію первинного скорингу і пріоритизації ризику, тобто дозволяє виділити найстійкіші короткострокові канали вразливості. Натомість інші показники, навіть не будучи статистично значущими в цій специфікації, залишаються змістовно важливими для другого – аналітичного – рівня діагностики, де уточнюються джерела ризику конкретного банку та підбирається адресний пакет реагування.

Якість моделі та діагностика (AUC, PR-AUC, pseudo- R^2).

Оцінювання якості для моделей рідкісних подій повинно спиратися не лише на ROC-AUC, а й на precision–recall підхід, оскільки «класична» ROC-метрика може виглядати прийнятно навіть тоді, коли практична корисність сигналів для подій є низькою.

Також варто зазначити, що для моделей рідкісних подій важливо враховувати, що оцінювання якості не зводиться до єдиної метрики або єдиної точки класифікації. У межах даної роботи logit-специфікацію обрано як базову не лише з огляду на інтерпретованість коефіцієнтів, а й з огляду на її придатність до інтеграції в наглядний ризик-скоринг. За наявної вибірки, де кількість подій є обмеженою, основний акцент зроблено не на «жорсткій» класифікації за одним порогом, а на функції ранжування ризику та подальшому переведенні оцінок у зони реагування. Саме тому PR-AUC у поєднанні з ROC-AUC і політикою порогів для зон ризику є більш змістовним критерієм, ніж спроба отримати формально «кращу» альтернативну специфікацію за рахунок зниження стабільності оцінок.

Разом з тим результати моделі доцільно трактувати як базову робочу специфікацію раннього попередження, а не як вичерпний опис усіх каналів ризику. У практиці EWS це є прийнятним, оскільки метою є не побудова максимально складної форми, а отримання інтерпретованого й операційно придатного індикатора для пріоритизації уваги та запуску подальшої аналітичної діагностики.

За результатами діагностики отримано:

- $AUC\ ROC \approx 0,684$ – помірна роздільна здатність (модель ранжує події та не події краще за випадкове вгадування, але не забезпечує «високої» дискримінації).
- $PR-AUC \approx 0,072$, при базовій частці подій близько 1,7% – у термінах практичної корисності це означає, що модель суттєво покращує фокусування на «ризикових» спостереженнях порівняно з випадковим відбором: відносно базової частки подій $PR-AUC$ є приблизно у 4 рази вищим, що є важливим для наглядового застосування в умовах дефіциту уваги та ресурсів.
- $McFadden\ pseudo-R^2 \approx 0,051$ – типова величина для моделей подій на кшталт дефолтів/банкрутств у гетерогенних панелях; вона не інтерпретується як «пояснена дисперсія» у сенсі OLS, але сигналізує, що модель має інформативне приростне пояснення відносно нульової специфікації. [139]. Детальна діагностика якості та калібрування ранжування ризику наведені в Додатку Д.

З методичної точки зору важливо наголосити: у моделях раннього попередження мета полягає не в «ідеальному прогнозі», а в надійному ранжуванні ризику та формуванні керованих правил реагування, що відповідає практиці наглядових EWS. [138].

Прикладне значення результатів для механізму раннього попередження

Практична цінність моделі полягає у можливості інтегрувати її в операційний контур механізму попередження неплатоспроможності як

кількісний модуль ризик-скорингу. Фактично, $\hat{p}_{i,t}$ може бути використана як агрегований індикатор, що підсумовує кілька каналів ризику, і дозволяє:

1. Стандартизувати порівняння банків за рівнем ризику в один момент часу;
2. Відстежувати зміну ризику одного банку у динаміці;
3. Запускати ранні управлінські/наглядові дії не «за відчуттям», а за формалізованими тригерами.

Нижче (табл.3.1.3) запропоновано інструментальну інтерпретацію в логіці «зони ризику $\rightarrow$ дії».

Таблиця 3.1.3

Ризикові зони за оціненою імовірністю та типові дії реагування

Ризикова зона	Орієнтовне правило класифікації	Управлінський/наглядовий зміст
Низький ризик	нижні 60–70% розподілу $\hat{p}$	стандартний моніторинг; контроль динаміки LDR та темпів кредитування; звичайні вимоги до звітності
Підвищений ризик	верхні 20–30% розподілу $\hat{p}$	посилений нагляд: вимога плану стабілізації фондування; обмеження швидкого приросту кредитів; перегляд політики залучення ресурсів; підвищений контроль ліквідного буфера
Високий ризик	верхні 5–10% розподілу $\hat{p}$	режим раннього втручання: обмеження ризикових операцій; формалізований план капіталу/ліквідності; підвищена інтенсивність контролю виконання KPI; ескалаційні тригери у разі погіршення показників

Джерело: розроблено автором

Конкретні пороги можуть бути задані або як квантилі розподілу $\hat{p}$, або як фіксовані пороги з урахуванням толерантності до помилок першого/другого роду (тобто балансу між «хибною тривоگوю» та «пропуском проблеми»). У наглядовій практиці часто доцільно комбінувати підходи: поріг високого ризику фіксується консервативно (щоб не пропускати події), тоді як зона

підвищеного ризику може бути квантильною для гнучкого управління ресурсами нагляду.

Емпіричні результати моделі підказують, що найбільш чутливим каналом у ранньому горизонті є канал фондування (LDR). З прикладної позиції це означає: коли модель сигналізує підвищення ризику, першочерговими діями мають бути заходи, що знижують напругу у фондуванні та «переохолоджують» дисбаланс між кредитуванням і стабільними джерелами ресурсів. Це узгоджується із загальною рамкою підсилення ліквіднісної стійкості, яка в міжнародних стандартах розкривається через вимоги до ліквідності та стабільного фондування [52].

Отримані оцінки слід інтерпретувати з урахуванням низки обмежень, що є типовими для емпіричного аналізу неплатоспроможності банків у перехідних та кризових умовах.

По-перше, події неплатоспроможності є рідкісними, що обмежує статистичну потужність при одночасному включенні багатьох корельованих індикаторів. Це також пояснює, чому частина змінних може бути економічно важливою, але статистично нестійкою у межах конкретної вибірки [140].

По-друге, макро-фактор FX-шоку та дамки війни можуть проявлятися не як «пряма» лінійна залежність, а через взаємодії з балансом банків (валютна позиція, доларизація, структура активів/пасивів). За наявності більш деталізованих проксі в майбутньому модель може бути розширена через interaction-терміни.

По-третє, індикатори якості активів і резервування в агрегованих формах можуть не повністю відображати кредитний ризик у реальному часі, особливо в умовах регуляторних змін у підходах до класифікації активів та резервування. Водночас для цілей раннього попередження важливо зберегти баланс між деталізацією та стабільністю даних у часі.

Узагальнюючи, наведена специфікація є коректною як базова інтерпретована модель, яка демонструє статистично стійкі канали ризику (масштаб і фондування) та може бути безпосередньо інтегрована до

інструментарію механізму попередження неплатоспроможності через скоринг ризику та зональне реагування.

3.2. Активізація роботи проблемних банків в контексті фінансової стабільності

Економетричний блок підрозділу 3.1 виконав для дисертації принципову функцію: він перетворив загальну ідею механізму попередження неплатоспроможності з описової конструкції на керований прикладний контур, у якому ризик не просто фіксується, а вимірюється, ранжується та може бути об'єктом цільового впливу. Модель панельного logit-типу з лагованими банківськими змінними ($t-1$) показала, що в українських даних найстійкішими короткостроковими провідниками ймовірності неплатоспроможності є: (1) масштаб банку (від'ємний зв'язок з ризиком) і (2) дисбаланс фондування, виміряний через LDR (додатний зв'язок з ризиком). Для прикладної частини дослідження важливо не обмежитися фразою «LDR важливий», а показати, яким саме способом цей висновок перетворюється на інструментальні рішення в межах механізму – тобто на процедури, правила, KPI, горизонти реагування і організацію відповідальності.

У практиці банківської стабільності найслабшим місцем є не нестача загальних принципів, а розрив між моніторингом і дією. Банки та нагляд часто мають показники, але не мають стандартизованої «прошивки»: коли саме сигнал вважається достатнім, щоб запускати план, хто ухвалює рішення, за якими метриками перевіряється виконання, і яка ескалація застосовується, якщо реакція не дала результату. Унаслідок цього механізм попередження працює з запізненням: у момент, коли неплатоспроможність уже майже реалізована, інструменти стають дорожчими, а втрати – більшими. Саме тому пропозиції цього підрозділу спрямовані на інституціоналізацію переходу від сигналу до керованого втручання через «операційний контур» раннього реагування.

1. Операційна архітектура активізації: від прогнозу ризику до обов’язкової управлінської реакції. Запропонований підхід будується на двох рівнях, які взаємодіють, але не змішуються.

Перший рівень – операційний: він має бути компактным, стабільним і повторюваним. Його мета – не «пояснити все», а швидко та регулярно визначати, чи входить банк у зону підвищеного ризику, де потрібна активізація інструментів. На цьому рівні ключовим є використання прогнозної ймовірності, отриманої з моделі 3.1, як агрегованого сигналу, а також використання найстійкіших індикаторів-носіїв ризику (LDR, масштаб).

Другий рівень – аналітичний: він розкриває причину, структуру та механіку погіршення і підбирає «адресне лікування». Тут доречні капітал, прибутковість, структура депозитів, резерви, ліквідні активи, макрофактор FX, тощо – навіть якщо в моделі 3.1 вони не стали статистично значущими. Причина проста: статистична значущість у конкретній вибірці та управлінська значущість у реальній банківській поведінці – не одне і те саме. Модель дає нам основу пріоритизації (де ризик найчастіше «проявляється» у короткому горизонті), але для конкретного банку рішення завжди має уточнюватися діагностикою.

Ключовий принцип, який автор пропонує зафіксувати в механізмі: сигнал високого ризику запускає не “спостереження”, а вимогу реакції, яка має бути вимірюваною та перевірюваною. Інакше прогнозна ймовірність перетворюється на ще один показник без практичного ефекту.

Таблиця 3.2.1

Операційні тригери активізації та тип результату

Сигнал	Опис	Що це означає у механізмі	Мінімальний «вихід» банку
Високе $\hat{p}$	банк у верхній частині розподілу прогнозного ризику	“вхід” у режим активізації	формальний план + KPI + графік
Прискорення $\hat{p}$	ризик зростає 2 квартали поспіль	погіршення траєкторії	антикризові ліміти + ALM-корекція

Продовження табл. 3.2.1

Сигнал	Опис	Що це означає у механізмі	Мінімальний «вихід» банку
Погіршення LDR	LDR росте та/або виходить за внутрішній поріг	дисбаланс фондування/активів	стабілізація пасивів або гальмування кредитів
Комбінація	Високе $\hat{p}$ + високий/зростаючий LDR	найбільш типовий передкризовий патерн	пакет “фондування+ліміти+ліквідність”

Джерело: розроблено автором

Ця таблиця задає простий стандарт: у банку завжди має з'являтися конкретний продукт реакції, а не «загальна нарада». Такий продукт – це короткий документ/пакет управлінських рішень (план), який має структуру, KPI і календар контролю.

2. Центральна прикладна рекомендація: перевести LDR з показника у керований KPI механізму.

Результат, отриманий у моделі 3.1, дозволяє сформулювати сильну прикладну тезу: у короткому горизонті неплатоспроможність найчастіше «підкрадається» через канал фондування, а саме через розрив між кредитними активами та стабільною клієнтською ресурсною базою. В умовах стресу цей розрив проявляється двома шляхами: або банк продовжує кредитне розширення при слабких пасивах, або пасиви деградують (відтік/перетікання у короткі кошти), і навіть без розширення кредитів співвідношення погіршується.

Тому базовий інструмент активізації має бути сформульований максимально практично:

- 1) зупинити інерцію зростання LDR (щонайменше стабілізувати);
- 2) розкласти LDR на компоненти і визначити, що саме «ламається»: кредити ростуть чи пасиви тікають;
- 3) запустити пакет дій за двома «ручками» – активи і пасиви;
- 4) фіксувати успіх не словами, а KPI.

Це важливо через те, що це показує, що механізм – це не лише регуляторні норми, а технологія управління ризиком.

Таблиця 3.2.2

Декомпозиція LDR та «ручки» втручання

Що відбувається	Ознака у даних	Ризикова логіка	Пріоритетна дія
Кредити ростуть швидше за пасиви	Loans ↑, LiabCust ↔/↓	надмірний апетит до ризику + фондування не встигає	ліміти росту кредитів, перегляд портфеля, ціна ризику
Пасиви падають/коротшають	LiabCust ↓ або demand_share ↑	відтік/втрата довіри → ліквіднісний тиск	програма утримання, зміна депозитної політики, CFP
Обидва фактори	Loans ↑ і LiabCust ↓	найбільш небезпечна комбінація	“подвійний” пакет + щотижневий контроль
Нестійке фондування	концентрація вкладників висока	ризик “одного дзвінка”	зниження концентрації, ліміти великих вкладників

Джерело: розроблено автором

3. План стабілізації фондування як стандартний продукт реакції: структура, КРІ, дисципліна виконання.

Щоб механізм не був декларативним, пропонуємо інституціоналізувати План стабілізації фондування (ПСФ) як стандартний документ реакції банку в режимі активізації (таблиця 3.2.3).

ПСФ повинен бути коротким (щоб реально виконуватися), але структурованим (щоб не перетворюватися на «воду»). Його логіка полягає у фіксації реального стану, виявленні ключових уразливостей, завдання меж поведінки банку (встановлення лімітів) і формування плану ліквідності на випадок відтоку.

Таблиця 3.2.3

Шаблон плану стабілізації фондування

Блок	Що саме записується	KPI (мінімум)	Горизонт
Пасиви	структура строковості, концентрація, частка до запитання	demand_share ↓ / стабілізація; топ-20 концентрація ↓	1–2 кв.
Активи	приріст кредитів, концентрація портфеля, ліквідність активів	приріст Loans ≤ приріст LiabCust	1 кв.
Ціни	депозитні ставки, вартість ресурсів, межі “демпінгу”	NIM не руйнується; COF контроль	1–2 кв.
Буфер	ліквідні активи, план поповнення	cash_ratio ≥ порогу	0–1 кв.
CFR	план на відтік: сценарії, джерела покриття, ролі	покриття 30-денного стресу	1 кв.
Контроль	звітність/частота, відповідальні особи	виконання ≥ X% пунктів	щомісячно

Джерело: розроблено автором

Тут критично важливо додати те, що часто «випадає» з банківських планів: межі поведінки. Якщо банк намагається «купити час» через різке підвищення ставок, це може тимчасово стабілізувати пасиви, але зруйнувати прибутковість і створити пастку, яка підвищує ризик у середньому горизонті. Тому механізм активізації має включати правило: депозитна політика у режимі активізації повинна узгоджуватися з допустимою траєкторією маржі та капіталу, інакше короткостроковий виграш збільшує ризик пізніше.

4. Коригування кредитної політики: як «гальмувати» ризик без зупинки банку.

У банках типовою помилкою є бінарна реакція: або нічого не робити, або повністю заморозити кредитування. Обидві крайнощі погані: перша – через запізнення, друга – через руйнування бізнес-моделі та репутації. Автор пропонує механізм більш тонкої корекції, який полягає у переформатуванні кредитної політики за пріоритетами ліквідності, якості та концентрації.

Зміст практичних кроків може бути описаний як три фільтри:

- фільтр концентрації (обмеження великих експозицій, окремих сегментів, пов'язаних осіб, галузей з високим циклічним ризиком);
- фільтр ліквідності (зміщення у бік коротших/ліквідніших продуктів, підвищення вимог до забезпечення, відмова від довгих і “важких” кредитів у момент фондувального стресу);
- фільтр ціни ризику (перегляд скорингових порогів, підвищення мінімальних маржинальних вимог, вимоги до ковенантів).

У логіці нашого дослідження важливо прямо пов'язати це з результатом моделі: якщо LDR – ключовий канал, то кредитна політика має в режимі активізації підкорятися фондуванню, а не навпаки. Це і є керованість механізму попередження: не загальні слова про ризик, а конкретні правила поведінки.

5. Масштаб банку як фактор вразливості: диференційований режим для малих/середніх банків.

Негативний зв'язок між розміром і ризиком у моделі 3.1 не варто перетворювати на тезу «великі – безпечні». Коректна інтерпретація для механізму попередження інша: малим і середнім банкам потрібна інша швидкість реагування та інша жорсткість контрольних правил, бо їхня ресурсна база зазвичай менш диверсифікована, а довіра – більш крихка.

У режимі активізації для малих/середніх банків пропонується застосовувати:

- нижчі внутрішні пороги «жовтої/червоної» зони за LDR;
- частіший моніторинг концентрації пасивів і частки коштів до запитання;
- жорсткіші вимоги до CFP (плану на відтік) і до реалістичності джерел покриття;
- швидшу ескалацію, якщо KPI не виконуються в межах 1 кварталу.

Це не є штучним ускладненням, а відображенням реальної асиметрії стійкості. У механізмі попередження це працює як профілактика: краще

«перехопити» малий банк раніше, ніж чекати моменту, коли інструменти стають дорогими.

6. Проблемні активи як «повільний детонатор»: як включити NPL-контур без дублювання теорії

Те, що показники резервів/провізій у моделі не стали статистично значущими, не означає відсутності кредитного ризику. Це може бути наслідком того, що проблема активів часто проявляється з лагами та через взаємодію з іншими каналами (прибутковість → капітал → довіра → фондовий стрес). У практиці неплатоспроможність нерідко завершується ліквіднісним колапсом, але починається з повільної деградації активів.

Тому механізм активізації має містити обов'язковий NPL-контур для банків у зоні підвищеного ризику: швидка сегментація портфеля, виділення найбільших проблемних експозицій, інвентаризація реструктуризацій, оцінка реальної якості забезпечення, контроль темпів «перекидання» кредитів у реструктуризацію як способу маскуванню проблеми. Центральна ідея: у режимі активізації банк має переходити від бухгалтерської картини портфеля до управлінської карти ризику, де ранні ознаки (прострочка 1–30 днів, повторні реструктуризації, концентрація на групах) є ключовими.

Практичний інструмент – тимчасова група проблемних активів із мандатом на 2–3 квартали, яка працює за KPI «час до рішення» та «частка портфеля, що пройшла перегляд». У нашому дослідженні це важливо подати як приклад інституціоналізації: механізм не лише «вимагає», а створює процес виконання.

7. KPI результативності: як вимірювати успіх активізації, а не лише виконання формальних планів.

Механізм попередження неплатоспроможності втрачає практичний сенс, якщо оцінюється лише за фактом того, що «банк написав план». Потрібні KPI, які показують реальну зміну траєкторії ризику. Автор пропонує виділити KPI двох типів: вихідні (outcome) і процесні (process).

Вихідні KPI – це те, що безпосередньо показує зниження ризику: стабілізація/зниження LDR, зниження $\hat{p}$, стабілізація пасивів, підтримка ліквідного буфера. Процесні KPI – це дисципліна виконання (вчасна звітність, виконання пунктів ПСФ, швидкість рішень по проблемних активах). У реальному управлінні процесні KPI потрібні, бо outcome-ефект може проявлятися з лагом; але якщо процес “не йде”, outcome не з’явиться.

Таблиця 3.2.4

KPI активізації механізму

Напрямок	Outcome KPI	Process KPI	Рекомендований горизонт
Фондування	LDR стабілізується/↓	виконання ПСФ $\geq X\%$	1–2 кв.
Ліквідність	cash_ratio $\geq$ порогу	щотижневий liquidity-report	0–1 кв.
Пасиви	demand_share ↓ / концентрація ↓	план роботи з ключовими вкладниками	1–3 кв.
Ризик-скоринг	$(\hat{p})$ ↓, перехід у нижчу зону	перегляд лімітів ALM	1–2 кв.
NPL	прискорення реструктуризації	“time-to-decision”	2–4 кв.

Джерело: розроблено автором

8. Вбудування в механізм раннього попередження: як зробити, щоб це працювало в системі, а не як окремий проект.

Щоб запропонований пакет не залишився на рівні рекомендацій, у механізмі потрібна процедурна рамка. Пропонуємо таку послідовність, яка на практиці може бути реалізована як квартальний цикл управління ризиком:

- квартальний розрахунок $\hat{p}$ і ключових індикаторів (LDR, масштаб, інші);

- ранжування банків і визначення «зон» (не обов'язково публічних, але внутрішньо формалізованих);
- запуск ПСФ для банків із підвищеним ризиком;
- контроль КРІ у середині кварталу (місячний зріз) і наприкінці кварталу;
- рішення про деескалацію/ескалацію: якщо КРІ виконані й *р*знижується – банк виходить із режиму активізації; якщо ні – посилюється пакет обмежень і контроль.

У нашому дослідженні важливо показати, що ця логіка не створює каральний режим, а формує економічно раціональну дисципліну: банки, які контролюють фондування й знижують дисбаланси, мають меншу ймовірність руху до неплатоспроможності; банки, які ігнорують дисбаланс, з високою ймовірністю приходять до кризової фази.

Таким чином, за результатами нашого дослідження описано прикладну частину механізму попередження неплатоспроможності, зокрема, як результати економетричного моделювання перетворюються на стандартизований контур управлінських рішень. Центральною ланкою активізації стає контроль дисбалансу фондування через LDR як керований КРІ, що реалізується через план стабілізації фондування, коригування кредитної політики, підсилення ліквідного буфера та управління концентрацією пасивів. Масштаб банку інтерпретується як фактор вразливості малих/середніх установ, для яких потрібні жорсткіші правила швидкості реакції та контрольних порогів. Додатково механізм активізації включає NPL-контур як інструмент запобігання накопиченню повільних дисбалансів, які згодом трансформуються в кризу довіри та ліквідності.

Ключова відмінність запропонованого підходу полягає в тому, що в ньому не задається перелік заходів, а пропонується **структура управління ризиком**, яка має вимірювані тригери, стандартизований продукт реакції (ПСФ), систему КРІ та правило ескалації. Саме така процедурна керованість і

є практичним змістом удосконалення механізму попередження неплатоспроможності банків.

3.3. Удосконалення оперативно-аналітичного інструментарію у механізмі попередження неплатоспроможності банків

У попередньому підрозділі було сформовано операційний контур реагування на рівні окремого банку: систему тригерів, план стабілізації фондування та КРІ-логіку контролю результативності. Однак дієвість цього контуру безпосередньо залежить від якості системного середовища, в якому він функціонує, – регуляторних правил, наглядових процедур, інституційної координації та аналітичної інфраструктури. Саме на цих питаннях зосередимо увагу у даному підрозділі, зокрема на необхідності удосконалення механізму попередження неплатоспроможності банків на рівні НБУ, а також системи гарантування та корпоративного управління банків. Якщо у підрозділі 3.2 містилися відповіді на питання «що банк робить, коли отримав сигнал», то у цьому підрозділі дамо відповіді на питання «що робить система, щоб сигнал гарантовано дійшов до банку і гарантовано породив реакцію».

У цьому контексті слід підкреслити фундаментальне значення проблеми часової непослідовності (time inconsistency) у фінансовій стабільності: в докризовій фазі завжди існує спокуса відкласти непопулярні рішення – обмеження, доформування резервів, зміни у фондуванні, – однак саме відтермінування реакції перетворює керований дисбаланс на кризу ліквідності та довіри [34; 26; 51]. Звідси випливає системна вимога до удосконаленого механізму: він має будуватися як ієрархія інституційних «прив'язок» – від зон ризику до типових планів, від планів до вимірюваних КРІ, від КРІ до регуляторних та управлінських наслідків. Така архітектура перетворює механізм попередження неплатоспроможності з «системи спостереження» на систему управління, де наглядова дія стає передбачуваною і не залежить від ситуативних факторів.

Емпіричні «опори» для пропозицій: чому фокус на фондуванні, масштабі та дисципліні реагування є обґрунтованим

Будь-які рекомендації у дисертаційному дослідженні мають бути не лише нормативно привабливими, а й емпірично вмотивованими. Результати підрозділу 3.1 формують ключову опору: серед включених у модель фінансових характеристик саме канал фондування (LDR) у поєднанні з фактором масштабу проявляє статистичну стійкість як предиктор ризику. Це означає, що в українських умовах неплатоспроможність часто є не «раптовою подією», а фінальною стадією накопичення дисбалансів між активами та стабільною ресурсною базою.

LDR як агрегований індикатор напруги фондування. Зростання LDR може відображати як надмірне кредитне розширення, так і – частіше у стресових умовах – відтік або подорожчання пасивів. В обох випадках механізм ризику схожий: банк втрачає «подушку» ліквідності, змушений замінювати стабільні пасиви короткими або дорогими ресурсами або розпродавати активи зі знижкою, а це підриває прибутковість і капітал [53; 22]. Звідси випливає, що дієвий механізм запобігання неплатоспроможності має бути конструктивно «вбудований» у контур управління ліквідністю та стабільним фінансуванням, а не існувати паралельно.

Фактор масштабу як «буфер» і як маркер бізнес-моделі. Від'ємний зв'язок між розміром банку та ймовірністю неплатоспроможності може відображати диверсифікацію, кращі практики ризик-менеджменту та доступ до ринків фондування. Однак важливо не зробити хибного висновку «великий = безпечний». Удосконалення механізму має працювати проти двох викривлень: (а) недооцінка ризику малих і середніх банків з концентрованою моделлю фондування; (б) моральний ризик «too big to fail» [59; 24]. Отже, фактор масштабу має бути використаний для диференційованої інтенсивності нагляду і вимог, а не як виправдання регуляторної поблажливості.

Рідкісні події і фокус на помилці II типу. У механізмах раннього попередження пропуск проблемного банку є дорожчим за хибну тривогу, адже «вікно» превентивних дій обмежене. Тому удосконалення має включати політику порогів (threshold policy) та сходінку інтервенцій (ladder of

interventions), де нижчі пороги активують м'які інструменти, а вищі – обмеження і посилений контроль [138; 26]. Механізм слід модернізувати так, щоб він мінімізував саме помилки II типу через формалізацію реакцій.

Напрями удосконалення механізму: системна рамка та ієрархія рівнів

Для забезпечення цілісності пропозицій доцільно структурувати удосконалення механізму за трьома взаємопов'язаними рівнями, кожен із яких має власні інструменти й відповідальних суб'єктів.

Рівень I – регуляторно-наглядовий (НБУ): формує правила, стандарти даних, критерії зон ризику, сходинку раннього втручання, вимоги до планів відновлення, комунікаційні протоколи та наглядові наслідки.

Рівень II – внутрішньобанківський (керівні органи та risk governance): забезпечує щоденну реалізацію політик ліквідності, фондування, кредитного ризику, капітального планування, а також «операційний контур активізації» (тригери → ПСФ → КРІ → контроль), описаний у підрозділі 3.2.

Рівень III – інституційно-врегулювальний (ФГВФО/система врегулювання): забезпечує готовність до впорядкованого виведення з ринку, мінімізує втрати вкладників і системні ефекти, а також створює дисципліну для менеджменту й власників через ясні правила «що буде, якщо».

Удосконалення механізму можливе лише тоді, коли зміни відбуваються узгоджено на всіх рівнях. Наприклад, якісна модель раннього попередження без регуляторної сходинки інтервенцій дає слабкий ефект; натомість жорстка сходинка без якісних даних породжує формалізм і недовіру. Так само внутрішні плани банку без зовнішнього контролю КРІ можуть перетворитися на «паперові» документи. З цієї логіки випливає ієрархія пріоритетів удосконалення: (1) інституціоналізувати зв'язок «сигнал → дія» як ядро механізму; (2) посилити контур фондування/ліквідності як першочерговий канал запобігання з огляду на роль LDR; (3) підвищити якість і повноту даних, придатних для ранньої діагностики; (4) узгодити превентивні інструменти з

логікою врегулювання, щоб усі учасники мали чіткі стимули діяти раніше, а не «грати на час».

Блок 1. Регуляторний та наглядовий контур: формалізована «сходінка раннього втручання»

Проблема. Якщо підрозділ 3.2 розглядав тригери активізації з позиції банку, то на рівні НБУ ключовим є питання стандартизації критеріїв переходу між зонами та мінімізації регуляторної поблажливості. У багатьох країнах банківські кризи загострювалися саме через те, що наглядові органи відкладали втручання або застосовували інструменти надто пізно [51; 24]. Наслідком є принцип, що безпосередньо впливає з підрозділу 3.2: механізм має бути модернізований так, щоб реакція не залежала виключно від «волі» або «інтерпретації» – потрібні стандартизовані реакції, що спрацьовують за визначених умов на регуляторному рівні.

Пропозиція. Запровадження формалізованої «сходінки раннього втручання» (Prompt Corrective Action, PCA) на основі зон ризику. Сутність полягає у створенні багаторівневої системи раннього втручання, де кожна зона ризику має: (1) чіткі критерії входу, (2) обов'язковий набір інструментів, (3) календар контролю та (4) умови деескалації/ескалації [105; 27]:

- Зелена зона (нормальна): стандартний моніторинг, звичайні нормативи, регулярний наглядовий цикл.

- Жовта зона (підвищена увага): посилений моніторинг ключових індикаторів (зокрема LDR), вимога до короткого плану корекції дисбалансів.

- Помаранчева зона (активізація): обов'язковий запуск ПСФ і NPL-контур, обмеження певних операцій, посилення вимог до ліквідних буферів і внутрішнього контролю.

- Червона зона (раннє втручання/передкризова): заборона/обмеження на дивіденди, бонуси, операції з пов'язаними особами; вимога до плану рекапіталізації; початок превентивних процедур взаємодії з інституціями врегулювання.

Механізм реалізації. Реалізація сходинки раннього втручання потребує таких елементів на рівні регулятора: (а) стандарт даних і регулярність розрахунків – НБУ встановлює мінімальний стандарт подання даних для розрахунку ключових індикаторів (квартально як базовий цикл, з можливістю місячного моніторингу у жовтій/помаранчевій зонах) [95; 26]; (б) єдина «картка ризику банку» (risk card) як наглядний артефакт, що включає зону ризику, значення та динаміку LDR, статус планів (ПСФ, NPL-контур), виконання KPI; (в) протокол наглядової комунікації з визначеними частотою контактів, вимогами до рішень правління/ради банку та санкціями за невиконання планів; (г) принцип «комплаєнс до KPI», а не лише до нормативів – якщо нормативи виконуються, але KPI активізації не досягаються, механізм передбачає ескалацію інструментів.

Очікувані ефекти: зниження частки банків, що переходять у кризову фазу без попередньої активізації; скорочення частоти «раптових» неплатоспроможностей; зниження втрат ФГВФО; стабілізація ключових показників у банків, переведених у жовту/помаранчеву зони.

Блок 2. Контур фондування та ліквідності: системна стандартизація управління стабільністю пасивів

Проблема. Якщо підрозділ 3.2 описував операційну реалізацію ПСФ та декомпозицію LDR з позиції банку, то на системному рівні ключовим є питання стандартизації мінімальної структури плану та вимог до верифікації його виконання наглядом. Навіть за наявності формальних нормативів ліквідності банки можуть залишатися вразливими через структуру пасивів: концентрацію депозитів, короткість ресурсної бази, залежність від чутливих сегментів. У стресі саме пасиви реагують першими – відтік, переоцінка вартості ресурсів, зростання ролловеру. Емпірична значущість LDR у підрозділі 3.1 є маркером того, що фондування виступає системним каналом реалізації ризику.

Пропозиція на регуляторному рівні. Закріплення LDR як управлінського KPI через стандартизацію вимог НБУ та введення

внутрішньосистемного «коридору LDR» з прив'язкою до зон ризику. Пропонується: (а) встановити внутрішньосистемний коридор LDR залежно від бізнес-моделі та якості активів, із жорсткішими межами для банків із високою концентрацією депозитів; (б) пов'язати вихід за коридор або стійку негативну динаміку LDR із підставою для переведення банку в зону активізації та запуску ПСФ без очікування порушення нормативів ліквідності; (в) стандартизувати мінімальну структуру ПСФ як обов'язкового документу для банків у помаранчевій зоні, що містить: діагноз проблеми фондування, план дій за напрямками (пасиви, активи, ліквідний буфер), KPI з проміжними контрольними точками (місячно), власників відповідальності (CFO/казначейство, затвердження правлінням і радою), умови ескалації – якщо KPI не виконуються, автоматичне посилення інструментів.

Додаткові елементи системного контуру ліквідності. Посилення контингентного планування (CFP): у кожному банку має бути сценарний план фондування – які джерела активуються, в які строки, з якими обмеженнями. Стрес-тестування фондування як обов'язковий елемент активізації: у помаранчевій зоні банк проводить стрес-тест відтоку ключових груп вкладників, а результати трансформуються у KPI буфера ліквідності. Контроль концентрації пасивів і поведінкової стабільності депозитів. Комунікаційний компонент ліквідності: формалізація комунікаційного протоколу банку з клієнтами та ринком, узгодженого з наглядом, для уникнення панічних реакцій [101; 53].

Блок 3. Кредитний та NPL-контур: рання реструктуризація як запобігання капітальній ерозії

Проблема. Неплатоспроможність рідко виникає виключно як ліквіднісна подія. Навіть якщо тригером виступає відтік коштів, фундаментом кризи часто є погіршення якості активів. У практиці банківських криз типовою є ситуація, коли проблемні активи «накопичуються» у балансі, реструктуризації носять відкладальний характер, а резерви формуються запізно, що знижує здатність банку абсорбувати шоки.

Пропозиція. Обов'язковий NPL-контур як елемент активізації механізму для банків у помаранчевій та червоній зонах ризику. Ядро контуру: (а) створення тимчасової «групи проблемних активів» з окремими повноваженнями, календарем і KPI; (б) сегментація портфеля – великі експозиції, пов'язані групи, реструктуризовані кредити, повторні реструктуризації, проблемні галузеві концентрації; (в) правило ранньої реструктуризації – стимулювання рішень до того, як кредит перетвориться на безнадійний актив; (г) KPI NPL-контуру: частка реструктуризацій із реальним відновленням обслуговування, темпи скорочення NPL, покриття резервами, частка «повторних реструктуризацій».

Узгодження NPL-контуру з фондовою стабілізацією. Ключовим удосконаленням механізму є зв'язування двох контурів – фондування (LDR/ПСФ) та якості активів (NPL). Якщо банк запускає ПСФ, він одночасно запускає NPL-контур, а KPI обох контурів розглядаються разом у межах єдиного наглядного циклу. Це запобігає ситуації, коли зниження LDR через різке скорочення кредитування погіршує якість портфеля, або коли м'яка політика щодо проблемних активів робить стабілізацію фондування тимчасовою.

Блок 4. Капітальний контур: превентивна рекапіталізація та дисципліна розподілу прибутку

Проблема. Капітал банку є головним поглиначем збитків, однак у практиці банківських криз він деградує не одномоментно, а через накопичення прихованих втрат. Бухгалтерські показники капіталу можуть зберігатися на прийнятному рівні, тоді як ринкова довіра та ліквіднісна стійкість уже деградують. Якщо LDR є системним маркером напруги фондування, то підвищення вартості пасивів і потреба утримувати ліквідні буфери зменшують чисту процентну маржу – банк входить у «пастку прибутковості», де органічна капіталізація стає неможливою.

Пропозиція. Інтеграція ICAAP/капітального планування у механізм раннього реагування на основі зонального принципу. Ключові елементи: (а)

капітальний тригер активізації – перехід у зону активізації за EWS автоматично означає посилення вимог до капітального плану та обмеження на розподіл прибутку; (б) сценарна логіка «ліквідність → прибутковість → капітал» – відображення у плані впливу зміни структури фондування на здатність генерувати капітал органічно; (в) раннє резервування як капітальна політика – перехід до більш консервативного підходу до резервів у зоні активізації; (г) план рекапіталізації – для банків, що не здатні відновити капітал органічно в горизонті 3–4 кварталів, обов'язкова наявність плану зовнішнього підсилення (внески акціонерів, конвертація субординованого боргу, продаж активів) [31; 45].

Дисципліна розподілу прибутку. У помаранчевій/червоній зонах інституціоналізуються автоматичні обмеження: заборона/обмеження на дивіденди та викуп акцій; обмеження на бонуси/винагороди топ-менеджменту, прив'язані до короткострокових показників; обмеження на зростання ризикових активів за високого LDR; посилений контроль операцій з пов'язаними особами. Зміст цієї пропозиції не є «каральним» – це інструмент вирівнювання стимулів: якщо банк підвищено ризиковий, його ресурси мають працювати на стабілізацію, а не на приватний розподіл вигоди [45; 26].

Блок 5. Корпоративне управління та система стимулів: ризик-апетит як операційний контракт

Проблема. Типова слабкість кризових банків – система стимулів, яка винагороджує короткострокове зростання активів і прибутку, але не враховує довгострокові ризики фондування та якості активів. Це створює ситуацію «приватизації вигод і соціалізації збитків», коли втрати перекладаються на вкладників, фонд гарантування та державу.

Пропозиція. Перетворення risk appetite framework на «операційний контракт» у механізмі активізації. Risk appetite у багатьох банках існує як загальна декларація. Удосконалення механізму передбачає перетворення його на операційний контракт, прямо пов'язаний із KPI активізації і з визначеними наслідками при порушенні. Рада банку затверджує коридори KPI (у т.ч. по

фондуванню та ліквідності). Правління відповідає за виконання планів (ПСФ, NPL-контур, капітальний план) із календарем контролю. Система винагороди топ-менеджменту прив'язується до довгострокових показників стабільності. Функція внутрішнього аудиту отримує повноваження «другого рівня» – підтвердження якості даних, реальності планів, верифікації виконання KPI.

Посилення відповідальності та «ліній захисту» в умовах активізації.

У зоні активізації механізм передбачає посилений режим внутрішнього контролю: обов'язкові засідання ALCO з фокусом на фондування; регулярні засідання кредитного комітету щодо проблемних активів; протокол ескалації – якщо KPI не виконуються, автоматично запускаються додаткові обмеження та наглядові наслідки. Сенс цих процедур – створити прозору відповідальність і «командну» дисципліну, що зменшує ризик приховування проблем і зволікання з рішеннями.

Блок 6. Інформаційно-аналітичний та модельний контур: від статистичного прогнозу до керованого EWS

Проблема. Система раннього попередження (EWS), запропонована у підрозділі 3.1, адаптована до рідкісних подій і оцінюється за практично корисними метриками (ROC-AUC, PR-AUC). Проте в реальному застосуванні EWS зіштовхується з: якістю та порівнюваністю даних між банками; нестабільністю зв'язків у часі (до/після криз, зміни регуляторних правил); ризиком надмірної довіри до моделі як «заміни» економічного аналізу.

Пропозиція. Стандартизація циклу EWS (дані → модель → пороги → рішення → зворотний зв'язок) як стандартного наглядового циклу: (а) підготовка даних із регулярним оновленням і перевіркою аномалій; (б) розрахунок скорингу та його калібрування із використанням порівняльної бази; (в) політика порогів, узгоджена з пріоритетом мінімізації помилки II типу – нижній поріг активує підвищений моніторинг, вищий – пакет активізації; (г) перетворення результатів у план дій – EWS не завершується «оцінкою ймовірності», а запускає протоколи підрозділу 3.2; (д) зворотний

зв'язок – результати виконання планів повертаються в систему для перегляду порогів і уточнення моделі [138; 26; 27].

Розширення переліку предикторів і мінімальний стандарт робастності. Підвищення точності EWS доцільно досягати розширенням інформаційної бази: макроекономічні індикатори (інфляція, обмінний курс, процентні ставки); поведінкові показники депозитів (концентрація пасивів, частка нестійких коштів); показники ринкової напруги (спреди, сигнали міжбанківського ринку). Окремий напрям – гібридизація: поєднання інтерпретованої базової моделі (logit) з допоміжними алгоритмами для виявлення нелінійностей, але з обов'язковою вимогою пояснюваності та валідації. Мінімальний стандарт робастності включає: перевірку стабільності знаків і значущості ключових змінних на різних підвибірках; тест альтернативних лагів і специфікацій; контроль чутливості порогів; моніторинг деградації якості моделі у часі (model drift) та план регулярного перегляду.

Блок 7. Координація з контуром врегулювання: запобігання неплатоспроможності як «підготовка до впорядкованого сценарію»

Проблема. Однією з причин високих втрат у банківських кризах є «ступінчастість» дій: спочатку намагаються врятувати банк, потім раптово переходять до ліквідації без достатньої підготовки. Такий розрив між превенцією і врегулюванням породжує паніку та збільшує втрати вкладників [96; 34].

Пропозиція. Раннє узгодження планів відновлення та «живих» сценаріїв врегулювання в межах зон ризику. Удосконалений механізм передбачає, що в помаранчевій/червоній зонах банк і нагляд одночасно: (а) активують план відновлення (recovery plan) як конкретний набір дій зі строками та KPI; (б) починають підготовку «живого» сценарію врегулювання – які активи можуть бути передані, які зобов'язання реструктуровані, як забезпечити безперервність критичних функцій; (в) встановлюють протокол обміну інформацією між банком, НБУ та ФГВФО [34; 97; 98]. Йдеться не про «ліквідацію наперед», а про зменшення системного ризику: коли всі учасники

розуміють, що буде у гіршому сценарії, знижується хаотичність та вартість кризи.

Координація з контуром врегулювання підсилює механізм запобігання неплатоспроможності у двох вимірах: дисциплінарний ефект – менеджмент і власники розуміють, що «грати на час» не вигідно; ефект зниження втрат – система може застосувати впорядкований сценарій із меншими системними наслідками.

Врешті, сім блоків, описаних вище, утворюють системну «надбудову» над операційним контуром підрозділу 3.2. Якщо підрозділ 3.2 описував цикл з позиції банку – «що банк робить, коли отримав сигнал», – то системна архітектура цього підрозділу відповідає на питання «що робить система, щоб сигнал гарантовано дійшов до банку і гарантовано породив реакцію». Саме цей рівень – стандарти даних, сходинка PCA, протоколи НБУ–ФГВФО, корпоративна дисципліна, калібрування EWS – перетворює операційний контур 3.2 із «рекомендації для свідомого банку» на «інституційно обов'язковий цикл для всієї системи». Також, щоб запропоновані удосконалення були реалізовані, доцільно сформувану узагальнену дорожню карту представлену у вигляді таблиці 3.3.1 з чітким поділом на горизонти та відповідальних.

Таблиця 3.3.1

Дорожня карта впровадження удосконаленого механізму: коротко- та середньострокові кроки

Горизонт	Триваліс ть	Сторо на	Ключові дії	Очікуваний результат
Короткостроковий	до 2 кварталів	НБУ	- Затвердження зон ризику, базових порогів та протоколів наглядової комунікації - Стандарт даних для EWS і “картки ризику банку” - Стандартизація мінімальної структури ПСФ і вимог до NPL-контуру в зоні активізації - Визначення мінімального набору KPI для контролю (LDR-коридор, резерви/NPL, капітальні маркери, концентрації)	Механізм стає операційно працездатним: є зони, тригери, плани, KPI
		Банки	- Впровадження коридорів LDR і внутрішніх тригерів активізації - Підготовка ПСФ і контингентного плану фондування - Запуск NPL-контуру та портфельної сегментації - Затвердження risk appetite як операційного контракту і процедур ескалації - Визначення відповідальних осіб і календаря контролю KPI	Механізм стає операційно працездатним: є зони, тригери, плани, KPI
Середньостроковий	3–6 кварталів	НБУ	- Калібрування порогів EWS і зон ризику на основі накопичених даних - Запровадження робастних процедур контролю якості моделі та перегляду порогів - Інтеграція РСА-логіки з планами відновлення, розширення предикторів - Узгодження протоколів ранньої взаємодії з контуром врегулювання (ФГВФО)	Механізм працює як система попередження, знижуючи частоту та вартість неплатоспроможностей (не лише “антикризовий режим”)
		Банки	- Структурна перебудова фондування (диверсифікація, подовження ресурсів, зменшення концентрацій) - Стабілізація якості активів через результати NPL-контуру (зниження NPL, покриття резервами) - Реалізація капітальних планів (органічне відновлення або зовнішні заходи)	Механізм працює як система попередження, знижуючи частоту та вартість неплатоспроможностей (не лише “антикризовий режим”)

Джерело: розроблено автором

Ключовим методологічним принципом залишається той, що було закладено у підрозділі 3.2: виявлення ризику не має цінності без механізму неминучої реакції, а реакція не має цінності без KPI та контролю виконання. Системний рівень додає до цього принципу інституційну «жорсткість»: капітальна дисципліна і превентивна рекапіталізація (блок 4); корпоративне управління та вирівнювання стимулів (блок 5); керований EWS із політикою порогів і робастністю (блок 6); координація з контуром врегулювання як фактор зменшення системних втрат (блок 7). Разом із операційним контуром 3.2 ці елементи формують повну архітектуру механізму попередження неплатоспроможності – від сигналу до інституційно обов'язкової реакції на всіх рівнях системи.

Висновки до третього розділу

Проведене дослідження дало можливість сформулювати прикладну логіку реалізації механізму попередження неплатоспроможності банків як цілісного циклу управління ризиком, що поєднує кількісну діагностику, інституційно закріплені правила реагування та контроль результативності. Обґрунтовано доцільність використання економетричного підходу для оцінювання ймовірності неплатоспроможності з урахуванням специфіки рідкісних подій, а також доведено практичну цінність ранжування ризику для наглядових та управлінських рішень. Отримані результати підтверджують, що критично важливим є не лише факт наявності моделі, а її здатність забезпечити своєчасну ідентифікацію накопичення дисбалансів у банківській діяльності, насамперед через канал фондування та ліквідності (зокрема через агрегований індикатор LDR), що виступає маркером уразливості та потенційної ескалації кризових процесів.

Розвинуто операційну архітектуру раннього реагування, яка усуває системну слабкість традиційних підходів – розрив між виявленням ризику та фактичними управлінськими діями. Запропоновано контур активізації, що

перетворює сигнал ризику на обов'язковий пакет заходів (стабілізація фондування, управління ліквідністю, NPL-контур, посилення внутрішнього контролю) із визначеними KPI та календарем контролю. Такий підхід забезпечує керованість процесу стабілізації, зменшує ймовірність помилок II типу (пропуску проблемного банку) та підвищує надійність превентивної політики завдяки формалізації тригерів, відповідальності та наслідків невиконання планів.

Сформульовано системні напрями удосконалення механізму запобігання неплатоспроможності на регуляторно-наглядовому та внутрішньобанківському рівнях із врахуванням практики раннього втручання і принципів пропорційності. Обґрунтовано необхідність інституціоналізації зв'язку «сигнал → статус → дії → KPI → деескалація/ескалація», закріплення фондування та ліквідності як пріоритетного контуру превенції (через управлінський статус LDR та стандартизований ПСФ), посилення капітального контуру (ICAAP, плани відновлення капіталу, дисципліна розподілу прибутку), а також підвищення якості даних і робастності EWS. У сукупності це дозволяє розглядати запропоновані рішення як практично придатну модель модернізації механізму попередження неплатоспроможності, що знижує імовірність кризових подій та мінімізує їхні наслідки через неминучість раннього реагування і керованість ключових каналів ризику.

Основні наукові положення, висновки і результати, які були отримані у данному розділі дослідження, були опубліковані у таких наукових працях автора:

1. Казіміров М. А. Формування системи індикаторів та порогових значень для раннього діагностування неплатоспроможності банків. *Економіка та суспільство*. 2025. № 82. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-107>

2. Kazimirov M. Ways to improve the mechanism for preventing bank insolvency: an economic model for assessing insolvency factors. *Economics and*

Education. 2025. Vol. 10, No. 2. P. 31–36. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2025-2-5>

3. Казіміров М. А. Аналіз науково-практичних підходів попередження неплатоспроможності банків. VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці» : збірник наукових тез, 16 квітня 2024 р. Київ, 2024. С. 57–60.

4. Казіміров М. А. Перспективи оптимізації роботи проблемних банків для фінансової стійкості. Всеукраїнська конференція для здобувачів вищої освіти «Розвиток фінансової системи України в умовах євроінтеграції» : збірник наукових тез, 25 квітня 2024 р. 2024.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано розв'язання наукового завдання щодо поглиблення теоретичних основ та розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення механізму попередження неплатоспроможності банків в Україні. Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. На основі критичного аналізу наукових поглядів та нормативних підходів удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження. Встановлено, що традиційне розуміння попередження неплатоспроможності як набору статичних пруденційних нормативів є обмеженим, оскільки не враховує динаміку розгортання кризових явищ. Шляхом синтезу підходів до фінансової стійкості та кризового менеджменту, категорію «механізм попередження неплатоспроможності банків» визначено як інтегрований циклічний процес управління, що включає етапи: «моніторинг → сигнал (раннє виявлення) → статус (зона ризику) → управлінська реакція → контроль КРІ». Таке уточнення дозволило змістити фокус дослідження з констатації факту неплатоспроможності на процес переривання ланцюга деградації стійкості банку на ранніх стадіях, що забезпечує інституційну обов'язковість реагування на сигнали ризику.

2. За результатами структурно-функціонального моделювання удосконалено теоретичний підхід до архітектури механізму попередження. Обґрунтовано, що дієвість механізму забезпечується лише за умови синхронної роботи трьох контурів: (1) індикативно-діагностичного (система раннього попередження EWS, яка генерує об'єктивні сигнали); (2) операційно-управлінського (внутрішні процедури банку щодо активізації антикризових дій); (3) інституційно-наглядного (правила втручання регулятора та координація дій). Обґрунтовано, що саме розрив між цими контурами (наявність сигналу без автоматичної реакції) є ключовою причиною

запізнілого реагування, що призводить до зростання вартості врегулювання банків.

3. На підставі аналізу тенденцій розвитку банківського сектору України удосконалено підхід до визначення пріоритетних каналів вразливості. Емпірично виявлено структурну трансформацію профілю ризиків вітчизняних банків: відбувся зсув від класичного кредитного перегріву до домінування ризиків, пов'язаних із дисбалансами фондування та ліквідністю. Встановлено, що в умовах зростання ресурсної бази клієнтів та зниження рівня кредитного проникнення (кредити/ВВП), критичним фактором стійкості стає здатність банку утримувати ліквідність під час шоків довіри. Це дало змогу обґрунтувати необхідність перегляду пріоритетів превентивної політики в бік посиленого контролю за стабільністю пасивів.

4. Шляхом порівняльного аналізу вітчизняної практики з міжнародними стандартами (директива BRRD ЄС, режим PCA США) ідентифіковано напрями інституційного удосконалення. Доведено, що українська модель, маючи розвинений інструментарій виведення банків з ринку, потребує посилення саме на етапі раннього втручання. Визначено, що відсутність формалізованої шкали тригерів та автоматизму дій створює умови для «регуляторної поблажливості» (forbearance). На основі цього обґрунтовано доцільність впровадження жорсткіших правил ескалації наглядових заходів та підвищення операційної готовності до врегулювання (preparedness) як запобіжника системних втрат.

5. Для удосконалення прикладного інструментарію раннього попередження розроблено панельну економетричну модель оцінювання ймовірності неплатоспроможності. Використання logit-моделювання на масиві даних українських банків (2014–2025 рр.) дозволило виявити, що найбільш значущими предикторами ризику на короткому горизонті є дисбаланс фондування (показник LDR) та масштаб банку (обернена залежність). Запропоновано авторський підхід до оцінювання якості моделі в умовах рідкісних подій через метрику PR-AUC (точність-повнота), що, на

відміну від стандартних метрик, забезпечує практичну цінність моделі для пріоритизації наглядового моніторингу та фокусування на найбільш ризикових установах.

6. Для мінімізації впливу суб'єктивного фактору при активізації проблемних банків запроваджено дворівневу архітектуру реагування. «Сигнальний» рівень автоматизує вхід банку в режим підвищеної уваги на основі об'єктивних тригерів – погіршення скорингового балу моделі та негативної динаміки LDR. «Аналітичний» рівень забезпечує поглиблену діагностику причин та вибір адресних інструментів стабілізації. Така структура дозволяє усунути часові лаги між виявленням ризику та початком активних дій.

7. З метою практичного наповнення механізму попередження розроблено стандартизований управлінський продукт – план стабілізації фондування (ПСФ), який містить чіткі ліміти поведінки банку, сценарії покриття відтоків та графік виконання. На відміну від формальних стратегій відновлення, ПСФ орієнтований на оперативне управління конкретним каналом ризику. Додатково обґрунтовано доцільність трансформації показника LDR з індикатора звітності у керований KPI, а також запровадження NPL-контуру для банків у зоні ризику з метою запобігання накопиченню прихованих збитків.

8. Для забезпечення керованості механізму попередження запропоновано систему KPI двох типів: Outcome KPI (результативні показники: зниження ймовірності дефолту, стабілізація пасивів) та Process KPI (показники дисципліни виконання заходів). Оцінювання ефективності превентивних заходів за цією системою, а не за фактом наявності планів, створює об'єктивну основу для прийняття рішень про ескалацію або деескалацію наглядових режимів, забезпечуючи прозорість і передбачуваність дій регулятора.

9. Підвищення інституційної узгодженості між учасниками механізму попередження неплатоспроможності вимагає низки заходів

державного регулювання, зокрема: формалізації інформаційного обміну між НБУ та ФГВФО на етапах, що передують визнанню неплатоспроможності; встановлення чітких процедур координації дій регуляторів під час переходу банку від режиму оздоровлення до виведення з ринку; запровадження спільних протоколів оцінювання системних ризиків; підвищення операційної готовності обох інституцій до врегулювання (preparedness) як запобіжника системних втрат та зростання довіри вкладників до банківської системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. Basel : Bank for International Settlements, 2011 (rev. 2019).
2. International Monetary Fund. Financial Soundness Indicators: Compilation Guide. Washington, DC : IMF, 2019.
3. Національний банк України. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 № 368.
4. Financial Stability Board. Key Attributes of Effective Resolution Regimes for Financial Institutions. Basel : FSB, 2014.
5. European Banking Authority. Guidelines on early intervention triggers (EBA/GL/2015/03). London : EBA, 2015.
6. Financial Stability Board. Guidance on Arrangements to Support Operational Continuity in Resolution. Basel : FSB, 2016. URL: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/Guidance-on-Arrangements-to-Support-Operational-Continuity-in-Resolution.pdf> (дата звернення: 15.03.2024).
7. World Bank. Bank Insolvency and Resolution: Good Practices. Washington, DC : World Bank Group, 2015.
8. Basel Committee on Banking Supervision. Core Principles for Effective Banking Supervision. Basel : BIS, 2012 (rev. 2024).
9. European Central Bank. Financial Stability Review. Frankfurt am Main : ECB, 2024.
10. Гудзенко Н. М. Необхідність та особливості оцінки платоспроможності та ліквідності комерційного банку. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2010. № 4. С. 137–143.
11. Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці. *Журнал європейської економіки*. 2010. № 1. С. 108–124.

12. Коваленко В. В., Коренєва О. Г., Торяник Ж. І. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи : зб. наукових праць. 2006. Т. 17. С. 159–166.
13. Демиденко В. І. Ліквідність банку та банківської системи як показник ефективності. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 10. С. 116–123.
14. Еркес О., Гордієнко Т. Нові нормативи ліквідності в системі ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю банків України. *Економіка і суспільство*. 2019. Вип. 20. С. 635–642.
15. Щібіволок З. Аналіз ліквідності банку. *Банківська справа*. 2010. № 5. С. 47–55.
16. Краснов С. Ліквідність банків України та їхня кредитна політика в умовах переходу до ринкової економіки. *Банківська справа*. 2000. № 5. С. 28–34.
17. Граділь А. Підвищення рівня ліквідності комерційного банку шляхом управління залишками грошових коштів на рахунках клієнтів. *Банківська справа*. 2011. № 1. С. 11–18.
18. Дзюблюк О., Рудан В. Управління ліквідністю банківської системи України : монографія. Тернопіль : Вектор, 2016. 290 с.
19. Безвух С. В. Ліквідність банку: фактори впливу. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4650 (дата звернення: 07.11.2025).
20. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III.
21. Степанець В. С., Краснова І. В. Превентивні заходи врегулювання неплатоспроможності банків. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. № 12. URL: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/17023811984623.pdf. DOI:

<https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9454>.

22. Diamond D. W., Dybvig P. H. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*. 1983. Vol. 91(3). P. 401–419.

23. Demirgüç-Kunt A., Detragiache E. The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries. *IMF Staff Papers*. 1998. Vol. 45(1). P. 81–109.

24. Laeven L., Valencia F. Systemic Banking Crises Database II. *IMF Economic Review*. 2020. Vol. 68. P. 307–361.

25. Kaminsky G. L., Reinhart C. M. The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems. *American Economic Review*. 1999. Vol. 89(3). P. 473–500.

26. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Enhancing Corporate Governance. Basel : BIS, 2010. 46 p. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs176.htm> (date of access: 15.03.2024).

27. European Banking Authority. Guidelines on common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP) (EBA/GL/2014/13). London : EBA, 2014.

28. Freixas X., Rochet J.-C. Microeconomics of Banking. 2nd ed. Cambridge, MA : MIT Press, 2008.

29. European Banking Authority. Guidelines on internal governance (EBA/GL/2021/05). London : EBA, 2021. URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/internal-governance/guidelines-on-internal-governance> (date of access: 15.03.2024).

30. International Monetary Fund. Monetary and Financial Statistics Manual and Compilation Guide. Washington, DC : IMF, 2016. 608 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-Guides/Issues/2016/12/31/Monetary-and-Financial-Statistics-Manual-and-Compilation-Guide> (date of access: 15.03.2024).

31. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: Finalising post-crisis reforms. Basel : BIS, 2017. 160 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.htm> (date of access: 15.03.2024).

32. Національний банк України. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління НБУ від 07.06.2024 № 65.

33. European Banking Authority. Guidelines on the management of interest rate risk arising from non-trading book activities (EBA/GL/2018/02). London : EBA, 2018. URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/supervisory-review-and-evaluation-srep-and-pillar-2/guidelines-on-irrbb> (date of access: 15.03.2024).

34. Financial Stability Board. Principles on Loss-absorbing and Recapitalisation Capacity of G-SIBs in Resolution: Total Loss-absorbing Capacity (TLAC) Term Sheet. Basel : FSB, 2015. URL: <https://www.fsb.org/2015/11/total-loss-absorbing-capacity-tlac-principles-and-term-sheet/> (date of access: 15.03.2024).

35. Calomiris C. W., Haber S. H. Fragile by Design: The Political Origins of Banking Crises and Scarce Credit. Princeton : Princeton University Press, 2014.

36. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for sound liquidity risk management and supervision. Basel : BIS, 2008. 44 p. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs144.htm> (date of access: 15.03.2024).

37. Acharya V. V., Richardson M., Van Nieuwerburgh S., White L. J. (eds.). Guaranteed to Fail: Fannie Mae, Freddie Mac, and the Debacle of Mortgage Finance. Princeton : Princeton University Press, 2011.

38. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 № 4452-VI.

39. Financial Stability Board. Guidance on Identification of Critical Functions and Critical Shared Services. Basel : FSB, 2013. URL: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_130716a.pdf (date of access: 15.03.2024).

40. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report: Harnessing the Benefits of Transformation. Washington, DC : IMF, 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2024/04/16/global-financial-stability-report-april-2024> (date of access: 20.04.2024).

41. Москаленко Н. Концептуальні аспекти фінансової безпеки банку. Збірник наукових праць Державного податкового університету. 2024. № 1. С. 53–58. DOI: [\[https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2024.8\]](https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2024.8)(<https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2024.8>).

42. European Banking Authority. 2022 Annual Report. London : EBA, 2023. URL: <https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/2023-06/4b4d8696-de87-495b-9ca8-0dc07c96e0b1/EBA+2022+Annual+Report.pdf> (date of access: 20.04.2024).

43. Національний банк України. Про запровадження вимог до коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) : Інформаційне повідомлення НБУ від 08.01.2024.

44. Національний банк України. Постанова Правління НБУ від 05.01.2024 № 2 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» (щодо LCR).

45. Acharya V. V., Gujral I., Kulkarni N., Shin H. S. Dividends and Bank Capital in the Financial Crisis of 2007–2009. *Journal of Financial Economics*. (Working Paper cited as 2011/2012).

46. International Monetary Fund. Ukraine: 2024 Article IV Consultation. IMF Country Report No. 24/75. Washington, DC : IMF, 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/04/25/Ukraine-2024-Article-IV-Consultation> (date of access: 20.04.2024).

47. Allen F., Gale D. Financial Contagion. *Journal of Political Economy*. 2000. Vol. 108(1). P. 1–33.

48. Demirgüç-Kunt A., Detragiache E. Does deposit insurance increase banking system stability? *Journal of Monetary Economics*. 2002. Vol. 49(7). P. 1373–1406.

49. Financial Stability Board. Guidance on Continuity of Access to Financial Market Infrastructures for Firms in Resolution. Basel : FSB, 2017. URL: <https://www.fsb.org/2017/07/guidance-on-continuity-of-access-to-financial-market-infrastructures-fmis-for-firms-in-resolution/> (date of access: 20.04.2024).

50. Financial Stability Board. Guidance on Internal Total Loss-Absorbing Capacity of G-SIBs ('Internal TLAC'). Basel : FSB, 2017. URL: <https://www.fsb.org/2017/07/guidance-on-internal-total-loss-absorbing-capacity-of-g-sibs/> (date of access: 20.04.2024).

51. International Monetary Fund. Bank Resolution and Crisis Management. Technical Note. Washington, DC : IMF, 2014.

52. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.fg.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2024).

53. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. Basel : BIS, 2013.

54. Basel Committee on Banking Supervision. Minimum capital requirements for market risk. Basel : BIS, 2019. 148 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d457.htm> (date of access: 25.05.2024).

55. Acharya V. V., Yorulmazer T. Too many to fail – An analysis of time-inconsistency in bank closure policies. *Journal of Financial Intermediation*. 2007. Vol. 16(1). P. 1–31.

56. Laeven L., Valencia F. Systemic Banking Crises Revisited. IMF Working Paper WP/18/206. Washington, DC : IMF, 2018.

57. Calomiris C. W., Herring R. J. Why and How to Design a Contingent Convertible Debt Requirement. SSRN Electronic Journal. 2011.

58. Gorton G. B. Slapped by the Invisible Hand: The Panic of 2007. Oxford : Oxford University Press, 2010.

59. Acharya V. V. A Theory of Systemic Risk and Design of Prudential Bank Regulation. *Journal of Financial Stability*. 2009. Vol. 5(3). P. 224–255.

60. Jiménez G., Ongena S., Peydró J.-L., Saurina J. Credit Supply and Monetary Policy: Identifying the Bank Balance-Sheet Channel with Loan Applications. *American Economic Review*. 2012. Vol. 102(5). P. 2301–2326.

61. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.

62. Краснова І. В., Степанець В. С. Євроінтеграційні імперативи врегулювання неплатоспроможності банків в Україні. *Бізнес Інформ*. 2023. № 8. С. 217–228. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-217-228.

63. Національний банк України. Про запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR) : Постанова Правління НБУ від 24.12.2019 № 158.

64. International Monetary Fund. Guidance Note on Bank Resolution. Washington, DC : IMF, 2024.

65. OECD. G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris : OECD Publishing, 2015.

66. Basel Committee on Banking Supervision. Corporate governance principles for banks. Basel : BIS, 2015.

67. Gorton G. B., Metrick A. Securitized banking and the run on repo. *Journal of Financial Economics*. 2012. Vol. 104, No. 3. P. 425–451. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2011.03.016> (date of access: 25.05.2024).

68. Rochet J.-C., Tirole J. Interbank lending and systemic risk. *Journal of Money, Credit and Banking*. 1996. Vol. 28, No. 4. P. 733–762. URL: <https://doi.org/10.2307/2077918> (date of access: 25.05.2024).

69. Barth J. R., Caprio G., Levine R. Bank regulations and supervision: what works best? *Journal of Financial Intermediation*. 2004. Vol. 13, No. 2. P. 205–248. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2003.06.002> (date of access: 25.05.2024).

70. Admati A. R., Hellwig M. F. The Bankers' New Clothes: What's Wrong with Banking and What to Do about It. Princeton : Princeton University Press, 2014. 398 p.

71. National Bank of Ukraine. Supervisory Data. Kyiv : NBU, 2025.
72. National Bank of Ukraine. Banking Sector Review (November 2024). Kyiv : NBU, 2024.
73. Drehmann M., Juselius M. Evaluating early warning indicators of banking crises: Satisfying policy requirements. *International Journal of Forecasting*. 2014. Vol. 30(3). P. 759–780.
74. Schularick M., Taylor A. M. Credit Booms Gone Bust: Monetary Policy, Leverage Cycles, and Financial Crises, 1870-2008. *American Economic Review*. 2012. Vol. 102(2). P. 1029–1061.
75. Ключка О. Активізація ринку банківського кредитування в Україні для підтримки стратегічних галузей економіки в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-96>.
76. Reinhart C. M., Rogoff K. S. This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Princeton : Princeton University Press, 2009. 512 p.
77. Chen S., Sviryzdenka K. Financial Cycles – Early Warning Indicators of Banking Crises? IMF Working Paper WP/21/49. 2021.
78. Jordà Ò., Schularick M., Taylor A. M. When Credit Bites Back. *Journal of Money, Credit and Banking*. 2013. Vol. 45(s2). P. 3–28.
79. European Central Bank. Financial Integration and Structure in the Euro Area 2023. Frankfurt am Main : ECB, 2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/fie/html/ecb.fie202303~197074785e.en.html> (date of access: 25.08.2024).
80. National Bank of Ukraine. Financial soundness indicators (Methodological notes). Kyiv : NBU, 2022.
81. Ключка О. В., Козій Н. С., Кручко Л. Й. Розвиток необанкінгу у світі: аналіз базових показників. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 2(11). DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.11-34>.
82. EBRD. Transition Report 2024–25: Ukraine. London : EBRD, 2024.

83. Demirgüç-Kunt A., Levine R. Bank-Based and Market-Based Financial Systems: Cross-Country Comparisons. World Bank Policy Research Working Paper. 2002.
84. World Bank. Global Financial Development Database. Washington, DC : World Bank, 2022.
85. EBRD. The Financial Market Development Index. London : EBRD, 2021.
86. International Monetary Fund. World Economic Outlook: Financial Crises: Causes and Indicators. Washington, DC : IMF, 1998.
87. De Haas R., Pivovarsky A. The Reconstruction and Development of Ukraine's Financial Sector after the War. CEPR Press. 2022.
88. Borio C., Drehmann M. Assessing the risk of banking crises – revisited. BIS Quarterly Review. 2009. March. P. 29–46. URL: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0903e.htm (date of access: 25.10.2024).
89. National Bank of Ukraine. Financial Stability Report (December 2024). Kyiv : NBU, 2024.
90. European Bank for Reconstruction and Development. Transition Report 2023–24: Transition for Green. London : EBRD, 2023. URL: <https://www.ebrd.com/transition-report-2023-24> (date of access: 25.10.2024).
91. MSCI. Consultation on Reclassification of the MSCI Ukraine Index. New York : MSCI, 2015.
92. MSCI. Market Classification Framework. New York : MSCI, 2025.
93. Cecchetti S. G., Kharroubi E. Why does financial sector growth crowd out real economic growth? BIS Working Paper. 2015. No. 490. URL: <https://www.bis.org/publ/work490.htm> (date of access: 25.10.2024).
94. World Bank. World Development Indicators 2024. Washington, DC : World Bank, 2024. URL: <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/> (date of access: 25.10.2024).
95. Basel Committee on Banking Supervision. Guidelines for identifying and dealing with weak banks. Basel : BIS, 2015.

96. Financial Stability Board. Key Attributes of Effective Resolution Regimes. 2024.
97. IADI, BCBS. Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems. Basel : BIS, 2014 (updated 2025).
98. European Banking Authority. Report on liquidity measures under Article 509(1) of the CRR. London : EBA, 2023. URL: <https://www.eba.europa.eu/publications-and-media/press-releases/eba-publishes-its-2022-liquidity-measures-report> (date of access: 25.10.2024).
99. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: the net stable funding ratio. Basel : BIS, 2014.
100. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision. Basel : BIS, 2008.
101. European Central Bank. Supervisory Manual. Frankfurt am Main : ECB, 2024.
102. European Banking Authority. Guidelines on recovery plan indicators (EBA/GL/2015/02). London : EBA, 2015.
103. International Monetary Fund. Bank Failure Management: The Global Regulatory Framework. IMF Working Paper No. 19/175. Washington, DC : IMF, 2019. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/09/06/Bank-Failure-Management-The-Global-Regulatory-Framework-48712> (date of access: 25.10.2024).
104. Freixas X. Banking Regulation and Prompt Corrective Action. 2007.
105. Office of the Comptroller of the Currency. Comptroller's Handbook: Problem Bank Supervision. Washington, DC : OCC, 2025.
106. European Parliament. Directive 2014/59/EU (BRRD). Official Journal of the European Union. 2014.
107. Laeven L., Valencia F. Systemic Banking Crises Database II. 2020.
108. Степанець В. С., Краснова І. В. Оцінка ефективності виведення банків з ринку в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2023. № 4 (320). С. 318–326. DOI:

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-47>.

109. International Association of Deposit Insurers. Purchase and Assumption. Guidance Paper. Basel : IADI, 2019.

110. Financial Stability Board. 2024 Resolution Report: From Lessons to Action. Basel : FSB, 2024.

111. Federal Deposit Insurance Corporation. Resolutions Handbook. Washington, DC : FDIC, 2025.

112. European Banking Authority. Guidelines on recovery plan indicators. 2015.

113. Khudoliy Y. Transformation of the Ukrainian banking system regulation. 2019.

114. VoxUkraine. White Book of Reforms 2025: Monetary Policy & Banking. Kyiv, 2025.

115. Січка Д. Механізм виведення неплатоспроможних банків з ринку. Вісник КНТЕУ. 2018.

116. World Bank. Simple Tools to Assist in the Resolution of Troubled Banks. Washington, DC : World Bank, 2012.

117. Office of the Comptroller of the Currency. Problem Bank Supervision. 2025.

118. Basel Committee on Banking Supervision. LCR. 2013.

119. European Central Bank. Macroprudential Bulletin. 2023. No. 20. Frankfurt am Main : ECB, 2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/financial-stability/macroprudential-bulletin/html/index.en.html> (date of access: 10.01.2025).

120. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990.

121. Coase R. H. The Nature of the Firm. *Economica*. 1937. Vol. 4(16). P. 386–405.

122. Національний банк України. Постанова Правління НБУ від 04.05.2018 № 50 «Про затвердження Положення про Кредитний реєстр Національного банку України».

123. European Central Bank. Annual Report on supervisory activities. Frankfurt am Main : ECB, 2017.

124. World Bank. NPL Resolution Framework: Assessment for Ukraine. Washington, DC : World Bank, 2023.

125. Верховна Рада України. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 10.01.2025).

126. Національний банк України. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу : Постанова Правління НБУ від 17.08.2012 № 346.

127. European Banking Authority. Guidelines on triggers for use of early intervention measures (EBA/GL/2015/03). 2015.

128. Науменкова С., Міщенко В., Дорофеев Д. Світовий досвід інституціоналізації системи гарантування вкладів. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020.

129. Науменко В. Контроль діяльності ФГВФО. 2020.

130. Москаленко Н. В., Костриця Б. І. Blockchain-технології у банківському секторі: перспективи впровадження та виклики регулювання. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2025. № 36(64). С. 76–84. DOI: 10.25264/2311-5149-2025-36(64)-76-84.

131. Moskalenko N., Didkivska K. Financial monitoring in Ukraine. Збірник наукових праць Державного податкового університету. 2025. № 1. С. 51–58. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2025.8

132. European Parliament. Regulation (EU) No 806/2014 (Single Resolution Mechanism Regulation). 2014.

133. Federal Deposit Insurance Corporation. Resolutions Handbook. 2025.
134. Коваленко В. В. та ін. Банківська система України. 2010.
135. Sahajwala R., Van den Bergh P. Supervisory Risk Assessment and Early Warning Systems. Basel Committee on Banking Supervision Working Papers. 2000. No. 4.
136. Hosmer D. W., Lemeshow S., Sturdivant R. X. Applied Logistic Regression. 3rd ed. Hoboken, NJ : Wiley, 2013.
137. King G., Zeng L. Logistic Regression in Rare Events Data. *Political Analysis*. 2001. Vol. 9(2). P. 137–163.
138. Wheelock D. C., Wilson P. W. Why Do Banks Disappear? The Determinants of U.S. Bank Failures and Acquisitions. *The Review of Economics and Statistics*. 2000. Vol. 82(1). P. 127–138.
139. Адаменко С. І. Характеристика та класифікація загроз у банківській системі України. *Стратегічна панорама*. 2004. № 4. С. 48–52.
140. Аксьонова Л. О. Управління ліквідністю банку в сучасних економічних умовах. *Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ*. 2019. № 1(9). С. 65–71.
141. Барановський О. І. Специфіка фінансової безпеки в банківській сфері. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 9. С. 17–23.
142. Basel Committee on Banking Supervision. Supervisory and bank stress testing: range of practices. Basel : BIS, 2017. 54 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d427.htm> (date of access: 15.03.2024).
143. Національний банк України. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Правління НБУ від 11.06.2018 № 64.
144. Levine R. Finance and Growth: Theory and Evidence. Handbook of Economic Growth. 2005. Vol. 1A. P. 865–934.
145. Барилук М. Р. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «фінансова безпека комерційного банку». *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 176–181.

146. Бердар М. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
147. Береславська О. І. Теоретичні та практичні аспекти консолідації банків. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2019. № 14(42). С. 61–66.
148. Бойківська Л. І. Методи оцінок банківських ризиків. Актуальні проблеми розвитку регіону. 2009. № 5. С. 164–168.
149. Бойко А. С. Фактори впливу на забезпечення банківської ліквідності в Україні. *Агросвіт*. 2018. № 11. С. 43–47.
150. Бондаренко Л. Коефіцієнт чистого стабільного фінансування NSFR та можливі наслідки його впровадження в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 10. С. 108–115.
151. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку. Київ : Знання, 2000. 325 с.
152. Грудзевич У. Я. Проблеми та перспективи впровадження вимог «Базель III» при визначенні ліквідності банків України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. праць. 2018. Вип. 2(130). С. 57–62.
153. Губа М. О., Полійчук М. В. Ризики в банківській системі України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 3.
154. Давидов О. І. Модель формування фундаментально-стейкхолдерської доданої вартості підприємств. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2019. Вип. 1(53). С. 154–162.
155. Демчук Н. І. Управління банківськими ризиками. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 24. Ч. 1. С. 117–119.
156. Диба М. І., Стукан І. Ю. Динамічний індикатор ліквідності банківської системи в умовах економічної нестабільності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 15–21.
157. Думенко Н. М. Банківські ризики: специфіка та світові тенденції. Формування ринкових відносин в Україні. 2014. № 12. С. 172–175.

158. Жердецька Л. В., Постирнак І. С. Розвиток моделей прогнозування банкрутства банків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 796–801.
159. Івасів І. Б. Ліквідність банку в умовах маркетингу орієнтованого менеджменту. *Фінанси України*. 2003. № 1. С. 109–116.
160. Іващук О. І. Концептуальні підходи до ліквідності банку як об'єкту фінансового управління. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 2(27). С. 163–169.
161. Катан Л. І., Марченко Ю. С. Управління ліквідністю комерційних банків. *Молодий вчений*. 2017. № 5(45). С. 588–591.
162. Коваленко В. В. Методологічні засади організації ризик-менеджменту в банках. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 5(132). С. 74–81.
163. Коваленко В. В. Ризик-менеджмент в системі стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи. *Вісник Української академії банківської справи*. 2010. № 1. С. 33–39.
164. Коваленко В. В., Ткаченко Д. О. Операції рефінансування у забезпеченні ліквідності банків України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3(08). С. 275–278.
165. Коваленко В. В. Банківський нагляд: теорія і практика. *Вісник Університету банківської справи*. 2011. № 3(12). С. 55–61.
166. Коваленко Д. І. Організація антикризового управління в банківському секторі економіки. *Вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди*. 2013. Вип. 20(2). С. 288–296.
167. Кордонець І. М. Використання механізму сек'юритизації для забезпечення фінансової стійкості та безпеки банків. *Сталий розвиток економіки*. 2010. № 2. С. 145–149.

168. Корягіна Т. В., Сімон А. П., Телятник В. М. Причини та наслідки «очищення» банківської системи України в умовах кризи та економічної нестабільності. *Молодий вчений*. 2016. № 12(39). С. 760–763.
169. Костюченко Т. І. Ліквідність комерційного банку: управління та регулювання. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 2. С. 86–92.
170. Криклій О. А. Управління процентним ризиком банку: монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 154 с.
171. Кузьмак О. М. Ефективна система ризик-менеджменту як дієвий засіб забезпечення стійкості банківських установ. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. Т. 2. С. 164–166.
172. Лисяк Л. В. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2015. № 12.
173. Лісняк А. Є. Чинники фінансової безпеки банків. *Вісник університету банківської справи*. 2017. № 3(30). С. 77–82.
174. Макроекономічні показники. Національна асоціація банків України. URL: [\[https://nabu.ua/ua/makroekonomichni-pokazniki.html\]](https://nabu.ua/ua/makroekonomichni-pokazniki.html)(<https://nabu.ua/ua/makroekonomichni-pokazniki.html>) (дата звернення: 26.11.2025).
175. Макроекономічні показники. Національний банк України. URL: [\[https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators\]](https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators)(<https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>) (дата звернення: 26.11.2025).
176. Марич М. Г., Марич А. В. Банківські ризики та система управління ними. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 23(3). С. 84–88.
177. Марченко О. В., Линьова В. Д. Аналіз підходів до визначення терміну «платоспроможність банку». *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 56–61.
178. Мельничук Т. А. Стратегічне управління кредитними ризиками банку. *Управління розвитком*. 2014. № 14. С. 57–59.

179. Михайлюк Р. В. Ліквідність та прибутковість – фактори зміцнення фінансової стійкості комерційного банку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2006. Вип. 24. С. 135–139.
180. Міщенко В. І., Міщенко С. В. Управління кредитним ризиком на основі вдосконалення забезпечення банківських позик. *Фінансовий простір*. 2015. № 2. С. 77–84.
181. Міщенко В. І. Банківські операції : підручник. Київ : Знання, 2007. С. 84–85.
182. Міщенко В. І., Сомик А. О. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу. *Вісник НБУ*. 2008. № 11. С. 6–9.
183. Мороз А. М., Савлук О. І. Гроші та кредит : підручник. Київ, 2011. 555 с.
184. Новікова Т. В., Ворон Д. В. Організація управління фінансово-економічною безпекою банку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2016. № 12(22). Т. 2. С. 111–114.
185. Основні прогностні показники економічного і соціального розвитку України на 2024–2026 роки. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/macroeconomic_forecast_for_2020-2022-379 (дата звернення: 26.11.2025).
186. Павлюк Е. А. Вплив коефіцієнта LCR на контроль за банківською ліквідністю. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 7. С. 7–15.
187. Партин Г. О. Ризики у сучасній банківській діяльності та шляхи їх зниження. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.9. С. 247–253.
188. Показники економічного і соціального розвитку України 2024. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua (дата звернення: 21.06.2025).

189. Прасолова С., Чернявська О. Удосконалення управління ризиком ліквідності банків як складова формування концепції їхньої фінансової безпеки. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 4. С. 58–64.

190. Lang, Jan & Peltonen, Tuomas & Sarlin, Peter. (2018). A Framework for Early-Warning Modeling with an Application to Banks. SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.3265201.

191. Федина В.В., Богріновцева Л. М. Неплатоспроможність банків як загроза фінансовій стійкості банківської системи України. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2026. Вип. 1 (22). URL: https://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/945

192. Федина В.В., Довгань Т.І. Теоретичні аспекти оцінки фінансового стану банківської установи. *Економіка і управління*. 2023. №2 (98). С.78-89. DOI: 10.36919/2312-7812.2.2023.78. URL: https://e-u.edu.ua/journal/1238.pdf

193. Федина В.В. Кредитний ризик банку: сутність та причини виникнення. *Підприємництво і торгівля*. 2023. № 39. С. 223-228. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/1501/1412>

194. Basel Committee on Banking Supervision. Report on the 2023 banking turmoil. Basel : BIS, 2023. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d561.htm> (date of access: 09.01.2026).

195. Onyshko, S. (2026). Макропруденційна політика НБУ як інструмент забезпечення банківської стійкості: аналіз впливу на ризик неплатоспроможності банків. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(19), 660-669. <https://doi.org/10.32750/2026-0156>

Додаток Б

Словник змінних (Data Dictionary) для моделі 3.1

Змінна	Формула/тип	Економічний зміст (очікуваний напрям)
Y	бінарна змінна (0/1)	Факт неплатоспроможності у кварталі t.
lag_log_assets_fixed	$\text{LN}(\text{AssetsTotal})$ з лагом	Розмір банку (масштаб); очікувано: більший розмір → нижчий ризик.
lag_capital_ratio_fixed	$\text{CapitalTotal}/\text{AssetsTotal}$ з лагом	Капіталізація/буфер поглинання втрат; очікувано: вище → нижчий ризик.
lag_roa_fixed	$\text{ProfitLossAfterTax}/\text{AssetsTotal}$ з лагом	Прибутковість активів; очікувано: вище → нижчий ризик.
lag_ldr_fixed	$\text{LoansClients}/\text{LiabCust}$ з лагом	Кредитування відносно депозитного фондування; очікувано: вище → вищий ризик.
lag_cash_ratio_fixed	$\text{AssetsCash}/\text{AssetsTotal}$ з лагом	Ліквідний буфер; очікувано: вище → нижчий ризик.
lag_prov_loans_ratio_fixed	$(\text{ProvLoansLE} + \text{ProvLoansIndiv})/\text{LoansClients}$ з лагом	Проксі кредитного ризику/резервування; очікувано: вище → вищий ризик.
lag_demand_share_fixed	$\text{Demand liabilities} / \text{total customer liabilities}$ з лагом	Частка коштів до запитання (нестабільне фондування); очікувано: вище → вищий ризик.
dln_usd	$\Delta \ln(\text{USD/UAH})$	Макро-FX шок (темп зміни курсу) у кварталі t.
war_dummy	0/1	Даммі шокового періоду (воєнний режим).

Додаток В

Підготовка даних і журнал очищення (ключові трансформації).

У процесі підготовки панельного датасету було виконано стандартизовані перетворення: (i) узгодження одиниць виміру для `log_assets` після 2018Q1 на рівні банку; (ii) побудова лагів $t-1$ для всіх `X`; (iii) обмеження (clipping) екстремальних значень для стабілізації оцінок; (iv) корекція/обмеження проксі резервів за кредитами для уникнення некоректних знаків та виходу за інтервали.

Крок	Значення
Raw Panel rows	1440.0
Banks in sample	44.0
Insolvency events	24.0
Banks with 2018Q1 unit-break fixed (<code>log_assets</code>)	30.0
Observations with <code>log_assets</code> adjusted ($\geq 2018Q1$ for those banks)	811.0
Share of <code>prov_loans_ratio</code> < 0 in raw data	0.9763724808895066
Clipped <code>capital_ratio</code> (raw $\rightarrow [-1;2]$)	63.0
Clipped ROA (raw $\rightarrow [-1;1]$)	10.0
Clipped LDR (raw $\rightarrow [0;5]$)	22.0
Prov ratio fixed: sign + cap to $[0;1]$	285.0
Clipped <code>demand_share</code> (raw $\rightarrow [0;1]$)	1.0
Model rows (after lags & missing)	1393.0

Для прозорості корекції розриву одиниць виміру `log_assets` наведено перелік банків і величини зсуву (додається до $\ln(\text{AssetsTotal})$ у періоді починаючи з 2018Q1).

bank_id_nbu	log_assets_shift
36	7.025024
42	7.415780
62	7.313191
88	7.257710
91	7.158209
96	6.759642
106	7.422622
115	7.279157
123	7.209284
126	7.460973
136	7.290489
143	7.267312
146	7.145054
171	7.291336
191	6.828322

206	7.103837
231	6.808823
242	7.363643
243	6.896930
251	7.499518
288	6.795497
296	7.084711
299	8.298623
325	6.777819
377	6.794327
386	6.971725
387	7.103366
392	7.081132
394	6.706072
460	7.428478

Додаток Г

Описова статистика та кореляції ключових пояснювальних змінних

Описову статистику наведено для змінних, що входять у модель (переважно у лаговій формі).

Змінна	count	mean	std	min	25%	50%	75%	max
Y	1393	0.017229	0.13017	0	0	0	0	1
dln_usd	1393	0.0351819	0.0940465	-0.110159	-0.0207901	0.0137312	0.0691473	0.396912
war_dummy	1393	0.25341	0.43512	0	0	0	1	1
lag_log_assets_fixed	1393	14.8227	2.02201	7.8573	13.4169	14.628	16.6383	19.2127
lag_capital_ratio_fixed	1393	0.432687	0.448181	-1	0.152801	0.285598	0.548728	2
lag_roa_fixed	1393	0.0206656	0.120204	-1	0.000309043	0.00757052	0.0394277	1
lag_ldr_fixed	1393	0.815357	0.792618	0.00148998	0.321364	0.679718	1.00439	5
lag_cash_ratio_fixed	1393	0.113972	0.128325	0.00174798	0.0349257	0.0729418	0.138506	0.940269
lag_prov_loans_ratio_fixed	1393	0.375772	0.367704	0	0.0729385	0.207494	0.672254	1
lag_demand_share_fixed	1393	0.168888	0.140027	0	0.0702064	0.135461	0.224	1

Матриця парних кореляцій (Pearson) для безперервних показників (без Y та даммі).

	lag_log_assets_fixed	lag_capital_ratio_fixed	lag_roa_fixed	lag_ldr_fixed	lag_cash_ratio_fixed	lag_prov_loans_ratio_fixed	lag_demand_share	dln_usd
--	----------------------	-------------------------	---------------	---------------	----------------------	----------------------------	------------------	---------

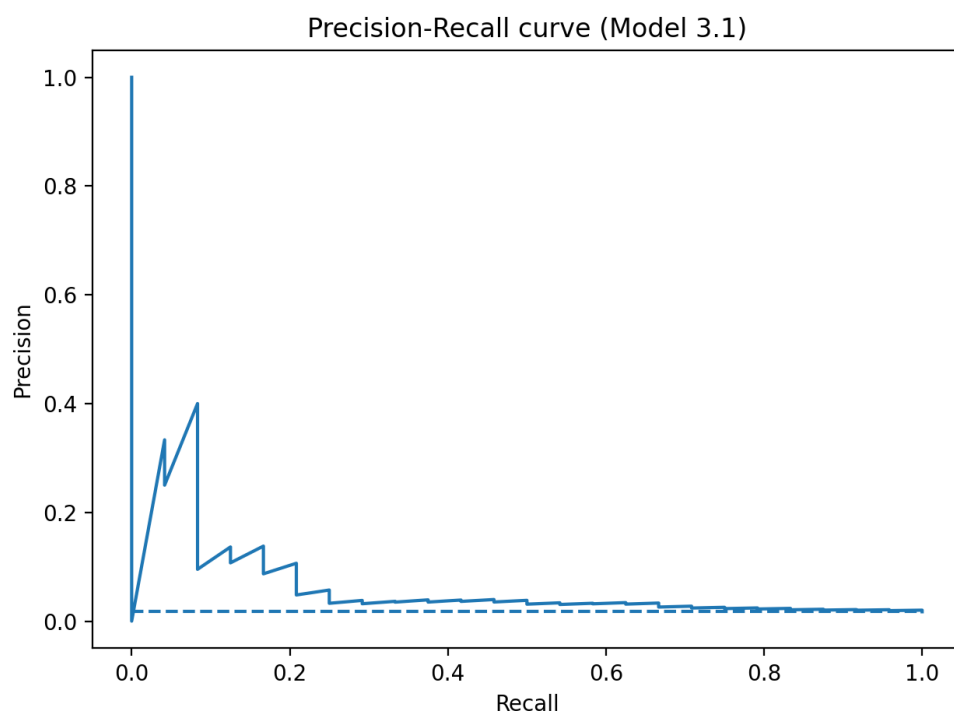
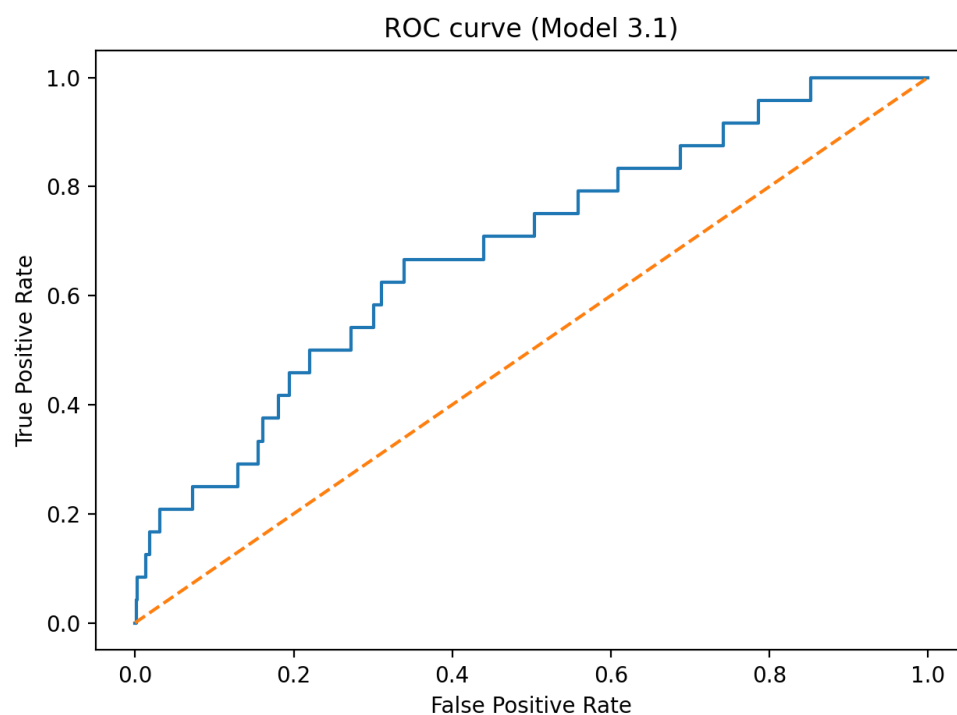
							hare_fi xed	
lag_log_as sets_fixed	1.000	-0.557	- 0.120	- 0.101	-0.257	-0.047	0.045	-0.013
lag_capital _ratio_fixe d	-0.557	1.000	0.342	- 0.045	0.163	0.284	0.284	-0.112
lag_roa_fix ed	-0.120	0.342	1.000	- 0.048	0.043	0.094	0.316	-0.022
lag_ldr_fix ed	-0.101	-0.045	- 0.048	1.000	-0.004	-0.429	-0.115	0.094
lag_cash_r atio_fixed	-0.257	0.163	0.043	- 0.004	1.000	0.035	0.030	0.050
lag_prov_l oans_ratio_ fixed	-0.047	0.284	0.094	- 0.429	0.035	1.000	0.368	-0.124
lag_deman d_share_fi xed	0.045	0.284	0.316	- 0.115	0.030	0.368	1.000	-0.067
dln_usd	-0.013	-0.112	- 0.022	0.094	0.050	-0.124	-0.067	1.000

Додаток Д

Діагностика якості моделі та прикладна інтерпретація

Метрики якості: AUC ROC = 0.684; PR-AUC (Average Precision) = 0.072; Brier score = 0.016749; McFadden pseudo- R^2 = 0.051.

Криві ROC та Precision–Recall наведено нижче.

Таблиця децилів прогнозованого ризику ($\hat{p}$): середні прогнозні ймовірності та фактична частка подій у кожному децилі.

Дециль	n	Подій	Частка подій	$\hat{p}$ min	$\hat{p}$ mean	$\hat{p}$ max
1	140	0	0.00%	0.0038	0.0054	0.0064
2	139	1	0.72%	0.0064	0.0073	0.0081
3	139	2	1.44%	0.0081	0.0092	0.0101
4	139	2	1.44%	0.0101	0.0111	0.0121
5	140	2	1.43%	0.0121	0.0129	0.0138
6	139	1	0.72%	0.0138	0.0149	0.0159
7	139	3	2.16%	0.0159	0.0169	0.0181
8	139	2	1.44%	0.0181	0.0198	0.0220
9	139	5	3.60%	0.0220	0.0255	0.0290
10	140	6	4.29%	0.0291	0.0492	0.3072

Матриця помилок для діагностичного порогу $\hat{p} \geq 0.048$ (поріг підібраний за максимумом F1; використовується лише як ілюстрація, а не як регуляторне правило).

	Факт Y=0	Факт Y=1
Прогноз 0	1344	25
Прогноз 1	20	4

Додаток Е

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

13. Казіміров, М. (2025). ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНДИКАТОРІВ ТА ПОРОГОВИХ ЗНАЧЕНЬ ДЛЯ РАНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ 1. *Економіка та суспільство*, (82). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-107>

14. Казіміров, М. (2025). ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ І РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД1. *Економіка та суспільство*, (80). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-46>

15. Казіміров, М. (2024). ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИКИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ. *Економіка та суспільство*, (70). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-80>

16. Казіміров, М. (2024). АНАЛІЗ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ПІДХОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ. *Економічний простір*, (190), 410-415. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-72>

17. Казіміров, М. (2024). ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ З УРАХУВАННЯМ ІНТЕРЕСІВ РІЗНИХ ГРУП СТЕЙКХОЛДЕРІВ. *Економічний простір*, (189), 129-136. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-24>

Статті у зарубіжних наукових виданнях:

18. Kazimirov, M. (2025). WAYS TO IMPROVE THE MECHANISM FOR PREVENTING BANK INSOLVENCY: AN ECONOMIC MODEL FOR ASSESSING INSOLVENCY FACTORS. *Economics and Education*, 10(2), 31-36. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2025-2-5>

Наукові праці апробаційного характеру:

19. Казіміров М. А. Стратегії попередження неплатоспроможності банків в умовах глобалізації. XXI Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція молодих учених та студентів : збірник наукових тез, м. Острого, 23 березня 2023 р. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 67–69.

20. Казіміров М. А. Неплатоспроможність банків – взаємозв'язок з інституційною теорією. X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» : збірник наукових тез, 24 листопада 2023 р. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 42–44.

21. Казіміров М. А. Теоретичні засади управління ризиками неплатоспроможності банків з урахуванням інтересів різних груп стейкхолдерів. Науково-практична конференція аспірантів та докторантів «Забезпечення резилієнтності економіки України в умовах військової агресії та повоєнного відновлення» : збірник наукових тез, 12 грудня 2023 р. Київ, 2023. С. 43–44.

22. Казіміров М. А. Аналіз науково-практичних підходів попередження неплатоспроможності банків. VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці» : збірник наукових тез, 16 квітня 2024 р. Київ, 2024. С. 57–60.

23. Казіміров М. А. Перспективи оптимізації роботи проблемних банків для фінансової стійкості. Всеукраїнська конференція для здобувачів вищої освіти «Розвиток фінансової системи України в умовах євроінтеграції» : збірник наукових тез, 25 квітня 2024 р. 2024.

24. Казіміров М. А. Фіскальні стимули та їх вплив на ліквідність банків у процесі євроінтеграції. XV Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація

фінансової політики в умовах євроінтеграції» : збірник наукових тез, м. Ірпінь, 22 листопада 2024 р. Ірпінь, 2024. С. 514–516.

ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з наукової роботи
Державного податкового університету,
к.о.н., доцент.
Василь ЛУЦИК
 « 04 » 11 2025 року

АКТ впровадження результатів дисертаційного дослідження

Комісія у складі: завідувача кафедри д.е.н., професора Гудзь О. Є., декана факультету фінансів та цифрових технологій д.е.н., професора Давиденко Н. М., начальника науково-організаційного відділу, доктора філософії Добрянської Н. Б. склали цей акт про те, що у ході виконання науково-дослідної роботи на тему «Державні запозичення в системі публічних фінансів» (термін виконання 2021-2025 рр., реєстраційний номер № 0121U109588), яка виконується кафедрами фінансових ринків та технологій та публічних фінансів Державного податкового університету, були використані матеріали дисертаційного дослідження Казімірова Михайла Анатолійовича на тему «Механізм попередження неплатоспроможності банків».

Наукові розробки Казімірова М. А. були використані для підготовки звіту, який виконувався у 2025 році відповідно до програми НДР.

Комісія вважає, що наукову цінність становлять результати дослідження Казімірова М. А., щодо обґрунтування взаємозв'язку між платоспроможністю та ліквідністю банків, впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на стійкість фінансових установ, а також адаптація вітчизняних банків до основних Базельських принципів.

Практичну цінність становлять пропозиції автора щодо удосконалення системи раннього попередження неплатоспроможності банків на основі комбінованих моделей статистичного та машинного навчання, що дозволяє підвищити точність прогнозування ризиків та мінімізувати системні загрози для банківського сектору.

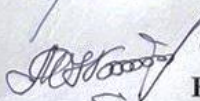
**Завідувач кафедри фінансових ринків
та технологій, д.е.н., професор**

 Олена ГУДЗЬ

**Декан факультету фінансів та
цифрових технологій, д.е.н., професор**

 Надія ДАВИДЕНКО

**Начальник науково-організаційного
відділу**

 Наталія ДОБРЯНСЬКА

Вих. № 507/541 від 30.04.2026 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на тему «Механізм попередження неплатоспроможності банків»
на здобуття ступеня доктора філософії
Казімірова Михайла Анатолійовича

Довідка видана Казімірову Михайлу Анатолійовичу, аспіранту кафедри фінансових ринків та технологій Державного податкового університету про те, що результати його дисертаційного дослідження знайшли своє практичне відображення в діяльності АТ «АЛЬТБАНК».

Пропозиції Казімірова М.А. щодо використання економетричної моделі були враховані АТ «АЛЬТБАНК» при вдосконаленні системи раннього попередження, а також результат роботи моделі враховується як один із факторів аналізу власного ризику, контрагентів- фінансових установ Банку та ризику банківської системи.

Моделю була впроваджена у роботу Центру з управління ризиками та використовується при підготовці щоквартальних аналітичних матеріалів для колективних органів управління Банку.

Банком також була проведена модифікація моделі шляхом додавання таких факторів: NPL ratio, Liquidity Coverage Ratio (LCR) та Net Stable Funding Ratio (NSFR), Concentration risk та інших, що було підтверджено їхньою доведеною статистичною значимістю, особливо з врахуванням структурних зламів діяльності банківської системи України за період дослідження.

Також Банком були включені до переліку методів, що використовуються для оцінки: XGBoost + SHAP, Random Forest, LASSO логіт, Discrete-time hazard, Ensemble (voting), що розширило кількість оцінок та можливість порівняння їх за предиктивною силою за допомогою ROC-AUC і PR-AUC на одному наборі даних. Такий підхід також є стандартом model validation що відповідає міжнародним стандартам та найкращим практикам, зокрема SR 11-7 (Federal Reserve), EBA Guidelines та принципам валідації моделей НБУ.

вул. Максима Токарева, буд. 5, м. Київ, 03037
+380 44 364 41 11, 0 800 211 111
www.altbank.ua

Практичне призначення моделі полягає в тому, щоб Банк зміг отримати узагальнений ризик-сигнал на основі сукупності показників як для власного фінансового стану, так і для оцінки фінансового стану усієї банківської системи. Це дозволило виявляти банки, портфелі, бізнес-напрями або періоди, які потребують підвищеної уваги.

При цьому модель використовується саме як інструмент ранжування ризику, а не як автоматична підстава для остаточного управлінського рішення. Якщо модель показує підвищений ризик, банк має запускати поглиблену діагностику причин: перевіряти структуру активів і пасивів, якість кредитного портфеля, концентрацію фондування, капітальну позицію, валютну чутливість і поведінку клієнтів.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Казімірова М.А. знайшли реальне практичне застосування в діяльності АТ «АЛЬТБАНК» і становлять самостійну наукову та прикладну цінність. Запропонований підхід забезпечив Банк верифікованою на українських даних методологічною основою для побудови системи раннього попередження, яка відповідає сучасним стандартам модельної валідації та потребам ризик-менеджменту в умовах воєнного часу.

Директор Центру з управління ризиками,

Коваль В.П.

